

Medical University of Warsaw

MEDICAL LIBRARY FORUM

FORUM BIBLIOTEK MEDYCZNYCH

ISSN: 2450-0437

Issue 1 | Volume 12 | 2019

Medical Library Forum

Forum Bibliotek Medycznych

Issue 1 | Volume 12 | 2019

ISSN: 2450-0437

The journal is co-financed by educational institutions: Collegium Medicum of the Nicolaus Copernicus University (Bydgoszcz), Jagiellonian University - Medical College (Cracow), Medical University of Gdańsk (Gdańsk), Medical University of Silesia (Katowice), Medical University of Lublin (Lublin), Medical University of Łódź (Łódź), University of Warmia and Mazury (Olsztyn), Poznan University of Medical Sciences (Poznań), University of Opole (Opole), Pomeranian Medical University (Szczecin), Warsaw Medical University (Warsaw), Centre of Postgraduate Medical Education (Warsaw) and Wrocław Medical University (Wrocław).

Editor-in-Chief

- Irmina Utrata (Main Library, Medical University of Warsaw)

Co-Editor-in-Chief

- Krzysztof Włodarczyk (Main Library, Medical University of Warsaw)

Programme Board

- Jadwiga Turło (Prof., Medical University of Warsaw)
- Tomasz Stokłosa (Ph.D., Medical University of Warsaw)
- Daniela Angetter (Ph.D., Austrian Academy of Sciences)
- Aurelia Vidma (Ph.D., National Scientific Medical Library of Ukraine)

Editorial Board

- Scholastyka Baran (University Library, University of Warmia and Mazury)
- Renata Birska (Library, Medical University of Lublin)
- Dagmara Budek (Main Library of Pomeranian Medical University in Szczecin)
- Anna Grygorowicz (Main Library of the Medical University of Gdańsk)
- Roma Hajduk (Main Library, Poznan University of Medical Sciences)
- Ewa Nowak (Main Library, Medical University of Silesia)
- Witold Kozakiewicz (Information and Library Center, Medical Library of Łódź)
- Renata Sławińska (Medical Library, Wrocław Medical University)
- Joanna Słomkowska (Medical Library, Collegium Medicum of the Nicolaus Copernicus University)
- Renata Seweryniak (Library, Centre of Postgraduate Medical Education)
- Danuta Szewczyk-Kłos (Main Library, University of Opole)
- Anna Uryga (Medical Library, Jagiellonian University - Medical College)

Reviewers

- Jadwiga Woźniak-Kasperek (Prof., University of Warsaw)
- Adam Jachimczyk (Ph.D., University of Warsaw)
- Artur Jazdon (Ph.D., Adam Mickiewicz University in Poznań)
- Alicja Szulc (Ph.D., Adam Mickiewicz University in Poznań)

Publisher: Medical University of Warsaw, Żwirki i Wigury 61, 02-091 Warsaw, Poland; Editorial office: Main Library of the Medical University of Warsaw, Żwirki i Wigury 63, 02-091 Warsaw, Poland; DTP: Krzysztof Włodarczyk; Polish proofreading: Marta Grygoruk; English translation and proofreading: Małgorzata Gaik, Daria Zimecka

TABLE OF CONTENTS

2	<u>Agnieszka Milewska, Natalia Wiśniewska</u> Poland's first open library research data – from theory to practice
9	<u>Paulina Milewska, Magdalena Kokosińska, Justyna Zawada</u> „Learn, Share, Act, Bridge Borders” – EAHIL workshop 2019
18	<u>Mateusz Zimny</u> Medical texts in the 16th century manuscript from the Sancti Spiritus de Saxia Hospital and Priory in Krakow (Jagiellonian Library BJ 7044)
26	<u>Małgorzata Florianowicz, Małgorzata Gorczewska, Bartłomiej Siek</u> Rare prints that survived the turmoil of history and wars – selected collections of the Main Library of the Medical University of Gdańsk
36	<u>Małgorzata Frąckowiak, Kamila Machowin</u> Foreign visitors in the Main Library of the Medical University of Gdańsk
39	<u>Monika Kubiak</u> Literary heritage of medicine – post-conference considerations
51	About the journal
52	Editorial requirements

Agnieszka Milewska, Natalia Wiśniewska

Poland's first open library research data – from theory to practice

Pierwsze w Polsce biblioteczne otwarte dane badawcze – od teorii do praktyki

Main Library, Medical University of Gdańsk, Poland

Correspondence to: amilewska@gumed.edu.pl

SUMMARY: Polish medical libraries jointly implement the project called Polish Medical Platform – a portal for knowledge and research potential management (PPM). The partners of the enterprise will be soon required to provide university staff with appropriate substantive support while depositing publications and research data in PPM repositories. Last year extensive surveys were conducted among researchers on their attitudes and beliefs regarding open research data. The aim of the questionnaire was to identify the needs of scientific staff for the practical application and use of the data. The obtained results were made available by the Main Library of Medical University of Gdańsk according to the latest scientific trends. The paper will discuss the practical aspects of research data management, from the creation of the Data Management Plan (DMP) to the technical preparation of the results to be made available, the selection of the appropriate licence and the final deposit in the repository with the publication on an OA basis. The opening of the results of research carried out by librarians is an example of practical use of knowledge. It also allows to gain experience that will pay off during the planned training of researchers, and at the same time – in a positive and legible way – is a promotion of open science.

STRESZCZENIE: Krajowe biblioteki medyczne, które wspólnie realizują projekt „Polska Platforma Medyczna: portal zarządzania wiedzą i potencjałem badawczym” (PPM), będą niebawem musiały zapewnić pracownikom uczelni zaplecze merytoryczne podczas deponowania publikacji i danych badawczych w repozytoriach PPM. Aby przygotować odpowiednie wsparcie w zakresie archiwizowania danych badawczych, przeprowadzono obszerne badania ankietowe dotyczące postaw i przekonań naukowców. Biblioteka Główna GUMed, zgodnie z najnowszymi trendami w nauce, zdecydowała się udostępnić uzyskane wyniki. W artykule omówiono praktyczne aspekty zarządzania danymi badawczymi: od utworzenia *data management plan* (DMP), przez techniczne przygotowanie wyników do udostępnienia i wybór odpowiedniej licencji, aż po zdeponowanie w repozytorium wraz z upublicznieniem na zasadach otwartego dostępu. Otwarcie wyników badań przeprowadzonych przez bibliotekarzy stanowi przykład praktycznego wykorzystania wiedzy, pozwala zdobyć doświadczenie, które zaprocentuje w trakcie planowanych szkoleń dla pracowników naukowych, a jednocześnie – w sposób pozytywny i czytelny – wpisuje się promocję otwartej nauki.

KEYWORDS: open research data, libraries, open access, data management plan, repositories

This is an open access article under the CC BY-NC-ND license.

INTRODUCTION

The issue of research data management¹ not only remains on the agenda of library conferences, but also - after the new initiatives aimed at promoting a more open access to research data have appeared - gains on popularity. Polish medical libraries are among those introducing solutions that

meet the latest guidelines and recommendations of the European Union and the Ministry of Science and Higher Education, for example by joint implementation of the Polish Medical Platform: a portal for knowledge and research potential management (PPM). The platform will collect, provide access to and promote the work of Polish scientists in

¹ According to the definition set out in the Directive (EU) 2019/1024 of the European Parliament and of the Council of 20 June 2019 on open data and the re-use of public sector information, research data means documents in a digital form, other than scientific publications, which are collected or produced in the course of scientific research activities and are used as evidence in the research process, or are commonly accepted in the research community as necessary to validate research findings and results.

the open access (OA) mode. In the absence of a tough state-level mandate that would obligate researchers to deposit research outputs compiled through public funding, the burden of convincing scientists to the new solutions falls upon universities or research funding institutions. Grassroots activities include the decision of the National Science Centre regarding the requirement to submit a data management plan (DMP) as an attachment to the grant application and the adoption of openness policies by subsequent universities.

The openness policy adopted in 2018 by all partners of the PPM project does not oblige researchers to deposit their research data but only puts forward the following expectation: "Authors make every effort to provide open access to Research Data" [1]. This means that the final decision about providing access to such outputs lies with the authors who are not always familiar with benefits derived from sharing scientific work products. Although progress has been made in the last decade to encourage data sharing [2], the idea of openness has not been fully approved by scientists. According to the authors of a comprehensive report on research data in Poland [3] this may be caused by, among others, the absence of straightforward incentives for researchers. It appears, however, that neither financial arguments nor those pertaining to the increase of research efficiency, development of science and acceleration of scientific progress [4] are convincing enough for scientists. The literature mentions numerous difficulties and barriers [5] hindering a revolution in the field of research data (e.g. concerns about securing the interests of authors, loss of control over data, risk of detecting errors and irregularities, more efficient use of data by other scientists). Meanwhile, obtaining scientific support is also necessary to attain the indicators required by the project.

LIBRARY RESEARCH DATA IN THE WORLD

Research datasets are searchable both directly in repositories – Zenodo or RepOD as well as in certain databases – Web of Science (Data Citation Index) or Mendeley Data. Recently, research datasets have also been indexed by Google in the newly available Dataset Search tool, which responds to the need for global search of data in a growing network of repositories. It should be added that research data is also available through the websites of publishers of scientific journals, which require authors to attach it.

The librarian community, which actively promotes openness in science, contributed to a growing popularity of the OA idea. Academic libraries introduce various types of services that support scientists in broadly understood research data management [6, 7]. The question arises whether the position of

librarians, who also conduct research and generate outputs, is substantiated - do they share their own research data?

Searching for library datasets, i.e. data that has been collected or generated by librarians or is of interest to scientific libraries is not easy. The authors decided to search the Web of Science database, specifically - the Data Citation Index, which aggregates about 8 million datasets from over 380 repositories (as of 2019). However, the search narrowed down to the "Information Science & Library Science" category yielded mediocre results - the WoS database returned only a few records (as of 15 November 2019). The adoption of different search strategies in the form of advanced thematic search, excluding the above category, gave slightly better results, although the number of library datasets is not impressive, especially when compared to the number of librarians' publications on openness. It is also worth noting the extremely low citation ratio of library datasets in the WoS database, which may suggest that the practice of using data generated and shared by others, has not yet taken root in the library community.

A more optimistic picture of the impact of library research data is provided by searches conducted directly in the repositories - altmetric indicators have proved to be helpful here. Information about the number of downloads, usually displayed next to each record, can indicate interest in a given dataset. Such data is, however, only statistical and does not indicate either the usefulness of the set or the quality of the deposited data. The problem of data quality in repositories has not yet been well studied. Analysis of datasets and metadata quality, for example in terms of meeting the FAIR criteria (findable, accessible, interoperable, reusable), would certainly bring interesting conclusions.

RESEARCH DATA OF THE MAIN LIBRARY OF THE MEDICAL UNIVERSITY OF GDAŃSK (MUG)

The publication of the new NCS guidelines and the need to prepare the ground before launching PPM prompted the author to conduct a survey. The study aimed to find out attitudes and beliefs that would affect individual decisions of scientists about depositing data on PPM. 603 responses were obtained, which is enough to reach certain conclusions. The conclusions from the study were presented and widely discussed at the First Congress of University Libraries in Łódź, and then published in conference materials [8]. The obtained results clearly showed that the scientific community has very little knowledge about research data management, and also highlighted the magnitude of concerns and doubts related to data sharing.

The research was of an exploratory and diagnostic nature, and at the same time generated data, which as one of the

first library research data in Poland was deposited in an international repository and made available on an OA basis. Because the research results may be of interest to a wider community (both the libraries that participated in the research, distributing and promoting the survey among researchers, as well as other people or institutions interested in research data or open science), the authors decided to share the data in the repository even before publication of research work.

To ensure the best data quality and compliance with the FAIR criteria by the deposited set, the authors took part in workshops on research data management organized by the Open Education Platform in cooperation with the National Open

Access Office, operating under the OpenAIRE project. Preparation of data to be deposited was carried out in accordance with good practices presented during the workshops. Research has shown that researchers expect librarians to help them create the DMP and open research data. Therefore, theoretical classes have become a good basis for practical learning of research data management on the example of own research - from the moment of collecting data to depositing and making the dataset available in the repository.

The first task involved preparing a data management plan that helped organize work at subsequent stages of the research process. The document was created with the use of a free DMPTool (il. 1).

[My Dashboard](#) [Create plan](#)

Open Research Data in Medicine - Polish scientists' attitudes towards data sharing

II. 1. The free DMPTool

In the research a tool for conducting online surveys - Google Forms - was used. The raw data in the form of respondents' answers was downloaded and saved in .xls format, and then organized (answers to individual questions were placed in separate spread sheets), developed (categorization, translation) and converted to a different format (.csv).

It is considered good practice to attach a description of the methodology and research context to data files, e.g. in the form of a readme text file. The standard information - about the authors, purpose of research, place, time and method of data collection, language, keywords - and a short description of the content of individual files, has been supplemented by a citation template along with the DOI number of the dataset and license information.

The set was placed in the international Zenodo [9] repository. The depositing process in Zenodo is intuitive and simple. After selecting the type of publication for the uploaded

document, the corresponding metadata fields are displayed. CC-BY 4.0 was selected in the license field. Zenodo also enables users to view and reserve a DOI number in advance, which has allowed, among others to add the number information in the readme file. The option to attach the ORCID numbers of the authors was also used. The set, consisting of 25 files (9 files with answers in .xls and .csv formats, 3 files in .xls and .csv formats with a metric, and 1 readme text file with a description of the research) became available immediately after clicking on "save" and "publish" and was displayed on the first page of the repository.

In the case of the set made available by the Main Library of the MUG, the FAIR data criteria were met, among others, owing to: uploading a set in a recognized repository with a DOI number; uploading files in formats that can be read with open software and machine reading; providing the set with appropriate metadata and description; making data available on an OA basis, license-free and without publishing restrictions.

II. 2. Record from the Zenodo repository

As indicated by a growing number of downloads, the set was quickly noticed. Additionally, data began to be actively shared on social media by both the library and the university. Data from the Zenodo repository are indexed by WoS, Mendeley and OpenAIRE databases, as well as by the newly available Google Dataset Search tool, which has a positive effect on its coverage. In the first month, the data was downloaded 324 times.

WPROWADZENIE

Tematyka zarządzania danymi badawczymi¹ nie tylko nie schodzi z agendy konferencji bibliotecznych, ale także – ze względu na pojawianie się kolejnych inicjatyw zmierzających do upowszechnienia otwartości w odniesieniu do danych badawczych – wciąż zyskuje popularność. Również polskie biblioteki medyczne wprowadzają rozwiązania, które wpisują się w najnowsze wytyczne i zalecenia Unii Europejskiej oraz MNIŚW, m.in. przez współtworzenie Polskiej Platformy Medycznej: portalu zarządzania wiedzą i potencjałem badawczym (PPM). Platforma będzie gromadzić, udostępniać i promować dorobek polskich naukowców w otwartym dostępie (*open access*, OA). Brak twardego mandatu na poziomie prawa krajowego, które obligowałoby badaczy do deponowania danych powstałych dzięki finansowaniu ze środków publicznych, sprawia, że ciężar przekonania naukowców do nowych rozwiązań biorą na siebie uczelnie czy instytucje finansujące badania. Przykładami działań oddolnych są polityki otwartości przyjmowane przez kolejne uczelnie oraz decyzja Narodowego Centrum Nauki dotycząca wymogu złożenia planu zarządzania danymi (*data management plan*, DMP) jako załącznika do wniosku grantowego.

Przyjęta w roku 2018 przez partnerów projektu PPM polityka otwartości nie nakłada na naukowców obowiązku deponowania danych badawczych, a jedynie formułuje oczekiwania: „Twórcy dokładają wszelkich starań w celu zapewnienia otwartego dostępu do Danych Badawczych” [1]. To oznacza, iż ostateczna decyzja o udostępnieniu danych pozostawiona jest autorom, którzy nie zawsze są świadomi korzyści płynących z dzielenia się produktami pracy naukowej. Choć w ostatniej dekadzie poczyniono postępy w zakresie zachęcania do dzielenia się danymi [2], idee otwartości wciąż nie spotykają się ze zrozumieniem w środowisku naukowców. Zdaniem autorów obszernego raportu na temat danych badawczych w Polsce [3] przyczyną obecnego stanu rzeczy można upatrywać m.in. w braku bezpośrednich zachęt dla naukowców. Okazuje się, że argumenty ekonomiczne czy dotyczące zwiększenia wydajności badań, rozwoju nauki i przyspieszenia postępu naukowego [4] nie przemawiają do badaczy wystarczająco dobitnie. W literaturze wymienia się natomiast liczne trudności i bariery [5], które stają na przeszkodzie rewolucji w obszarze danych badawczych (np. obawy o zabezpieczenie interesów autorów, utratę kontroli nad danymi, ryzyko wykrycia błędów i nieprawidłowości, efektywniejsze wykorzystanie danych przez innych naukowców). Tymczasem uzyskanie poparcia naukowców jest niezbędne także w celu osiągnięcia wskaźników wymaganych w ramach projektu.

BIBLIOTECZNE DANE BADAWCZE NA ŚWIECIE

Zbiory danych badawczych (*datasets*) są wyszukiwalne zarówno bezpośrednio w repozytoriach – Zenodo czy RepOD, jak i w niektórych bazach danych – Web of Science (Data Citation Index) czy Mendeley Data. Od niedawna zbiory danych badawczych są indeksowane również przez Google w nowo udostępnionym narzędziu Dataset Search, które stanowi odpowiedź na potrzebę globalnego przeszukiwania danych w rozrastającej się sieci repozytoriów. Należy dodać, iż dane badawcze bywają też dostępne za pośrednictwem witryn wydawców czasopism naukowych, którzy wymagają od autorów ich załączenia.

Za wzrostem popularności idei OA stoi m.in. środowisko bibliotekarzy, bardzo aktywnie promujące otwartość w nauce. Biblioteki akademickie wprowadzają różnego typu usługi, które wspomagają naukowców w szeroko rozumianym zarządzaniu danymi badawczymi [6, 7]. Rodzi się pytanie, czy bibliotekarze, którzy sami także prowadzą badania i generują

¹ Według definicji zawartej w *Dyrektywie Parlamentu Europejskiego i Rady (EU)2019/2014 z dnia 20 czerwca 2019 r. w sprawie otwartych danych i ponownego wykorzystania informacji sektora publicznego* za dane badawcze uznaje się wszystkie treści w postaci cyfrowej, inne niż publikacje naukowe, które są gromadzone lub produkowane w ramach działalności badawczo-naukowej i wykorzystywane jako dowody w procesie badawczym bądź też są powszechnie akceptowane w środowisku naukowym jako konieczne do weryfikacji poprawności ustaleń i wyników badań.

dane badawcze, nie są gołosłowni – a więc czy dzielą się własnymi danymi badawczymi.

Poszukiwanie zbiorów danych bibliotecznych, czyli danych, które zostały zebrane lub wytworzone przez bibliotekarzy albo znajdują się w polu zainteresowań bibliotek naukowych, nie jest proste. Autorki postanowiły przeszukać bazę Web of Science, a konkretnie – Data Citation Index, która agreguje ok. 8 mln zbiorów danych z ponad 380 repozytoriów (stan na 2019 r.). Wyszukiwanie zawężone do kategorii „Information Science & Library Science” przyniosło jednak mierne rezultaty – baza WoS odnalazła zaledwie kilka rekordów (stan na 15.11.2019 r.). Przyjęcie innych strategii wyszukiwawczych w postaci zaawansowanego wyszukiwania tematycznego, z wyłączeniem powyższej kategorii, dało nieco lepsze wyniki, choć liczba zbiorów danych bibliotecznych nie jest imponująca, szczególnie w zestawieniu z liczbą publikacji bibliotekarzy na temat otwartości. Warto również odnotować znikomą cytowalność bibliotecznych zbiorów danych w bazie WoS, co może sugerować, iż w środowisku bibliotekarskim nie zakorzeniła się jeszcze praktyka korzystania z danych wytworzonych i udostępnionych przez innych.

Bardziej optymistyczny obraz wpływu bibliotecznych danych badawczych dają poszukiwania prowadzone bezpośrednio w repozytoriach – tu pomocne okazały się wskaźniki altmetryczne. O zainteresowaniu danym zbiorem świadczyć może informacja o liczbie pobrań plików, zwyczajowo umieszczana przy każdym rekordzie. Są to jednak tylko dane statystyczne, które nie świadczą ani o użyteczności zbioru, ani też o jakości zdeponowanych danych. Problem jakości danych w repozytoriach nie został jeszcze dobrze zbadany. Analiza zbiorów danych i jakości metadanych, przykładowo pod kątem speł-

niania kryteriów FAIR (*findable, accessible, interoperable, reusable*), z pewnością przyniosłoby ciekawe wnioski.

DANE BADAWCZE BIBLIOTEKI GŁÓWNEJ GDAŃSKIEGO UNIwersYTETU MEDYCZNEGO (GUMED)

Ukazanie się nowych wytycznych NCN i konieczność przygotowania gruntu przed uruchomieniem PPM skłoniło autorki do przeprowadzenia badań ankietowych. Badanie miało na celu poznanie postaw i przekonań, które będą rzutować na indywidualne decyzje naukowców o zdeponowaniu danych na PPM. Udało się uzyskać 603 odpowiedzi, co stanowi pułę wystarczającą do sformułowania wniosków. Konkluzje z badania zostały przedstawione i szeroko omówione na I Kongresie Bibliotek Szkół Wyższych w Łodzi, a następnie opublikowane w materiałach konferencyjnych [8]. Uzyskane wyniki dobitnie pokazały, iż środowisko naukowe dysponuje niewielką wiedzą na temat zarządzania danymi badawczymi, a także unaocznili ogrom obaw i wątpliwości związanych z ich udostępnianiem.

Przeprowadzone badania miały charakter rozpoznawczo-diagnostyczny, a zarazem przyniosły efekt w postaci wygenerowanych danych, które jako jedne z pierwszych w Polsce bibliotecznych danych badawczych zostały zdeponowane w międzynarodowym repozytorium i udostępnione w OA. Ponieważ wyniki badań mogą zainteresować szersze środowisko (zarówno biblioteki, które uczestniczyły w badaniach, dystrybuując i promując ankietę wśród pracowników naukowych, jak i pozostałe osoby czy instytucje zainteresowane problematyką danych badawczych lub otwartą nauką), autorki podjęły decyzję o udostępnieniu danych w repozytorium jeszcze przed publikacją prac poświęconych badaniu.

[My Dashboard](#) [Create plan](#)

Open Research Data in Medicine - Polish scientists' attitudes towards data sharing

Project Details | Plan overview | Write Plan | Share | Download

expand all | collapse all 13/13 answered

- + Data Collection (2 / 2)
- + Documentation and Metadata (1 / 1)
- + Ethics and Legal Compliance (2 / 2)
- + Storage and Backup (2 / 2)
- + Selection and Preservation (2 / 2)
- + Data Sharing (2 / 2)
- + Responsibilities and Resources (2 / 2)

II. 1. Bezpłatne narzędzie DMPTool

W trosce o jak najlepszą jakość danych i spełnienie kryteriów FAIR przez deponowany zbiór autorki wzięły udział w warsztatach z zarządzania danymi badawczymi organizowanych przez Platformę Otwartej Edukacji we współpracy z Krajowym Biurem Otwartego Dostępu, działającym w ramach projektu OpenAIRE. Przygotowanie danych do zdeponowania odbywało się w zgodzie z dobrymi praktykami przedstawionymi podczas warsztatów. Jak pokazały przeprowadzone badania, naukowcy oczekują od bibliotekarzy pomocy w zakresie tworzenia DMP i otwierania danych badawczych. Zajęcia teoretyczne stały się więc dobrym podłożem do praktycznej nauki zarządzania danymi badawczymi na przykładzie własnych badań – od momentu gromadzenia danych aż po zdeponowanie i udostępnienie zbioru w repozytorium.

Pierwszym zadaniem było przygotowanie planu zarządzania danymi, który uporządkował prace na kolejnych etapach procesu badawczego. Do stworzenia dokumentu wykorzystano bezpłatne narzędzie DMPTool (il. 1).

W badaniach wykorzystano narzędzie do przeprowadzania ankiet online – Formularze Google. Surowe dane w postaci odpowiedzi respondentów zostały pobrane i zapisane w formacie .xls, a następnie uporządkowane (umieszczenie odpowiedzi na poszczególne pytania w osobnych arkuszach kalkulacyjnych), opracowane (kategoryzacja, tłumaczenie) i przeformatowane (.csv).

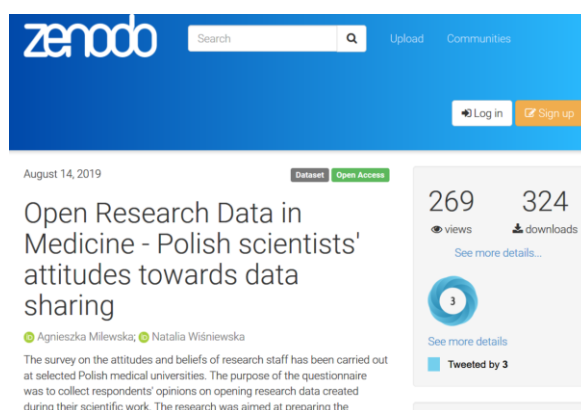
Dobłą praktyką jest załączenie do plików z danymi opisu metodologii i kontekstu badań, np. w formie pliku tekstowego readme. Do standardowo zamieszczanych tam informacji – o autorach, celu badań, miejscu, czasie i sposobie gromadzenia danych, języku, słowach kluczowych – i krótkiego opisu zawartości poszczególnych plików dodano wzór cytowania wraz z numerem DOI zbioru oraz informację o licencji.

Zbiór został zamieszczony w międzynarodowym repozytorium Zenodo [9]. Proces deponowania w Zenodo jest intuicyjny i prosty. Po wybraniu typu publikacji ładowanego dokumentu wyświetlają się odpowiednie pola metadanych. W polu licencji wybrano CC-BY 4.0. Zenodo pozwala również na wcześniejsze poznanie i zarezerwowanie numeru DOI, co pozwoliło m.in. na dodanie informacji o numerze w pliku readme. Skorzystano też z opcji załączenia numerów ORCID autorek. Zbiór, składający się z 25 plików (po 9 plików z odpowiedziami w formatach .xls i .csv, po 3 pliki w formatach .xls i .csv z metryczką oraz 1 tekstowy plik readme z opisem badań) stał się dostępny od razu po kliknięciu przycisków „save” i „publish” i wyświetlił się na pierwszej stronie repozytorium.

W przypadku zbioru udostępnionego przez Bibliotekę Główną GUMed kryteria FAIR data zostały spełnione m.in. dzięki: umieszczeniu zbioru w uznanym repozytorium wraz z nume-

rem DOI; zamieszczeniu plików w formatach, które umożliwiają odczyt za pomocą otwartego oprogramowania i odczyt maszynowy; opatrzeniu zbioru odpowiednimi metadany i opisem; udostępnieniu danych w OA na wolnej licencji bez okresu embarga.

Zbiór został bardzo szybko dostrzeżony, na co wskazywała rosnąca z każdym dniem liczba pobrań dokumentów. Dodatkowo zaczęto aktywnie promować dane – udostępniane zarówno przez bibliotekę, jak i przez uczelnię w mediach społecznościowych. Dane z repozytorium Zenodo są indeksowane przez bazy WoS, Mendeley i OpenAIRE, a także przez nowo udostępnione narzędzie Google Dataset Search, co korzystnie wpływa na zasięg. W pierwszym miesiącu liczba pobrań wyniosła 324.

II. 2. Rekord z repozytorium Zenodo

Popularność, jaką cieszy się zbiór danych udostępniony przez Bibliotekę Główną GUMed, pokazuje, że chociaż praktyka korzystania z danych badawczych wytworzonych przez innych nie zakorzeniła się jeszcze w środowisku bibliotekarskim, to opinie naukowców na temat dzielenia się wynikami badań budzą duże zainteresowanie. Wynika to po części z faktu, iż problemy związane z otwartością w nauce wciąż należą do wiodących tematów w środowisku naukowym i bibliotekarskim. Nie bez znaczenia jest również fakt, że od bibliotekarzy oczekuje się zapewnienia naukowcom wsparcia merytorycznego i technicznego na drodze od sporządzenia DMP do zdeponowania danych w repozytorium. Przejście całego procesu przez autorki przyniosło korzyści w postaci cennych doświadczeń, które – poparte zdobywaną wiedzą teoretyczną – dały solidną podstawę do współpracy z naukowcami w zakresie OA. Upowszechnienie się podobnych praktyk w środowisku bibliotekarskim mogłoby sprawić, iż zarówno na konferencjach branżowych, jak i w komunikacji z pracownikami naukowymi głos promujący otwartość w nauce wybrzmiałby bardziej wiarygodnie.

REFERENCE LIST

1. Polityka Otwartości Polskiej Platformy Medycznej [Internet]. Polska Platforma Medyczna; [cited 04.02.2020.] Available from: <http://www.ppm.edu.pl/wp-content/uploads/2019/01/Polityka-Otwartości-PPM.pdf>
2. Terry R, Littler K, Olliaro P. Sharing health research data - the role of funders in improving the impact. *F1000Res*. 2018;7:1641. doi: 10.12688/f1000research.16523.2
3. Fenrich W, Siewicz K, Szprot J. Towards Open Research Data in Poland. Warszawa: Wydawnictwa ICM; 2016.
4. Roźniakowska-Kłosińska M. Otwarte dane badawcze w warsztacie pracy naukowca. *Biuletyn EBIB*. 2018;(6):1-6
5. Strzelczyk E. Otwarte dane badawcze – kolejny krok do otwarcia nauki. *Materiały Konferencyjne EBIB*. 2017;(25):1-19
6. Walek A. Is data management a new “digitisation”? A change of the role of librarians in the context of changing academic libraries’ tasks [Internet]. IFLA WLIC 2018 – Kuala Lumpur, Malaysia – Transform Libraries, Transform Societies; [cited 04.03.2020.] Available from: <http://library.ifla.org/2247/1/139-walek-en.pdf>
7. Tenopir C, Talja S, Horstmann W, Late E, Hughes D, Pollock D, Schmidt B, Baird L, Sandusky R, Allard S. Dane badawcze – usługi europejskich bibliotek akademickich. *Biuletyn EBIB*. 2017;(7):1-17
8. Grygorowicz A, Milewska A, Wiśniewska N. Otwarte dane medyczne – morze potencjału, ocean wyzwań. *Materiały Konferencyjne EBIB*. 2019;(26):1-4
9. Milewska A, Wiśniewska N. Open Research Data in Medicine - Polish scientists' attitudes towards data sharing. 2019. doi: 10.5281/zenodo.3368256

AGNIESZKA MILEWSKA

Main Library, Medical University of Gdańsk, Poland

Correspondence: amilewska@gumed.edu.pl

ORCID: 0000-0002-4954-9809

Absolwentka Uniwersytetu Gdańskiego, od 15 lat zawodowo związana z Biblioteką Główną Gdańskiego Uniwersytetu Medycznego. Obecnie pełni funkcję kierownika Oddziału Udostępniania Zbiorów. Od kilku lat prowadzi zajęcia dla doktorantów w zakresie bibliograficznych i prawnych aspektów publikowania w nauce. Bierze udział w pracach nad tworzeniem Polskiej Platformy Medycznej – portalu zarządzania wiedzą i potencjałem badawczym.

NATALIA WIŚNIEWSKA

Main Library, Medical University of Gdańsk, Poland

Correspondence: natalia.wisniewska@ug.edu.pl

ORCID: 0000-0002-8437-6130

Asystent naukowo-dydaktyczny na Wydziale Biologii Uniwersytetu Gdańskiego, doktorantka, absolwentka studiów podyplomowych „Biologia sądowa”. Prowadzi badania dotyczące analizy tkanki wydzielniczej u kwiatów wabiących muchówki. Kierownik trzech projektów naukowych. Autorka publikacji naukowych oraz licznych wystąpień na konferencjach krajowych i międzynarodowych. W 2019 r. związana z Biblioteką Główną Gdańskiego Uniwersytetu Medycznego jako członek zespołu projektu unijnego „Polska Platforma Medyczna: portal zarządzania wiedzą i potencjałem badawczym”, którego celem jest stworzenie platformy gromadzącej, prezentującej i promującej osiągnięcia naukowe na zasadach *open access*.

Paulina Milewska^(a), Magdalena Kokosińska^(a), Justyna Zawada^(b)

„Learn, Share, Act, Bridge Borders” – warsztaty EAHIL 2019

„Learn, Share, Act, Bridge Borders” – EAHIL workshop 2019

a) Information and Library Center, Medical University of Łódź, Poland

b) Main Library, Wrocław Medical University, Poland

Correspondence to: justyna.zawada@umed.wroc.pl

STRESZCZENIE: Każdego roku stowarzyszenie EAHIL organizuje konferencję albo warsztaty poświęcone zagadnieniom bibliotekarstwa medycznego. W roku 2019 warsztaty odbyły się w Bazylei (Szwajcaria) i były okazją nie tylko do nawiązania międzynarodowych znajomości, ale także do podwyższenia kwalifikacji zawodowych, zdobycia nowej wiedzy i poszerzenia wiedzy już posiadanej. Artykuł przedstawia pokrótce działalność EAHIL oraz charakterystykę samych konferencji, jest również sprawozdaniem z warsztatów, w których brały udział trzy przedstawicielki polskich bibliotek medycznych.

SUMMARY: Each year an EAHIL conference or workshop on medical librarianship is organised. In 2019 a workshop took place in Basel, Switzerland and offered us a chance to network and establish new relations as well as to improve our professional skills, acquire new knowledge and broaden our views. The article briefly presents EAHIL activity and annual EAHIL events. It also reviews EAHIL Workshop 2019, in which three Polish medical librarians took part.

KEYWORDS: EAHIL, medical libraries, EAHIL workshop, professional skills, professional qualifications, worldwide librarianship, LIS education

This is an open access article under the CC BY-NC-ND license.

STOWARZYSZENIE EAHIL

Stowarzyszenie EAHIL – European Association for Health Information and Libraries – powstało w drugiej połowie lat 80. XX w. w odpowiedzi na rosnącą potrzebę stałego kontaktu, wspólnego podnoszenia kwalifikacji oraz współpracy między bibliotekami i bibliotekarzami medycznymi w Europie. Działalność stowarzyszenia zainicjowała Pierwsza Europejska Konferencja Bibliotek Medycznych, która odbyła się w Brukseli w 1986 r. [1, 2], a formalne powołanie EAHIL pod patronatem Rady Europy nastąpiło rok później, podczas 53. Konferencji IFLA w Brighton w Wielkiej Brytanii [3-5]. Stowarzyszenie początkowo zrzeszało ok. 300 członków z 25 krajów, natomiast dziś do EAHIL należy ok. 1800 osób z ponad 60 krajów, w tym 31 z Polski [6].

Głównym celem EAHIL jest podniesienie poziomu usług świadczonych w europejskich bibliotekach medycznych poprzez umożliwianie ustawicznego rozwoju zawodowego bibliotekarzy, a także wspieranie międzynarodowej współpracy i wymiany doświadczeń. Do form realizacji tego założenia należą: coroczne spotkania w formie konferencji lub warsztatów, kwartalnik „Journal of EAHIL”, działalność członków

stowarzyszenia w ramach grup specjalistycznych SIG (*special interest group*) oraz komunikacja prowadzona za pomocą mediów elektronicznych. Stowarzyszenie kładzie szczególny nacisk na wypracowanie wysokich standardów profesji oraz budowanie relacji z bibliotekami i bibliotekarzami medycznymi z Europy Wschodniej i Centralnej. EAHIL jest również reprezentantem europejskich bibliotek i bibliotekarzy medycznych w instytucjach ogólnoeuropejskich i w Światowej Organizacji Zdrowia (WHO) [7].

Działalność EAHIL nie ogranicza się do krajów europejskich – stowarzyszenie aktywnie współpracuje z podobnymi organizacjami regionalnymi i ogólnosiątkowymi: Association for Health Information and Libraries in Africa (AHILA – Afryka); Health Libraries Australia (HLA – Australia); Canadian Health Libraries Association/Association des bibliothèques de la santé du Canada (CHLA – Kanada); Medical Library Association (MLA – Stany Zjednoczone); Taiwan Medical Library Association (TMLA – Tajwan); International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA); Ligue des Bibliothèques Européennes de Recherche/Association of European Research Libraries (LIBER) [7, 8].

Na konferencjach i warsztatach EAHIL obecni są przedstawiciele wymienionych organizacji, a także inni uczestnicy z krajów pozaeuropejskich [8]. Warto również zaznaczyć, że członkostwo w EAHIL nie wiąże się z żadną opłatą [9]. Rejestracja nowych członków odbywa się poprzez formularz online [10], dostępny na stronie internetowej stowarzyszenia.

Działalnością stowarzyszenia kieruje zarząd (Executive Board), w którego skład wchodzi: prezydent (President), poprzedni prezydent (Past President), wiceprezydent (Vice President), skarbnik (Treasurer), sekretarz honorowy (Honorary Secretary) i od dwóch do czterech innych członków [7]. Organem doradczym zarządu jest Rada EAHIL (Council of EAHIL), złożona z przedstawicieli krajów członkowskich Rady Europy, rekrutujących się spośród wszystkich członków EAHIL. Członkowie Rady EAHIL pełnią funkcję przedstawicieli swoich krajów na forum EAHIL i łączników między stowarzyszeniem a jego członkami w danym kraju [11].

Grupy specjalistyczne koncentrują swoje działania na wybranym obszarze tematycznym. Obecnie w ramach EAHIL działa sześć grup SIG: TrEDMIL – Training, Education and Development Group; Evaluation and Metrics Group; PHIG – Public Health Information Group; EAHIL-Pharma – Pharmaceutical Information Group; MeSH Information Group; EVLG – European Veterinaries Libraries Group [12].

KONFERENCJE I WARSZTATY EAHIL

Coroczne spotkania członków stowarzyszenia odbywają się od ponad 20 lat. Dotychczas zorganizowanych zostało 16 konferencji i 13 warsztatów w 20 różnych państwach Europy i 25 miastach [13]. W 2007 r. warsztaty EAHIL gościły w Krakowie – organizatorami były Biblioteka Medyczna Uniwersytetu Jagiellońskiego i Zakład Informacji Naukowej Instytutu Zdrowia Publicznego Collegium Medicum Uniwersytetu Jagiellońskiego [14]. W 2020 r. członkowie stowarzyszenia ponownie zawitają do Polski – kolejna konferencja EAHIL odbędzie się w Łodzi; organizatorami są Uniwersytet Medyczny w Łodzi, Fundacja dla Uniwersytetu Medycznego w Łodzi oraz Instytut Medycyny Pracy im. prof. J. Nofera w Łodzi [15].

Konferencje i warsztaty EAHIL odbywają się od wielu lat naprzemiennie: w jednym roku konferencja, w następnym – warsztaty. W trakcie konferencji odbywa się więcej sesji plenarnych i prezentacji panelowych, natomiast w czasie warsztatów dominującą formą są szkolenia w małych grupach (*interactive workshops*). Każdemu wydarzeniu towarzyszą: blok dodatkowych kursów (*continuing education courses*, CEC), czyli kursów doskonalenia zawodowego, sesja plakatowa, a także zebranie Zarządu i Rady EAHIL oraz walne zebranie członków stowarzyszenia (*general assembly*).

EAHIL WORKSHOP 2019 „LEARN, SHARE, ACT, BRIDGE BORDERS”

Trzynaste warsztaty EAHIL odbyły się w dniach 17–20 czerwca 2019 r. w Bazylei, we wnętrzach Uniwersytetu Bazylejskiego. Organizatorzy wydarzenia (Local Organising Committee, LOC) reprezentowali różne instytucje naukowe w Szwajcarii: Uniwersytet w Lozannie, Uniwersytet Bazylejski, Uniwersytet Zuryjski, Uniwersytet w Bernie oraz szpital publiczny kantonu Solury (Solothurner Spitaler). Członkowie Międzynarodowego Komitetu Programowego (International Programme Committee, IPC) pochodzili z różnych rejonów Europy: Francji, Hiszpanii, Holandii, Irlandii, Litwy, Niemiec, Norwegii, Szwajcarii, Szwecji, Wielkiej Brytanii i Włoch.

Warsztaty cieszyły się ogromną popularnością i zgromadziły ponad 300 osób. W przypadku szkoleń budzących największe zainteresowanie organizatorzy zdecydowali się podnieść limit miejsc, aby umożliwić udział jak najliczniejszemu gronu chętnych. Uczestnicy EAHIL 2019 pochodzili z wielu państw Europy, a także z kilkunastu krajów pozaeuropejskich. Największa liczba uczestników przyjechała na warsztaty ze Szwajcarii, Wielkiej Brytanii, Niemiec, Holandii, Włoch, Norwegii oraz Irlandii. Spośród krajów pozaeuropejskich najsilniejszą reprezentację stanowili uczestnicy ze Stanów Zjednoczonych i Kanady. Reprezentowane były również Australia, Chiny, Katar, Nowa Zelandia, RPA, Singapur, Zambia czy Zjednoczone Emiraty Arabskie.

Motto tegorocznych warsztatów EAHIL brzmiało: „Learn, Share, Act, Bridge Borders” (Ucz się, dziel się, działaj, łącz ponad granicami) – organizatorzy pragnęli zachęcić uczestników do wspólnego rozwijania wiedzy i kompetencji, podejmowania wspólnych działań oraz wykorzystania siły inspiracji czerpanej z dzielenia się wiedzą i doświadczeniem.

Każde z wystąpień i szkoleń wpisywało się w jeden z sześciu bloków tematycznych, wyłonionych przez IPC i LOC: „Roadmap of Our Profession”, „Technology Uptake”, „Ecology of Scholarly Communications”, „Impact and Assessment”, „Benchmarking and Advocacy” i „Evidence-Based Practice”.

W ramach bloku „Roadmap of Our Profession” (Plan działania dla naszego zawodu) organizatorzy pragnęli zwrócić uwagę na stałe rozszerzanie się zakresu kompetencji bibliotekarzy medycznych przy jednoczesnym ograniczaniu finansowania oraz konieczności udowodnienia znaczenia wykonywanej pracy czy istnienia bibliotek medycznych.

Blok „Technology Uptake” (Wykorzystanie technologii) prowokował do dyskusji o stosowaniu najnowszych rozwiązań technologicznych w bibliotekach (aplikacje, *text mining*, sztuczna inteligencja) oraz ich wpływie na pracę bibliotekarzy i usługi kierowane przez biblioteki do różnych typów od-

biorców (naukowców, studentów, pracowników służby zdrowia, pacjentów, ogółu społeczeństwa).

W obliczu szybkiego rozwoju ruchu na rzecz otwartości w nauce blok tematyczny „Ecology of Scholarly Communications” (Ekologia publikowania naukowego) odnosił się do uzasadnionych pytań o korzyści, jakie mogą stąd czerpać bibliotekarze, a także jaki wkład w komunikację naukową mogą wnieść – jak wesprzeć proces zwiększania widoczności i dostępności badań i publikacji naukowych oraz jak wspierać rozwój otwartych danych badawczych, zwłaszcza w modelu FAIR Data.

Tematyka bloku „Impact and Assessment” (Oddziaływanie i ewaluacja) koncentrowała się wokół zagadnień ewaluacji działalności naukowej: wskaźników bibliometrycznych i altmetrycznych, ich roli w instytucjach naukowych, wpływu bibliotekarzy na kształtowanie zasad ewaluacyjnych, funkcji wskaźników w otwartej nauce.

Blok „Benchmarking and Advocacy” (Analiza porównawcza i rzecznictwo) obejmował następujące zagadnienia: korzyści dla bibliotek i bibliotekarzy medycznych płynące z inicjatywy OA2020 (Open Access 2020 Initiative), promocję kompetencji i wiedzy eksperckiej bibliotekarzy oraz realne korzyści, jakie przynosi to instytucjom i społeczeństwu.

W bloku tematycznym „Evidence-Based Practice” (Praktyka oparta na dowodach naukowych) połączono zagadnienia medycyny opartej na dowodach (*evidence-based medicine*, EBM) i bibliotekarstwa opartego na dowodach (*evidence-based librarianship*, EBL). Poruszano kwestie systematycznych przeglądów literatury, systematycznego szukania literatury, stosowania nowych technologii i źródeł informacji naukowej (*data mining*, sztuczna inteligencja, nauka obywatelska) [16].

W czasie warsztatów odbyło się łącznie 11 kursów CEC i 36 szkoleń w formie *interactive workshops*. Przemowy otwierające wydarzenie wygłosili: prezydent EAHIL Maurella Della Seta, przewodniczący LOC Christoph Wehrmüller, dziekan Wydziału Medycznego Uniwersytetu Bazylejskiego prof. Primo Leo Schär oraz kierownik Wydziału Badań Klinicznych Szpitala Uniwersyteckiego prof. Christiane Pauli-Magnus. Uczestnicy warsztatów mogli również wysłuchać nagranej wiadomości, którą przekazał dyrektor generalny WHO dr Tedros Adhanom Ghebreyesus.

Warsztaty w Bazylei były też okazją do przeprowadzenia obowiązkowego spotkania Zarządu EAHIL i Rady EAHIL oraz walnego zebrania członków. Warsztatom towarzyszyły sesja plakatowa, specjalna sesja „EAHIL Basel escape game” i wystąpienia sponsorów: Karger, 2D4 Medical, Elsevier, Faculty of 1000, JoVE, NEJM, RSNA, Springer Nature, Third Iron, Wolters Kluwer.

Na zakończenie warsztatów odbyła się dyskusyjna sesja panelowa, w której wzięli udział zaproszeni przedstawiciele różnych środowisk: dyrektor Biblioteki Medycznej Uniwersytetu w Münster dr Oliver Obst, studentka III roku medycyny na Uniwersytecie Bazylejskim Tabea Stössel oraz pracownik Wydziału Medycznego Uniwersytetu Bazylejskiego dr Michael Wilde. Po ceremonii zamknięcia można było wziąć udział w jednej z sześciu wycieczek tematycznych, m.in. do Biblioteki Głównej Uniwersytetu Bazylejskiego, Biblioteki Medycznej, Muzeum Farmacji czy Ogrodu Botanicznego.

NASZ UDZIAŁ W WARSZTATACH EAHIL BASEL 2019

Podczas warsztatów miałyśmy okazję brać udział w szkoleniach, które umożliwiły nam pozyskanie nowej wiedzy i kompetencji. Dzięki dosyć szerokiemu zakresowi tematycznemu EAHIL Basel 2019 każdej z nas udało się wybrać najbardziej interesujące i przydatne w pracy zagadnienia do zgłębiania w formie warsztatowej. Bardzo dużym plusem była dbałość organizatorów (IPC) i trenerów o aktywizację uczestników, stosowanie różnych ciekawych form pracy grupowej czy indywidualnej. Udział w warsztatach dał nam też możliwość nawiązania nowych kontaktów w środowisku międzynarodowym.

PAULINA MILEWSKA

W ramach CEC uczestniczyłam w warsztatach „Tips and tricks for clinical librarians: success in an embedded role”, prowadzonych przez Toma Ropera i Igora Brbre. Podczas szkolenia prowadzący opowiedzieli o swoich doświadczeniach z pracy w charakterze bibliotekarzy klinicznych, czyli zatrudnionych w szpitalu. Głównym celem zajęć było omówienie zakresu świadczonych usług i organizacji pracy na takim stanowisku. Poznaliśmy wymagania i trudności związane z realizowaniem zadań dla lekarzy.

Omówione zostały też zagadnienia związane z rzecznictwem oraz kolejne kroki, które można podjąć, aby stanowiska bibliotekarzy klinicznych powołać w jednostkach niemających jeszcze takiego zespołu. Prowadzący wskazali racjonalne argumenty, które uzasadniają ponoszenie wydatków na usługi bibliotekarzy klinicznych. Potwierdzeniem efektywności tworzenia stanowisk bibliotekarzy w szpitalach są rezultaty ich codziennej praktyki. Argumentów dostarczają również wyniki badań – wskazujące na korzyści, jakie jednostka może odnieść dzięki wsparciu bibliotekarzy klinicznych [17]. W trakcie zajęć prowadzący bazowali także na aktywności uczestników, którzy brali udział w dyskusjach i wspólnie formułowali wnioski.

Spośród licznych *interactive workshops* wybrałam kilka szkoleń: „Teaching at scale: Effective methods of information skills development in large and diverse user populations.

A TeachMeet” (Fiona Brown, Marshall Dozier, Ruth Jenkins, Donna Watson); „Developing new leaders: Learn from the Canadian experience based upon a unique leadership institute presented by the Canadian Health Libraries Association” (Sandy Iverson, Miriam Ticoll); „Graphic medicine for health librarians: Developing & using comics for information resources” (Jane Burns, Anja Johansen, Idun Knutsdatter Østerdal); „Meaningful and strategic alignment: A roadmap for library success” (Mary Joan Tooeey); „Health libraries: Sharing through gaming” (Alicia Fátima Gómez-Sánchez, Gaétan Kerdelhue, Rebeca Isabel Gómez, Pablo Iriarte, Mar González-Cantalejo, Floriane S. Muller).

Warsztaty „Teaching at scale” zorganizowano w formie krótkich, trzyminutowych wystąpień bez slajdów. Uczestnicy mogli zaprezentować albo problem, albo rozwiązanie w zakresie uczenia użytkowników na skalę masową (głównie za pomocą różnych metod e-learningu). Po prezentacjach nastąpiła burza mózgów i dyskusja nad ciekawymi przykładami dobrych praktyk. Każdy z uczestników mógł dopisać własne uwagi do tez przedstawionych podczas wystąpień. Okazało się, że niezależnie od kraju czy instytucji wszyscy borykamy się z podobnymi problemami, a prezentowane rozwiązania i dobre praktyki z powodzeniem można wprowadzać w wielu miejscach.

W trakcie warsztatów „Developing new leaders” zaprezentowany został program kształcenia liderów przygotowany i przeprowadzony przez Canadian Health Libraries Association [18]. W ramach pracy w grupach uczestnicy wspólnie zastanawiali się nad zawartością merytoryczną kursu i sposobami prowadzenia zajęć dla osób, które chcą się doszkolić w zakresie przywództwa i zarządzania. Uczestnicy wypracowali pomysły na modyfikację struktury kanadyjskiego kursu. Mieli ponadto okazję przedyskutować, czy podobne programy wspierające kadry zarządzające w bibliotekach istnieją lub powinny istnieć w ich krajach.

Warsztaty „Graphic medicine [19] for health librarians” skupiały się na pokazaniu uczestnikom ciekawej formy popularyzowania zagadnień związanych z medycyną, jaką są komiksy tworzone dla pacjentów czy lekarzy, ale także dla szerokiego grona odbiorców. Wskazano na różnorodność tematów poruszanych w rysunkowych historiach – są to nierzadko tematy trudne, bolesne, związane z chorobą, a nawet śmiercią. Prowadzące omówiły terapeutyczny wpływ rysunku na zmagania osób cierpiących na różne schorzenia. Wskazały ponadto na aspekt popularyzowania wiedzy medycznej w lżejszej, łatwiejszej do przyswojenia formie. Uczestnicy mogli nie tylko zapoznać się z przykładami grafiki, ale też samodzielnie stworzyć rysunkowe postacie i krótki komiks.

Miałam również przyjemność uczestniczyć w dwóch warsztatach nagrodzonych podczas wydarzenia w Bazylei przez Zarząd EAHIL.

Warsztaty „Meaningful and strategic alignment” dotyczyły planowania strategicznego, które jest niezwykle istotnym elementem zarządzania, często pomijanym z braku czasu albo zainteresowania kadry bibliotecznej. Prowadząca w kilku prostych krokach wskazała, w jaki sposób efektywnie planować pracę biblioteki, na co zwracać uwagę i jak pracować z zespołem przy wyznaczaniu celów. Praca w grupach umożliwiła dyskusję na temat wyzwań, jakie stoją przed instytucjami reprezentowanymi przez uczestników. Własne cele można było opisać zgodnie z przedstawioną metodyką wyznaczania celów – SMART.

Podczas warsztatów „Health libraries: sharing through gaming” grupa bibliotekarzy – pasjonatów zaprezentowała efekt swoich wspólnych prac: grę karcianą. Powstała ona w celu ułatwienia komunikacji między bibliotekarzami i umożliwienia przedyskutowania codziennych problemów w przyjaznej, otwartej formie zabawy. To niezwykle narzędzie, oparte na popularnej grze „Bucket of Doom”, daje możliwość zmierzenia się z sytuacjami kryzysowymi w bezpiecznym otoczeniu i bez ryzyka ponoszenia konsekwencji złe podjętej decyzji. Karty z wydarzeniami odzwierciedlają codzienność pracy w bibliotece akademickiej, a karty reakcji prezentują wachlarz potencjalnych rozwiązań (w tym rozwiązań „magicznych”). Warsztaty były też okazją do integracji oraz do odkrycia i wykorzystania własnych pokładów kreatywności.

MAGDALENA KOKOSIŃSKA

W ramach CEC brałam udział w dwóch warsztatach. Pierwszy, zatytułowany „How to get the PDF (with or without the help of your library)?”, prowadzili wspólnie Guus van den Brekel i Robin Ottjes. Pierwsza część zajęć była wykładem połączonym z dyskusją uczestników, prezentacją różnych możliwości zdobycia pełnego tekstu publikacji naukowej z punktu widzenia użytkownika. Prowadzący przybliżyli różne narzędzia i źródła pozyskiwania PDF-ów artykułów naukowych, z którymi w praktyczny sposób zapoznaliśmy się w drugiej części zajęć. Każdy z uczestników miał laptopa lub tablet, w małych grupach testowaliśmy wszystko to, co wcześniej nam zaprezentowano. Kilka narzędzi, których dotąd nie znałam, wzbudziło moją ciekawość (np. wybrane rozszerzenia do przeglądarki), a kilka rozwiązań było tak oczywistych, że... wcześniej nie brałam ich pod uwagę. Z powodzeniem wykorzystam tę wiedzę we własnej pracy, ale także w pracy z czytelnikami poszukującymi pełnych tekstów – przykładowo gdy biblioteka nie ma już wykupionej subskrypcji danego czasopisma.

Drugi CEC zatytułowano „Developing an answerable question to design an effective search strategy”. Prelegentka – Mala Mann prowadziła zajęcia w sposób niezwykle zrozumiały i uporządkowany, co nawet osobom początkującym pozwoliło swobodnie i bez trudu śledzić tok rozumowania. Odpowiadała na wszystkie pytania i wątpliwości, podawała przykłady i przygotowała kilka prostych ćwiczeń, dzięki którym uczestnicy mogli opanować zasady formułowania pytania badawczego na potrzeby przeglądów systematycznych (*systematic reviews*). Część ćwiczeń należało wykonać w parach, co wymagało rozmów, dyskusji i wymiany doświadczeń.

W ramach głównego bloku warsztatowego wzięłam udział w pięciu spotkaniach: „Surveying the systematic review support landscape: A content analysis of LibGuides” (Katharine Alix Hayden, Zahra Premji, Helen Pethrick, Jennifer Lee, Heather Ganshorn); „Embedding knowledge in the transformation of healthcare: A manifesto” (Alison Turner, Suzanne Wilson, Anne Gray); „Better than presentation – workshop facilitating skills as new competencies for (health) library professionals. Introducing and testing interactive methods” (Ghislaine Declève, Karen Johanne Buset, Tuulevi Ovaska); „Support services for scientists: A brainstorming session” (Claudia Wöckel); „Graphic medicine for health librarians: Developing & using comics for information resources” (Jane Burns, Anja Johansen, Idun Knutsdatter Østerdal).

Wszystkie warsztaty łączyła konieczność współpracy zarówno z prowadzącym/prowadzącymi, jak i ze współuczestnikami. Pozwalało to na bardziej efektywną pracę, a równocześnie stanowiło trzon spotkania i logiczną realizację założeń zajęć warsztatowych. Uczestnicy mogli przedstawiać swoje doświadczenia, dzielić się nimi z kolegami i koleżankami z innych krajów, także pracującymi w szeroko pojętej branży usług medycznych (biblioteki uniwersyteckie i szpitalne, firmy medyczne, współpraca z klinicystami itp.).

Warsztaty „Surveying the systematic review support landscape” prowadziły Katharine Alix Hayden i Zahra Premji. Tematem zajęć były opracowywane przez bibliotekarzy przewodniki (LibGuides) dotyczące przeglądów systematycznych, a konkretnie – dobre praktyki w tym zakresie. Omówiono kilkanaście najlepszych (z punktu widzenia prowadzących) przewodników stworzonych przez biblioteki akademickie. LibGuides porównano pod kątem rodzaju zasobów i narzędzi zastosowanych do prezentacji treści, przedstawiono najciekawsze trendy i rozwiązania. Pracując w niewielkich grupach, analizowaliśmy podawane przykłady. Zastanawialiśmy się, czy bibliotekarze powinni testować stworzone przez siebie LibGuides z pomocą użytkowników, rozmawialiśmy na temat zawartości przewodników (czy powinna to być bardziej instrukcja, czy też informacja) oraz rodzajów zamieszczanych

zasobów (prezentacje, podcasty, testy). Bardzo podobało mi się wykorzystanie jednego z narzędzi (www.padlet.com) do wspólnej pracy całej grupy warsztatowej. Pozwoliło to na zebranie pomysłów wszystkich osób w jednym miejscu i obserwowanie propozycji na dużym ekranie w czasie rzeczywistym.

Kolejne warsztaty („Embedding knowledge in the transformation of healthcare”) podzielone były na dwie części, po 75 min każda. Skupiały się na współtworzeniu „manifestu” w celu zbadania i promowania roli biblioteki, wiedzy i specjalistów ds. informacji w obliczu zmian w opiece zdrowotnej na dużą skalę – przykładowo projektowania, dostarczania i wdrażania nowych modeli opieki. Po krótkim wprowadzeniu prowadzących uczestnicy mogli podzielić się swoim doświadczeniem, pracując w formule *knowledge café*. Wnioski, które wysnuła grupa warsztatowa, ujęte zostały w formie publicznej deklaracji (*manifesto*). Podkreślano przede wszystkim konieczność współpracy bibliotekarzy, rzecznictwa w sprawach bibliotek i ich pracowników, a także traktowania użytkownika (studenta, pracownika naukowego) jak partnera w projektach.

Trzecie warsztaty („Better than presentation”) również trwały 150 min i składały się z dwóch części. Prowadzące bardzo dbały o to, aby każdy z uczestników czuł się komfortowo w formule, którą wybrały – bardzo aktywnej, wykorzystującej wiele metod pracy z grupą. Mogliśmy przetestować na sobie kilka ciekawych sposobów prowadzenia interaktywnych warsztatów z użytkownikami, które są elementem pracy wielu bibliotekarzy. Każda z metod była testowana na bazie konkretnego zagadnienia, nad którym dyskutowaliśmy. Przedstawione metody i narzędzia z pewnością pozwolą na prowadzenie ciekawszych, bardziej angażujących zajęć na różnorodne tematy. Kompetencje uzyskane czy rozwinięte dzięki warsztatom mogą pomóc w rozwijaniu usług wraz z użytkownikami, z uwzględnieniem ich opinii i doświadczeń.

W trakcie warsztatów „Support services for scientists” omówiono nowe możliwości, jakimi dysponują bibliotekarze pomagający badaczom na poszczególnych etapach pracy, której celem jest publikacja dorobku naukowego. Prowadząca postawiła na pracę w grupach metodą burzy mózgów. Dyskutowaliśmy o nowych pomysłach, strategiach i możliwościach, biorąc pod uwagę m.in. badania nad literaturą i zarządzanie danymi badawczymi. Ciekawy zamysł stanowiło odwrócenie sytuacji: grupy miały wskazać najgorszą opcję (np. przy opracowywaniu katalogu online byłoby to usunięcie możliwości filtrowania wyników wyszukiwania), tak aby znaleźć nowe, lepsze rozwiązania (jak np. współpraca z użytkownikami w celu wyodrębnienia najbardziej przydatnych faset).

Podczas warsztatów „Graphic medicine for health librarians” prelegentki krótko przedstawiły historię komiksu medyczne-

go i powieści graficznych z zakresu medycyny, podkreślając ich rolę w procesie opieki nad pacjentem, wsparcia zarówno osoby chorej, jak i jej bliskich. *Graphic medicine* [19] jest połączeniem eseju naukowego z narracją wizualną. Może pomagać pacjentom i opiekunom w oswojeniu się z chorobą, w zrozumieniu różnych procesów, które zachodzą w organizmie i psychice człowieka, i w radzeniu sobie z sytuacją trudną, jaką niewątpliwie jest choroba, zwłaszcza ciężka. Na zajęciach mieliśmy możliwość obejrzenia kilku medycznych powieści graficznych, a także spróbowania swoich sił jako twórcy komiksów z zakresu medycyny.

JUSTYNA ZAWADA

W ramach bloku CEC uczestniczyłam w szkoleniu „Open access as an opportunity for health information professionals”, które prowadziły Alicia Fátima Gómez Sánchez i Rebeca Isabel Gómez. Celami szkolenia były poszerzenie wiedzy uczestników na temat modelu *open access* (OA) oraz przedyskutowanie aktualnej sytuacji bibliotek i znalezienie rozwiązań w kontekście otwartej nauki. Spotkanie rozpoczęło się od krótkiej gry planszowej „The Game of Open Access”, która pozwoliła na zainicjowanie dyskusji i zapoznanie się uczestników. Warto dodać, że sama gra jest dostępna w ramach licencji CC BY-NC 3.0 [20]. Pozostała część kursu była połączeniem prezentacji prowadzących i otwartych dyskusji lub krótkich zadań grupowych, a wśród poruszonych zagadnień znalazły się: OA 2020, Plan S, repozytoria OA, repozytoria instytucjonalne i tematyczne, modele i licencje OA, otwarta nauka (*open science*), *data management*, *open data* czy FAIR Data. Szkolenie w takiej formie stworzyło okazję do zaczerpnienia wiedzy od ekspertów oraz poznania doświadczeń i opinii bibliotekarzy z innych krajów.

Z kolei w ramach głównego bloku warsztatowego wzięłam udział w następujących szkoleniach: „Teaching at scale: Effective methods of information skills development in large and diverse user populations. A TeachMeet” (Fiona Brown, Marshall Dozier, Ruth Jenkins, Donna Watson); „Identifying research ideas in your day-to-day work” (Sandy Campbell); „Let’s work together on a publication strategy guideline” (Alicia Fátima Gómez Sánchez, Giuse Ardita, Valeria Scotti); „Health libraries: Sharing through gaming” (Alicia Fátima Gómez-Sánchez, Gaétan Kerdelhue, Rebeca Isabel Gómez, Pablo Iriarte, Mar González-Cantalejo, Floriane S. Muller); „Support services for scientists: A brainstorming session” (Claudia Wöckel); „Teaching evidence-based medicine: Acting on challenges, bridging disciplines, sharing solutions” (Catherine Pepper, T. Derek Halling, Margaret Foster).

Szkolenie „Teaching at scale” zostało przeprowadzone z wykorzystaniem bardzo ciekawej formuły trzyminutowych wy-

stąpień, podczas których uczestnicy mogli zasygnalizować jakiś problem lub podzielić się skutecznym rozwiązaniem. Po zakończeniu wystąpień uczestnicy spotkania wyrażali swoje opinie, podpowiadali rozwiązania lub zadawali szczegółowe pytania. Taka formuła umożliwiła w krótkim czasie poznanie i omówienie wielu różnych zagadnień dotyczących nauczania dużych grup odbiorców.

W ramach warsztatów „Identifying research ideas in your day-to-day work” Sandy Campbell w zorganizowany i bardzo praktyczny sposób pomogła uczestnikom spojrzeć na ich codzienną pracę oczami naukowca i pokazała, jak znaleźć dobry materiał do badań naukowych, eksperymentu czy publikacji z obszaru bibliotekoznawstwa i praktyki bibliotekarskiej. Wspólnie podjęliśmy próbę określenia tematów badawczych poprzez zidentyfikowanie luk, rozbieżności, pomylek, punktów stykowych lub zagadnień częściowo się pokrywających, jak również własnych pasji i zainteresowań. Jak podkreśliła prowadząca, pomysły na przedsięwzięcia badawcze można też znaleźć, korzystając z dotychczasowych doświadczeń własnych lub innych bibliotekarzy – poprzez kontynuowanie wcześniej rozpoczętych prac, przeprowadzenie badań jeszcze raz, ale w inny sposób czy spojrzenie na własną pracę z perspektywy współpracownika bądź przełożonego.

Celem warsztatów „Let’s work together on a publication strategy guideline” było stworzenie zarysu skutecznej strategii publikowania, którą bibliotekarze i specjaliści informacji naukowej mogliby stosować w codziennej pracy, wspierając naukowców w dążeniu do zapewnienia jak najlepszej widoczności i cytowalności publikacji. W trakcie dyskusji poruszyliśmy różne tematy dotyczące poszczególnych elementów procesu publikowania: wskaźników bibliometrycznych, altmetrycznych, *impact factor*, cytowania, wyboru odpowiedniego czasopisma, drapieżnych wydawców, otwartego dostępu do publikacji i danych badawczych.

Bardzo ciekawym elementem warsztatów było wykorzystanie narzędzia internetowego o nazwie Mentimeter, które służy do wizualizacji odpowiedzi na pytania i przeprowadzania quizów w czasie rzeczywistym w trakcie zajęć grupowych [21]. Prowadzące przygotowały wcześniej zestaw pytań otwartych i jednokrotnego wyboru, a podczas spotkania uczestnicy po zalogowaniu (anonimowym) zaznaczali lub wpisywali swoje odpowiedzi, których podsumowanie – w formie wykresów lub np. chmury słów – natychmiast wyświetlało się na ekranie rzutnika. Każdy mógł wyrazić opinię, a zarazem cała grupa mogła zobaczyć podsumowanie, co zachęcało do dalszej dyskusji. Jest to z pewnością narzędzie warte uwagi.

Zajęcia „Health libraries: sharing through gaming” stanowiły niezwykle ciekawe odstępstwo od tradycyjnej formuły warsz-

tatowej – zamiast prezentacji i zadań w podgrupach czy ogólnej dyskusji prowadzący przygotowali grę karcianą obejmującą tematy z zakresu bibliotekoznawstwa i praktyki bibliotekarskiej. Narzędzie zostało oparte na formule gry „Bucket of Doom”, w której gracze otrzymują karty z opisami sytuacji i muszą wymyślić rozwiązanie, korzystając z wylosowanych podpowiedzi [22]. Gra zdecydowanie porusza wyobraźnię i pobudza kreatywność, a dzięki zaadaptowaniu do realiów bibliotekarskich stwarza możliwość przeprowadzenia merytorycznej dyskusji w swobodny i zabawny sposób. Sama formuła może być inspiracją dla organizatorów zarówno spotkań służbowych, jak i szkoleń z zakresu informacji naukowej dla studentów.

Scenariusz warsztatów „Support services for scientists” bazował na pomysłach nazwanym *innovation digging* (wydobycie informacji), przedstawionym w książce *Innovation digging: ...oder systematische Ideenausgrabungen im Tal der verborgenen Suchfelder* autorstwa Benno van Aerssena i Tamera Kemeröza [23, 24]. Na początku spotkania prowadząca omówiła założenia metody, a następnie pozwoliła uczestnikom wypróbować ją poprzez praktyczne zadania grupowe, pokazujące poszczególne etapy *innovation digging*. Metoda ta pomaga wyjść poza dotychczasowe schematy myślenia, rozwinąć kreatywność i wprowadzić innowacje, co jest szczególnie potrzebne dzisiejszym bibliotekom medycznym.

Ostatnie warsztaty, w których wzięłam udział, czyli „Teaching evidence-based medicine”, dotyczyły medycyny opartej na dowodach naukowych (EBM). Na wstępie prowadząca przedstawiła założenia i przebieg projektu „Teaching EBM 2017”, zrealizowanego w ramach grantu w Stanach Zjednoczonych. Celami projektu były: zbadanie poziomu wiedzy i umiejętności absolwentów szkół medycznych w zakresie EBM, zidentyfikowanie problemów w nauczaniu EBM i opracowanie rozwiązań, a także określenie udziału bibliotekarzy w nauczaniu EBM. Przedstawiony projekt stanowił punkt wyjścia do dyskusji o barierach w nauczaniu EBM oraz wspólnego wypracowania strategii. Spotkanie było doskonałą okazją do wymiany doświadczeń i poznania zarówno realiów nauczania EBM w innych krajach, jak i skutecznych rozwiązań, które uczestnicy zastosowali w swoich instytucjach.

PODSUMOWANIE

Jesteśmy pod ogromnym wrażeniem warsztatów EAHIL Basel 2019 [25] – świetnej organizacji, bogatego programu, zaangażowania prowadzących i codziennej, życzliwej pomocy organizatorów. Podczas wydarzenia miałyśmy możliwość nie tylko wzięcia udziału w wielu profesjonalnych szkoleniach, pogłębienia wiedzy, zyskania nowej czy zdobycia kolejnych umiejętności, ale także nawiązania kontaktów z interesują-

cymi ludźmi z całego świata, poznania doświadczeń bibliotekarzy oraz sytuacji bibliotek w różnych krajach europejskich i pozaeuropejskich. Warsztaty były zarazem okazją do promowania przyszłorocznej konferencji, a co za tym idzie – Polski w ogóle. Rozmowy o EAHIL 2020 z kolegami i koleżankami z innych krajów pozwalały zacieśniać nowo nawiązane więzi. Zyskałyśmy również bezcenną możliwość obserwowania pracy LOC i rozmów z organizatorami na temat przygotowań do tak dużego międzynarodowego wydarzenia. Wszystkie cenne porady przyczynią się do lepszej organizacji konferencji EAHIL 2020, która odbędzie się w Łodzi w dniach 22–26 czerwca 2020 r. [15].

Jako członkinie stowarzyszenia EAHIL mogłyśmy poczuć się częścią większej wspólnoty – społeczności bibliotekarzy medycznych i specjalistów naukowej informacji medycznej – która przekracza granice polityczne i ekonomiczne. Bibliotekarze medycyjni w całej Europie i w wielu krajach poza naszym kontynentem stykają się z podobnymi sytuacjami, mierzą się z podobnymi wyzwaniami i często myślą podobnie, co sprawia, że wydarzenia takie jak konferencje i warsztaty EAHIL dają szansę na wspólne wypracowanie rozwiązań, pokonywanie problemów, przełamywanie barier i stawianie czoła nadchodzącym zmianom.

REFERENCE LIST

1. History of EAHIL [Internet]. EAHIL European Association for Health Information and Libraries; [cited 20.08.2019.] Available from: <http://eahil.eu/about-eahil/history-of-eahil/>
2. Grzędziewska E. EAHIL - Europejskie Stowarzyszenie ds. Informacji Medycznej i Bibliotek (konferencje i warsztaty). Forum Bibliotek Medycznych. 2008;1(1):488-95
3. Newsletter to European Health Librarians. 1987;(1)
4. Newsletter to European Health Librarians. 1987;(2)
5. Uryga A. European Association for Health Information & Libraries: wokół nowych przedsięwzięć oraz organizacji konferencji w Polsce. Forum Bibliotek Medycznych. 2008;1(2):361-8
6. EAHIL Membership [Internet]. EAHIL European Association for Health Information and Libraries; [cited 02.08.2019.] Available from: <http://eahil.eu/about-eahil/membership/>
7. EAHIL About [Internet]. EAHIL European Association for Health Information and Libraries; [cited 20.08.2019.] Available from: <http://eahil.eu/about-eahil/>
8. Niedźwiedzka B. European Association for Health Information and Libraries (EAHIL). Forum Bibliotek Medycznych. 2009;2(1):75-8
9. EAHIL Rules of Procedure [Internet]. EAHIL European Association for Health Information and Libraries; [cited 20.08.2019.] Available from: http://eahil.eu/wp-content/uploads/2015/03/rules_of_procedures.pdf

10. EAHIL Join EAHIL [Internet]. EAHIL European Association for Health Information and Libraries; [Available from: <http://eahil.eu/join-eahil/#.XUIPH0fgqUk>
11. EAHIL The Council [Internet]. EAHIL European Association for Health Information and Libraries; [cited 20.08.2019.] Available from: <http://eahil.eu/about-eahil/council/>
12. EAHIL Sub Groups [Internet]. EAHIL European Association for Health Information and Libraries; [cited 05.08.2019.] Available from: <http://eahil.eu/sig-2/>
13. EAHIL Events [Internet]. EAHIL European Association for Health Information and Libraries; [cited 20.08.2019.] Available from: <http://eahil.eu/events>
14. Niedźwiedzka B. Warsztaty European Association for Health Information and Libraries w 2007 roku w Krakowie. *Forum Bibliotek Medycznych*. 2009;2(1):335-7
15. EAHIL 2020 – Be Open Act Together [Internet]. EAHIL European Association for Health Information and Libraries; [cited 06.08.2019.] Available from: <https://eahil2020.wordpress.com/>
16. EAHIL Themes [Internet]. EAHIL European Association for Health Information and Libraries; [cited 08.08.2019.] Available from: <https://eahil2019.net/themes/>
17. Brettle A, Maden M, Payne C. The impact of clinical librarian services on patients and health care organisations. *Health Info Libr J*. 2016;33(2):100-20. doi: 10.1111/hir.12136
18. About the Leadership Institute [Internet]. CHLA/ABSC Leadership Institute; [cited 19.08.2019.] Available from: <https://www.chla-abscleadersinstitute.com/>
19. Graphic Medicine [Internet]. [cited 16.01.2020.] Available from: <https://www.graphicmedicine.org/>
20. McGuinn K, Spikin M. The Game of Open Access [Internet]. [cited 09.08.2019.] Available from: <http://eprints.hud.ac.uk/id/eprint/33874/>
21. Create interactive presentations, workshops, and meetings [Internet]. Mentimeter; [cited 12.08.2019.] Available from: <https://www.mentimeter.com/>
22. Dorney J. Bucket of Doom Review [Internet]. Zatu Games UK; [cited 12.08.2019.] Available from: <https://www.boardgame.co.uk/bucket-of-doom-review/>
23. van Aerssen B, Kemeröz T. Innovationdigging: ...oder systematische Ideenausgrabungen im Tal der verborgenen Suchfelder. Norderstedt: Books on Demand; 2013.
24. van Aerssen B, Kemeröz T. Innovationdigging (engl. Version). Norderstedt: Books on Demand; 2015.
25. EAHIL Photos [Internet]. EAHIL European Association for Health Information and Libraries; [cited 20.08.2019.] Available from: <https://eahil2019.net/photos/>

PAULINA MILEWSKA

Information and Library Center, Medical University of Łódź, Poland

Correspondence: paulina.milewska@umed.lodz.pl

ORCID: 0000-0002-4967-8766

Absolwentka bibliotekoznawstwa i komunikacji społecznej na Uniwersytecie Łódzkim, specjalistka ds. promocji, animatorka czytelnictwa, bibliotekarka, miejska rowerzystka. Autorka licznych artykułów (ponad 50 tekstów fachowych i naukowych), trenerka prowadząca warsztaty dla pracowników bibliotek, prelegentka na ponad 30 konferencjach ogólnopolskich. Obecnie pracuje w Centrum Informacyjno-Bibliotecznym Uniwersytetu Medycznego w Łodzi jako specjalistka ds. marketingu i w organizacji pozarządowej jako członkini zarządu Fundacji Fenomen, koordynatorka projektów bibliotecznych. Pomysłodawczyni i realizatorka kampanii *Odjazdowy Bibliotekarz* (od 2010 r.), *Bicycool Library* (od 2012 r.). Koordynatorka projektu „Biblioskan. Kontrola obywatelska w łódzkich bibliotekach publicznych” (od 2014 r.). Ma doświadczenie w PR i marketingu i w zarządzaniu projektami. Członek stowarzyszenia European Association for Health Information and Libraries (EAHIL) i Lokalnego Komitetu Organizacyjnego (Local Organising Committee) konferencji EAHIL 2020 w Łodzi.

MAGDALENA KOKOSIŃSKA

Information and Library Center, Medical University of Łódź, Poland

Correspondence: magdalena.kokosinska@umed.lodz.pl

ORCID: 0000-0002-8807-2337

Absolwentka bibliotekoznawstwa i komunikacji społecznej na Uniwersytecie Łódzkim oraz studiów podyplomowych „Nowe technologie w edytorstwie” na Uniwersytecie Wrocławskim. Pracownik Oddziału Informacji Naukowej i Obsługi Użytkowników, redaktor językowy, wolontariusz w bibliotekach różnego typu. Współorganizator łódzkiego rajdu *Odjazdowy Bibliotekarz* od jego pierwszej edycji. Zajmuje się obsługą użytkowników, szkoleniami czytelników, także anglojęzycznych, współpracuje przy pracach promujących Centrum Informacyjno-Biblioteczne UM w Łodzi. Laureatka stypendium 2019 EAHIL-EBSCO Scholarship. Członek stowarzyszenia

European Association for Health Information and Libraries (EAHIL) i Lokalnego Komitetu Organizacyjnego (Local Organising Committee) konferencji EAHIL 2020 w Łodzi.

JUSTYNA ZAWADA

Main Library, Wrocław Medical University, Poland

Correspondence: justyna.zawada@umed.wroc.pl

ORCID: 0000-0002-5506-2183

Absolwentka Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Wrocławskiego. Pracuje w Oddziale Informacji Naukowej i Bibliografii w Bibliotece Głównej Uniwersytetu Medycznego we Wrocławiu. Zajmuje się m.in. obsługą użytkowników oddziału, bibliometrią oraz szkoleniami i materiałami szkoleniowymi z zakresu naukowej informacji medycznej. Od lutego 2016 r. koordynator projektu Mendeley Institutional Edition na Uniwersytecie Medycznym we Wrocławiu. Członek redakcji angielskojęzycznej serwisu EBIB. Członek stowarzyszenia European Association for Health Information and Libraries (EAHIL) i Lokalnego Komitetu Organizacyjnego (Local Organising Committee) konferencji EAHIL 2020 w Łodzi.

Mateusz Zimny

Treści medyczne w krakowskim rękopisie duchackim z XVI w. ze zbiorów Biblioteki Jagiellońskiej (rkp. BJ 7044)

Medical texts in the 16th century manuscript from the Sancti Spiritus de Saxia Hospital and Priory in Krakow (Jagiellonian Library BJ 7044)

Faculty of History and Cultural Heritage, Pontifical University of John Paul II, Kraków, Poland

Correspondence to: matzimny@gmail.com

STRESZCZENIE: Zachowany w zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej XVI-wieczny rękopis o sygnaturze BJ 7044 pochodzi z krakowskiego klasztoru i szpitala Ducha Świętego. Kompleks ten istniał od XIII do XVIII w. i był prowadzony przez braci i siostry Zakonu Ducha Świętego de Saxia (nazywanych duchakami). Obok treści zakonnych, modlitw i tekstów liturgicznych wspomniany rękopis zawiera treści o charakterze medycznym: recepty i wskazania, spisy ziół, traktaty, opisy chorób, a także rady lekarskie oparte na astrologii. Wobec szczątkowo zachowanych dokumentów z II połowy XVI w. stanowi on cenne źródło do badań nad historią szpitalnictwa i dzieł miłosierdzia prowadzonych przez duchaków w Krakowie, jak również nad historią medycyny w Polsce.

SUMMARY: The manuscript from the 16th century preserved in the Jagiellonian Library comes from the Sancti Spiritus de Saxia priory and hospital in Krakow. The complex existed from the 13th to the 18th century and was run by the religious brothers and sisters of the Order of the Holy Spirit de Saxia. The manuscript, apart from the religious content, prayers and liturgical texts, contains parts of medical nature: prescriptions and medical indications, herbals, medical treatises, descriptions of diseases, as well as medical advice based on astrology. In the face of poorly preserved documents before the second half of the 16th century, the manuscript is a valuable source for research on the history of hospitality and works of mercy conducted by Order of the Holy Spirit de Saxia in Krakow, and on the history of medicine in Poland.

KEYWORDS: medieval manuscript, medical prescriptions, herbals, hospital, astrology, care of the sick, Order of the Holy Spirit de Saxia, Krakow, Sasia

This is an open access article under the CC BY-NC-ND license.

CHARAKTERYSTYKA RĘKOPISU

W Dziale Rękopisów Biblioteki Jagiellońskiej, pod numerem 7044, znajduje się rękopis pochodzący z poduchackiego klasztoru i szpitala w Krakowie¹. Kodeks, oprawiony w 1934 r. w półskórek, z wytłoczonym na grzbiecie opisem, składa się z 251 kart o wymiarach 11 × 16 cm. Złożony jest z 27 składek, różniących się papierem, czasem powstania i ręką pisarza. Datacja rękopisu możliwa jest jedynie na podstawie roku, *post quem* i *ante quem* został on napisany: najstarszy datowany

tekst pochodzi z roku 1499, najpóźniejszy – z 1577. Najprawdopodobniej kodeks istniał jako całość od II połowy XVI w.

Ogólny opis rękopisu, wraz z listą incipitów, zawarty jest w *Inwentarzu rękopisów Biblioteki Jagiellońskiej*² [2]. W dotychczasowej literaturze kodeks doczekał się jedynie kilku wzmianek. O rękopisie, określonym jako „pochodzący z krakowskiego klasztoru św. Ducha z XV w.”, wspomniała s. Klara Antosiewicz, przywołując znajdujące się tam spisy ziół i recepty w kontekście opieki zakonu nad potrzebującymi³ [3, 4]. Alicja Zemanek ujęła kodeks w spisie manuskryptów o treści medycz-

¹ Cyfrowa kopia rękopisu dostępna jest w Jagiellońskiej Bibliotece Cyfrowej [1].

² W inwentarzu rękopis opisany został jako *Kodeks mniszek Zakonu Ducha Św. w Krakowie*. Wynikało to zapewne z opisu zawartego w książce akcesji z 1924 r., w którym jedynym zidentyfikowanym tekstem – poza receptami – było polskie tłumaczenie reguły zakonnej duchaczek (*Księga akcesji* obejmująca rok 1924, Dział Rękopisów Biblioteki Jagiellońskiej, pisane prawdopodobnie ręką Aleksandra Birkenmajera).

³ Datowany na XVII w. w [4].

no-przyrodniczej, zawierających informacje botaniczne [5]. Zbigniew Biliński scharakteryzował rękopis jako „ówczesne vademecum” na użytek braci i sióstr duchackiego klasztoru [6]. Spośród badaczy jedynie Wiktor Szymborski podjął się dotąd pogłębionej analizy fragmentu kodeksu, przedstawiając szczegółowe opracowanie listy odpustów nadanych szpitalowi (k. 23v–29r). Ogólnie zaś scharakteryzował rękopis jako zbiór „różnorodnych tekstów odnoszących się do zgromadzenia duchaków, reguł, przysięg zakonnych, modlitw, kazań” [7].

Pogłębiona analiza rękopisu – jego historii i wszystkich zawartych w nim tekstów – być może stanie się w przyszłości przedmiotem osobnego studium. W niniejszym artykule ograniczymy się do przedstawienia na wybranych przykładach treści o charakterze stricte medycznym i lekarskim, które zostaną przeanalizowane jako źródło wiedzy o dziejach duchaków w Krakowie w I połowie XVI w.

SZPITAL DUCHA ŚWIĘTEGO W KRAKOWIE

Charakter zapisów pozwala przyjąć z całą pewnością, że rękopis powstał w środowisku krakowskiego klasztoru duchaków i duchaczek (Zakon Ducha Świętego de Saxia), przy którym od połowy XIII w. prowadzony był szpital⁴. Wskazuje na to przede wszystkim treść, ale także kolofony i kilkakrotnie powtórzony rysunek przedstawiający godło zakonu – podwójny krzyż z rozgałęzionymi zakończeniami (na k. 4v, 5r, 13r, 106v).

Założony przez duchaków krakowski szpital był największą instytucją medyczną w ówczesnej stolicy. O istotnej funkcji, którą spełniał, świadczy nazywanie go szpitalem *maius* [18] lub *magnum* [19]. Przez kilka wieków stanowił miejsce szczególnej pomocy chorym i potrzebującym. Przynajmniej od trzeciej dekady XV w. przy klasztorze braci istniał także klasztor sióstr, które pełniły w szpitalu posługę wobec kobiet [por. 20]. Pomoc potrzebującym, wychowanie i kształcenie dzieci i młodzieży oraz pielęgnowanie chorych były treścią życia duchaczek i duchaków. Siostry i bracia składali bowiem dodatkowy, czwarty ślub: „Ofiaruję siebie samego Bogu, Najświętszej Maryi Pannie i naszym chorym panom biednym, że po wszystkie dni mojego życia będę ich sługą” [21].

Dotychczasowe badania nad historią krakowskiego klasztoru dotyczyły też opieki świadczonej potrzebującym w prowadzonym przez zakon szpitalu⁵ [4, 22-24]. Badania nad okresem do 1528 r. utrudnia uboga podstawa źródłowa – w tymże roku zabudowania szpitala i klasztoru (również całą bibliotekę i archiwum zakonne) strawił bowiem pożar; ponadto zbiory archiwum i biblioteki zostały rozproszone po kasacie zakonu pod koniec XVIII w. [26] Rękopis, będący zapisem różnorodnych tekstów bezpośrednio związanych z życiem i działalnością duchaków i duchaczek w Krakowie w I połowie XVI w., jest zatem źródłem szczególnie cennym. Ponieważ działalność ściśle medyczna czy lekarska w krakowskim szpitalu badana była dotąd w ograniczonym stopniu, analiza rękopisu pod tym kątem wydaje się uzasadniona.

CHARAKTERYSTYKA TREŚCI ZAWARTYCH W RĘKOPISIE

Kodeks obejmuje teksty poświęcone dwóm głównym tematom. W pierwszej części (k. 1r–142r) znajdują się, z nielicznymi wyjątkami, przede wszystkim teksty o tematyce duchowej: modlitwy, oficja liturgiczne z zapisem melodycznym, przepisy zakonne, teksty o historii zakonu, kazania czy traktaty teologiczne. Ponieważ opiece medycznej nieustannie towarzyszyła opieka duchowa, niektóre z zapisów odnoszą się bezpośrednio do działalności prowadzonej w szpitalu – m.in. do udzielania chorym przy łóżku sakramentów spowiedzi i komunii świętej, obrzędu błogosławieństwa kobiet po porodzie czy mszy świętych odprawianych za ciężarne⁶. Druga część kodeksu zawiera teksty poświęcone w większości zagadnieniom medycznym, lekarskim, astronomicznym i astrologicznym, przypomina więc charakterystyczne dla XV w. facyńskie rękopisy medyczne [por. 27].

OPISY ASTROLOGICZNE

Jak podaje Stefan Swieżawski, w średniowieczu „szczególnie ściśle powiązania zachodziły (...) między medycyną a astronomią i astrologią. (...) Astronomia pobudzała do stawiania całego szeregu zagadnień fizykalnych i kosmologicznych”, z kolei „astrologia i jej racja bytu jako umiejętności były w XV

⁴ Początki Zakonu Ducha Świętego, zwanego później także Zakonem Kanoników Regularnych Ducha Świętego de Saxia, sięgają końca trzeciej ćwierci XII w., kiedy to w prowansalskim Montpellier powstał pierwszy *domus hospitalis Sancti Spiritus* – dom szpitalny Ducha Świętego, założony przez Gwidona z Montpellier (Guy de Montpellier). Tworzone przez niego domy służyły pomocą chorym, biednym, pielgrzymom, porzuconym dzieciom, kobietom w ciąży czy samotnym matkom. Na początku XIII w. papież Innocenty III aprobował zakon oraz przekazał wspólnocie rzymski kościół i szpital Santa Maria in Saxia, nazywany potem Sancti Spiritus in Saxia. Dynamiczny rozwój i ekspansja zakonu w pierwszych dekadach działalności świadczą niezbiec o powodzeniu nowej wspólnoty w Kościele. Już w 1211 r. książę Leopold VI Sławny sprowadził braci do Wiednia. To właśnie stamtąd, według przekazu Jana Długosza, bracia przybyli do Polski – najpierw na biskupi Prądnik, a następnie, w 1244 r., z Prądnika do Krakowa. W kolejnych dziesięcioleciach powstały fundacje m.in. w Kaliszu, Sandomierzu i Sławkowie. Klasztory polskiej prowincji istniały do końca XVIII w., kiedy uległy kasacie na skutek polityki oświeceniowej prowadzonej przez prymasa Michała Jerzego Poniatowskiego [por. 8-17].

⁵ Wielu szczegółów na temat życia klasztoru, a także szpitala duchaków w Krakowie w ostatnich trzech dekadach XVI w., a więc bezpośrednio po okresie omawianym w artykule, dostarcza praca: Rachunki prepozyta klasztoru św. Ducha de Saxia w Krakowie Macieja Regiomontanus z lat 1570–1591 [25].

⁶ Por. k. 117v-119r, 129v-132r, 175v. Treści dotyczące teologii, liturgii, posługi duchowej wobec chorych i ubogich oraz życia zakonnego będą przed-

wieku żywo dyskutowanymi problemami” [28]. Uprawianie wiedzy astrologicznej miało doprowadzić do „ujarzmienia wpływu ciał niebieskich i do wyeliminowania lub neutralizowania działań szkodliwych” [29]. Zainteresowanie układem ciał niebieskich i ich wpływem na zdrowie człowieka wyrażają znajdujące się na k. 214r–215r rękopisu tablice zaćmień Księżyca i Słońca na lata 1499–1570. Adnotacja pod koniec tekstu wskazuje, że jest on kopią rękopisu autorstwa znanego tylko z imienia Henryka, który wyliczenia przeprowadził w Genewie w 1479 r.

Mieczysław Skulimowski zauważa, że „cała medycyna ówczesna w znacznej mierze przesiąknięta była astrologią, która uznawała niejednokrotnie dominujący wpływ ruchów ciał niebieskich na powstawanie chorób i przebieg leczenia” [30]. Pora i metoda stosowanych zabiegów zależały nie tylko od postawionej diagnozy i od narządu, którego owe zabiegi dotyczyły, ale także od położenia gwiazd, stąd obliczeniu najlepszego momentu służyły kalendarze, almanachy i inne pomoce [31]. W zależności od układu gwiazd zapisane zasady (k. 179v – 182r, *Divisio 12 signorum secundum sapienciam astrorum* i kolejne) pozwalały określić optymalny czas kąpieli (*Canones electi ad balneandum*, k. 181v) lub upuszczania krwi (*Canones de tempore electo ad flebothomiamdum*, k. 182r)⁷ albo przewidzieć pogodę – porę suchą i deszczową (*Regule generales de tempore pluvioso et humedo*) czy porę grzmotów i błyskawic (*Regule de tonitruis et coruscacione*). Rękopis o podobnej treści, służący do przewidywania pogody na podstawie układu nieba, znajduje się w zbiorach Narodowej Biblioteki Austriackiej⁸ [34]. Prognozy astrologiczne pojawiają się ponadto na k. 157r: „Ite sunt regule astronomiales sed regule medicinales. Quando aer illius diei sit clarus...”.

Niektóre teksty dotyczą ruchu słońca i księżyca oraz wpływu ciał niebieskich na organizm człowieka. Przykładem jest tekst o incipicie „Nota quod octo modis impeditur luna a sua virtute. Primo quando est in via combusta, id est retro solem...” na k. 216v, którego wcześniejsza kopia znajduje się w rękopisie autorstwa kanonika krakowskiego i scholastyka płockiego Dersława z Karnic. Tam cytowany tekst jest fragmentem większego traktatu, zawartego w rękopisie z 1450 r.:

miotem mojego osobnego studium.

⁷ Podobne treści znajdują się w rękopisie Jana Głogowczyka przechowywanym w Bibliotece Uniwersyteckiej w Augsburgu: [32], zob. w katalogu sygnatur: [33].

⁸ Zob. w katalogu sygnatur: [35].

⁹ Zob. w katalogu sygnatur: [37].

¹⁰ Zob. także traktaty o podobnej treści medycznej w zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej: [44–46]; zob. w katalogu sygnatur: [43].

¹¹ Wydany drukiem w Padwie przez Matthaëusa Cerdonisa. Zob. w wersji cyfrowej: [47]. W kolofonie tej edycji wymieniony jest jako autor Bartholomeus de Montagnana, wraz z adnotacją, że niektórzy uważają za autora także Zachariasa de Feltris, [por. 48].

¹² Zob. w katalogu sygnatur: [50].

¹³ Na temat recepcji tekstów Awicenny w średniowiecznej Polsce, [por. 51,52].

*Tabulae de mediis et veris motibus planetarum super meridianum Cracoviensem*⁹ [36] (Narodowa Biblioteka Austriacka).

OPISY CHOROÓB I TRAKTATY MEDYCZNE

Na k. 158 rękopisu (il. 1), w dolnej części strony, widoczny jest rysunek przedstawiający górną część korpusu ludzkiego z głową. Rysunek otaczają nazwy chorób, których lista z definicjami znajduje się na kolejnych stronach. Spis chorób wraz z definicjami zaczerpnięty został z XIV-wiecznego dzieła *Lilium medicine sive de morborum prope omnium curatione*, spisane go między 1303 a 1305 r. przez Bernarda de Gordon (1270–1330) [por. 38], profesora medycyny w Montpellier, pojawiającego się na kartach *Opowieści kanterberyjskich* [39, 40].

De urinis tractatus na k. 143r–150r, kopia fragmentów *De Urinarum iudiciis* autorstwa Bartolomeo de Montagnana (ok. 1400–1466?), to traktat medyczny służący postawieniu diagnozy na podstawie analizy koloru i zawartości moczu. Tekst znany był w Krakowie – w Bibliotece Jagiellońskiej przechowywane są dwa inne rękopisy zawierające ów traktat: jeden z ok. 1460, drugi z ok. 1475 r.¹⁰ [41, 42] Popularności tekstu dowodzi fakt, że już w 1487 r. został wydrukowany w Padwie¹¹. Zbliżonej tematyki dotyczy zapis na k. 152r–153r. Zawiera on różne charakterystyki moczu i związane z nimi możliwe dolegliwości. *Iste est modus iudicandi urinas* na k. 153v to kolejna instrukcja badania moczu. Podobny incipit zawiera rękopis 796 ze zbiorów Biblioteki Jagiellońskiej, *De urinis Gallusa de Monte Sion* (de Strahov)¹² [49].

Następnym traktatem o treści medycznej jest opis układu żylnego. Na k. 154r–156r przedstawiono schemat układu żylnego człowieka, a dalej pojawiają się dwa teksty poświęcone podobnym zagadnieniom: *Studeas apperire venarum* (k. 165v) i zapis o zaradzeniu niedomaganiom związanym z osłabieniem żył (*Contra debilitatem venarum*).

Teksty te należy wiązać z zabiegiem upuszczania krwi, który został opisany na k. 213–213v. Autor odwołuje się do *Kanonu medycyny* Awicenny (ok. 980–1037)¹³. Jak zauważa Beata Wojciechowska, „puszczenie krwi w świetle średniowiecznych tekstów medycznych miało charakter zapobiegawczy i leczniczy. Uczni zajmujący się flebotomią opisywali układ i położenie

żył, zalecenia i przeciwwskazania do zabiegu, a także udzielali szczegółowych porad praktycznych” [53].

RECEPTY I PORADY LEKARSKIE

Na kartach rękopisu zapisanych zostało kilka recept. W duchackim szpitalu lekarstwa przyrządzano własnoręcznie na bazie ziół, pochodzących z folwarku w Krowodrzy i zakupionych na targu od wiejskich kobiet [4, 54]. Interesujący zapis stanowią znajdujące się na k. 211v recepty Macieja Miechowity (ok. 1457–1523). Data 1500, którą są opatrzone, wskazuje, że spisane zostały za życia słynnego lekarza. Obok prac drukowanych byłaby to jedna z dwóch zachowanych do naszych czasów porad lekarskich Miechowity¹⁴. Być może recepty podyktował on sam. Czy praktykował w krakowskim szpitalu duchackim? O bliżej nieokreślonych związkach ze środowiskiem szpitala może świadczyć poczyniony w 1509 r. legat testamentowy na ubogich scholarów, w którym Miechowita zapisał czynsz na kwocie 300 florenów wpłaconych radzie miasta [57].

Niejaki Johannes Graudencz¹⁵ podany jest jako autor zapisanej w roku 1506 receptury syropu z kocanek (k. 212). Z kolei na karcie 240v zamieszczono wskazania przeciw zarazie. Recepta pozwala na przyrządzenie syropu *contra pestem*, jaki „Kosma i Damian lekarze przestali królowi aragońskiemu” – prawdopodobnie chodzi o słynnych świętych z III w., którym przypisano autorstwo recepty, choć zmarli kilkaset lat przed powstaniem królestwa Aragonii. Stanisław z Chęcina¹⁶, duchak („per me Stanislaum Chanczinensem”), jest autorem recepty *Contra Gallicum morbum*, a więc przeciw kile – to zresztą ostatni zapis w rękopisie. Na k. 195–209 widnieje traktat dotyczący maści *Secuntur ungenta ordinarie*; tożsamy tekst znajduje się m.in. w rękopisie zachowanym w Bibliotece Królewskiej w Kopenhadze (sygn. Ny Kgl. Saml. 84) [61, por. 62].

Wśród wielu recept i wskazań w kodeksie zapisane są na kartach 187r–189v: recepta na preparat z rojownika (rojnika), czyli melisy lekarskiej, stosowanej na obrzęki (*Contra lesionem alias wrasz [uraz]*, k. 187r), wskazania na ból śledziony (*Contra dolorem splenis*, k. 187r) i przeciw pchłom (*Contra pulices*, k. 188r) czy sposób na zmiany skórne zwane *lupus* – prawdopodobnie mowa o rakowatym wrzodzie na udzie (*Contra lupum*, k. 189r) [63]. Recepty dotyczą także leczenia świerz-

bu, zwanego *noli me tangere* (*Contra scabies et noli me tangere*¹⁷, k. 189r) [64, 65]; obok znajdują się wskazania odnoszące się do leczenia trądu (*Cura lepre*, k. 189r).

Kolejny rodzaj treści o charakterze medycznym stanowią rady lekarskie. Na k. 244r i 189v zapisano zasady postępowania na wypadek ugryzienia przez wściekłego psa (*Contra morsum rabidi canis*, *De morsum canis rabidi*). Omówiony został też sposób leczenia osób pogryzionych przez zwierzęta jadowite lub kłuszące (k. 232r) i węże (k. 189v, *In morsu serpentis*). Wśród wskazań znalazły się ponadto metody leczenia gorączki (*Contra febres*, k. 244r) czy wywoływania potów (*Ad provocandum sudorem*, k. 244r).

Przedstawione przykłady stanowią jedynie część wskazań i recept lekarskich zawartych na kartach rękopisu.

HERBARIA – ZIELNIKI ORAZ TEKSTY O ZASTOSOWANIU ROŚLIN LECZNICZYCH

Wiedzę o roślinach, początkowo przekazywaną ustnie, z czasem zaczęto spisywać. Opisy roślin koncentrowały się przede wszystkim na ich zastosowaniu w celach leczniczych oraz na sposobie ich użycia [66].

Herbarium zawarte na kartach kodeksu duchackiego (k. 242r–243v, il. 2), podobnie jak większość podobnych zbiorów powstałych w XV stuleciu w Polsce, to najprawdopodobniej kopia któregoś z łacińskich dzieł autorów starożytnych lub średniowiecznych [67]. Wydaje się tekstem jedynie rozpoczętym, ponieważ spis roślin – wszystkie nazwy zaczynają się na „A” – kończy się po podaniu sześciu gatunków¹⁸. Tak jak w innych zapiskach botanicznych z omawianego okresu nazwom łacińskim towarzyszą polskie odpowiedniki¹⁹ [68]. Opisane zioła to różne gatunki roślin z rodzaju *Artemisia* – bylica („bilibcza”): *Absinthium* – piołun („pyolun”), *Abrotanum* – boże drzewko („boze drzewko”), *Angelica* – dzięgiel („dzygiał”), *Agrimonia* – rzepik („rzepik”), *Apium* – opich („opych”).

Traktat o wodzie, *Tractatus de aquis* (k. 219r–225v), zawiera opis wód leczniczych. Znaczna część tekstu to kopia fragmentów rozdziału *De aquis artificialibus in particulari* (O wodach sztucznych w szczególności) traktatu o wodzie i różnych wodach leczniczych zawartego w wydany w 1522 r. w Krako-

¹⁴ Recepta ta nie została ujęta w zestawieniu zachowanych i zidentyfikowanych autografów i kopii tekstów Miechowity opublikowanym w: [55]. Jedyna dotychczas znana recepta Miechowity to *Consilium doctoris Myechovite medici*, znajdująca się w rękopisie ze zbiorów Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu (rkp. 1873: *Gradus vivorum secundum rubricam ecclesiae Cracoviensis*, s. 32), [por. 56].

¹⁵ Być może tożsamy z Janem z Grudziądza, magistrem sztuk wyzwolonych Akademii Krakowskiej, wymienianym między styczniem 1474 a lutym 1483 r. zob. [58].

¹⁶ Stanisław z Chęcina był nauczycielem w Szkole Ducha Świętego, a w 1568 r. – subdiakonem przy kościele Świętego Ducha, zob. [59,60].

¹⁷ Nazwa odnosi się do słów wypowiedzianych przez Chrystusa do Marii Magdaleny po zmartwychwstaniu (w tłumaczeniu Wulgaty): „Nie dotykaj mnie”.

¹⁸ Incipit: *Herbarum vires velis agnoscere breviorum subscriptum et secundum alphabetum*.

¹⁹ Na temat glos polskich w średniowiecznych rękopisach lekarskich [por. 69].

wie *Conservatio Sanitatis* Macieja z Miechowa²⁰ [por. 70]. Nazwom wód towarzyszą uwagi „o ich składzie, użyciu i leczniczych właściwościach” [72]. Wśród uwzględnionych w kodeksie substancji, wód na bazie różnorodnych ziół leczniczych, znajdują się: woda różana (*Aqua rosarum*, k. 219), woda z bukwicy (*Aqua betonice*, k. 220), woda rumiankowa (*Aqua camomille*, k. 221), woda z zieleń zwanego wołowym językiem (*Aqua buglosse*, k. 221), woda z izopu lekarskiego suchego, inaczej józefka ogrodowego (*Aqua isopi sicce*, k. 221), woda z szawii (*Aqua salvie*, k. 221), woda anyżowa (*Aqua anisi*, k. 221), woda piołunowa (*Aqua absinthi*, k. 221r), woda rozmarynowa (*Aqua rosamarini*, k. 221r), woda chabrowa (*Aqua centauree*, k. 222r), woda rojownikowa (*Aqua melisse*, k. 222r) czy woda miętowa (*Aqua mente*, k. 223)²¹. Na kolejnych kartach (229r–230v) znajduje się także opis *Sal sacerdotale*, czyli soli kapłańskiej – w średniowieczu określano tak proszek zawierający sól, przyprawy i zmielone zioła, a nazwa nawiązuje do oczyszczenia źródlanej wody Jerycha przez proroka Elizeusza (2 Księga Królewska 2, 19–22) [74].

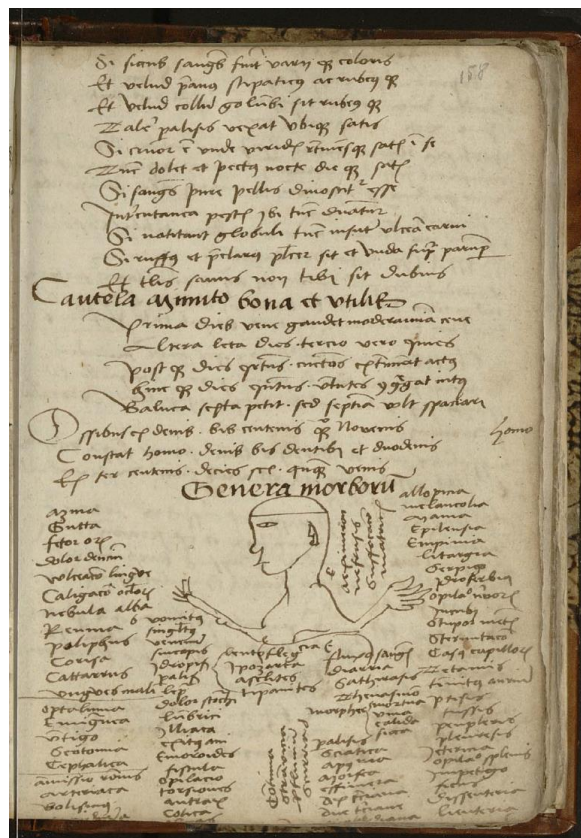
PODSUMOWANIE

Treści o charakterze medycznym i lekarskim pozwalają określić stopień znajomości medycyny oraz dają podstawy do próby rekonstrukcji praktyki opieki nad chorymi w krakowskim szpitalu duchackim w I połowie XVI w. Wiele miejsca w rękopisie poświęcono receptom i ziołolecznictwu – świadczy to o praktyce przyrządzania lekarstw na bazie ziół i podawania ich chorym. Być może zatem już w I połowie XVI stulecia działała na terenie szpitala apteka (najwcześniejsza odnaleziona wzmianka o „wytwórni leków” w szpitalu Ducha Świętego w Krakowie znajduje się w aktach kapituły prowincjalnej z 1670 r. [4]). Choć źródła nie sugerują, by w omawianym okresie szpital zatrudniał lekarzy, wydaje się prawdopodobne, że tak było. Zachowane teksty o upuszczaniu krwi mogą wskazywać, że przeprowadzano tam podobne zabiegi. Przeczyłoby to tezę, że w krakowskim szpitalu w XVI w. „potrzeby pomocy lekarskiej jeszcze nie odczuwano i nie uznawano” [54]. Rękopis pozwala także określić, z jakimi chorobami z mierzono się w szpitalu. Były to schorzenia typowe dla tamtych czasów: trąd, który stanowił plagę społeczną, i dżuma, której epidemia nawiedziła Kraków w pierwszej dekadzie XVI w.²² [75]. Udokumentowane jest również występowanie w mieście kiły od końca XV stulecia [77].

Wydaje się, że w zakresie treści medycznych, poza niektórymi receptami, kodeks nie zawiera tekstów oryginalnych. Większość stanowią kopie rękopisów powstałych w innych

krajach europejskich – tożsame lub niemal identyczne zapisy można dzisiaj znaleźć w bibliotekach Wiednia, Augsburga czy Kopenhagi. Świadczy to jednak o aktywnym uczestnictwie krakowskiego szpitala w przepływie wiedzy nie tylko w samej Polsce, ale też na całym kontynencie.

Rękopis zawiera zarówno teksty medyczne oparte na astrologii, typowe dla wieków średnich, jak i wskazania lekarskie uznanego ówczesnie lekarza i pioniera medycyny nowożytnej – Macieja Miechowity. Jak podaje Marek Słoń, w średniowiecznym szpitalu, w opiece nad biednymi często pacjentami, leczenie odgrywało rolę drugorzędą, ale od późnego średniowiecza, przynajmniej od XV w., stawało się coraz powszechniejsze, a szpitale powoli przekształcały się w placówki lecznicze [78]. Prezentowany rękopis jest niewątpliwie świadectwem owej medykalizacji szpitalnictwa. Okazuje się zatem interesującym źródłem do badania nie tylko działalności duchackiego szpitala w Krakowie, ale także opieki medycznej świadczonej w I połowie XVI stulecia w Polsce.

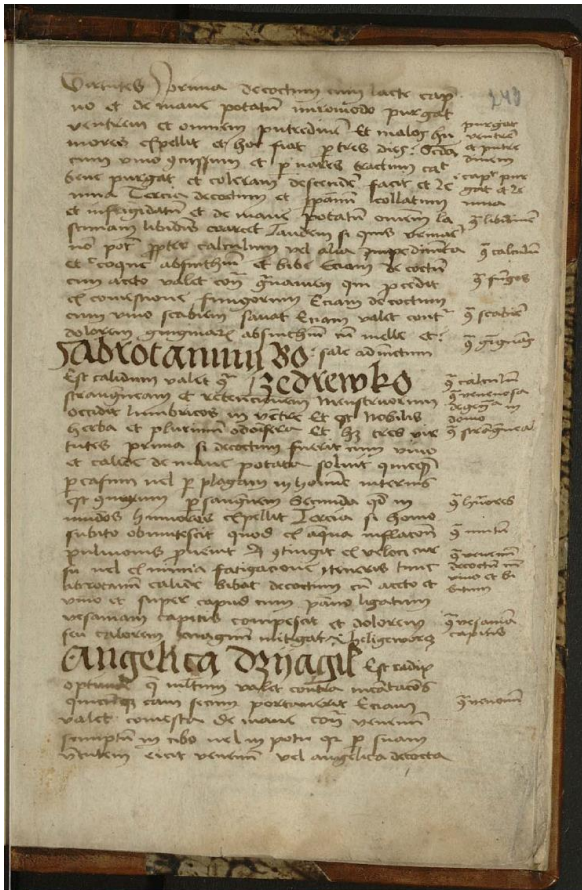

Il. 1. Rkp. BJ 7044, k. 158r, fragment *Genera morborum* z odręcznym rysunkiem.

²⁰ Zidentyfikowane fragmenty z *Conservatio Sanitatis* znajdują się na k. 220r–223r. Identyfikacja na podstawie wydania: [71].

²¹ Polskie nazwy wód za: [73].

²² Wiadomość o epidemii dżumy w 1508 r. podaje Decjusz [por. 76].

Il. 2. Rkp. BJ 7044, k. 243r, fragment zielnika
*Herbarum vires velis agnoscere breviorum
 subscriptum et secundum alphabetum.*

REFERENCE LIST

1. Kodeks mniszek zakonu św. Ducha w Krakowie [Internet]. Biblioteka Jagiellońska Uniwersytet Jagielloński; [cited 25. 03.20.] Available from: <https://jbc.bj.uj.edu.pl/publication/662718>
2. Inwentarz rękopisów Biblioteki Jagiellońskiej: cz. 1, nr. 7001-7500. In: Jabrzykowska A, Zathay J, editors. Kraków: Uniwersytet Jagielloński; 1966. p. 18-22.
3. Antosiewicz K. Zakon Ducha Świętego de Saxia w Polsce średniowiecznej. *Nasza Przeszłość*. 1966;23:196
4. Antosiewicz K. Opieka na chorymi i biednymi w krakowskim szpitalu Świętego Ducha (1220-1741). *Roczniki Humanistyczne*. 1978;26(2):73
5. Zemanek A. Średniowieczne źródła do dziejów botaniki i ziołoznawstwa w zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej oraz Biblioteki Kapituły Krakowskiej na Wawelu. In: Kuźnicka B, editor. Z historii i etymologii polskich nazw roślin leczniczych. Warszawa: Instytut Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN; 1993. p. 32.
6. Biliński Z. Organizacja opieki zdrowotnej i lecznictwa w żeńskich zgromadzeniach zakonnych na podstawie niektórych miejscowości na ziemiach polskich : głównie okres staropolski i niewoli narodowej. *Ancy-le-Libre: BSO*; 1991. p. 91.
7. Szymborski W. Uwagi o średniowiecznym przewodniku po odpustach nadanych szpitalowi duchaków w Krakowie. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego Studia Religio-logica*. 2008;41:157-65
8. Esposito A. La casa madre di Santo Spirito in Saxia di Roma. In: Davide M, Esposito A, Rehberg A, editors. *Storia di un priorato dell'Ordine di Santo Spirito : Ospedaletto di Gemona*. Udine: Forum; 2013. p. 15-40.
9. Rano B. Ospitalieri di Santo Spirito. In: Guerrino P, Giancarlo R, editors. *Dizionario degli istituti di perfezione 6*, Monachesimo urbano-Pinzoni. Milano: Paoline; 1980. col. 994-1014.
10. Rehberg A. L'Ordine di Santo Spirito e le sue filiali dal medioevo al primo Cinquecento. In: Davide M, Esposito A, Rehberg A, editors. *Storia di un priorato dell'Ordine di Santo Spirito : Ospedaletto di Gemona*. Udine: Forum; 2013. p. 41-68.
11. Hormayr J, Historiker F. *Wien, seine Geschichte und seine Denkwürdigkeiten*. Wien: Härter; 1823. p. 183-4.
12. Antosiewicz K. Zakon Ducha Świętego de Saxia w Polsce średniowiecznej. *Nasza Przeszłość*. 1966;23:167-98
13. Antosiewicz K. Duchacy. In: Adamski A, Biełkowski L, Gryglewicz F, Łukaszyk R, editors. *Encyklopedia katolicka T 4*. Lublin: TN KUL; 1995. col. 299-301.
14. Starnawska M. Między Jerozolimą a Łukowem : zakony krzyżowe na ziemiach polskich w średniowieczu. Warszawa: DiG; 1999. p. 128-46.
15. Bruzdziński A. Kasaty klasztorów męskich w Krakowie na przełomie XVIII i XIX w. In: Derwich M, editor. *Kasaty klasztorów na obszarze dawnej Rzeczypospolitej Obojga Narodów i na Śląsku na tle procesów sekularyzacyjnych w Europie*. Wrocław: Wrocławskie Towarzystwo Miłośników Historii; 2014. p. 152.
16. Chotkowski W. Ks. prymasa Poniatowskiego spustoszenia kościelne w Krakowie: przyczynek do dziejów Uniwersytetu. Kraków: nakł. Akademii Umiejętności; 1918. p. 87-94.
17. Follprecht K. Zmiany własności nieruchomości w Krakowie związane z kasatami klasztorów przełomu XVIII i XIX w. *Hereditas Monasteriorum*. 2014;5:31
18. Piekosiński F. Kodeks dyplomatyczny miasta Krakowa 1257-1506. Cz. 2, 3 i 4. Kraków: nakł. Akademii Umiejętności Krakowskiej; 1882. p. 605.
19. Piekosiński F. Kodeks dyplomatyczny miasta Krakowa 1257-1506. Cz. 2, 3 i 4. Kraków: nakł. Akademii Umiejętności Krakowskiej; 1882. p. 767.
20. Starnawska M. Między Jerozolimą a Łukowem : zakony krzyżowe na ziemiach polskich w średniowieczu. Warszawa: DiG; 1999. p. 130.
21. Antosiewicz K. Zakon Ducha Świętego de Saxia w Polsce średniowiecznej. *Nasza Przeszłość*. 1966;23:189.

22. Antosiewicz K. Opieka nad dziećmi w Zakonie Świętego Ducha. In: Wiśniowski E, editor. Z badań nad dziejami zakonów i stosunków wyznaniowych na ziemiach polskich. Lublin: TN KUL; 1984. p. 45-88.
23. Surdacki M. Szpitalnictwo zakonne w średniowiecznej Polsce. *Roczniki Humanistyczne*. 2015;73(2):64-72.
24. Surdacki M. Opieka społeczna w Polsce do końca XVIII wieku. Lublin: TN KUL; 2015.
25. Przybyłowicz O. Rachunki prepozyta klasztoru św. Ducha de Daxia w Krakowie Macieja Regiomontanus z lat 1570–1591 : Świat ludzi i rzeczy. *Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych*. 2015;75:191-224.
26. Antosiewicz K. Zachowane źródła do dziejów Zakonu Ducha Św. de Saxia w Polsce. *Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne*. 1970;20:96-8.
27. Katalog wystawy rękopisów i druków przyrodniczo-lekarskich XIII-XVI wieku. Kraków: skł. gł.w Księgarni Gebethnera i Wolffa; 1928.
28. Swieżawski S. Między średniowieczem a czasami nowymi : sylwetki myślicieli XV wieku. Kraków: Społeczny Instytut Wydawniczy Znak; 1983. p. 30.
29. Swieżawski S. Między średniowieczem a czasami nowymi : sylwetki myślicieli XV wieku. Kraków: Społeczny Instytut Wydawniczy Znak; 1983. p. 31.
30. Skulimowski M. Dzieje fakultetu medycznego Uniwersytetu Krakowskiego do reform Kołłątaja. In: Skarżyński B, editor. *Sześćsetlecie medycyny krakowskiej*. T. 2. Kraków: PWN; 1964. p. 34.
31. Pioreschi P. A History of Medicine. vol. 5 : Medieval medicine. Omaha: Horatius Press; 2003. p. 626.
32. [Rękopis Jana Głogowczyka]; Augsburg, Biblioteka Uniwersytecka, rkp. II. 1.4.73, k. 29v–33r.
33. Lateinische mittelalterliche Handschriften in Quarto der Universitätsbibliothek Augsburg : die Signaturengruppen Cod. I.2.4° und Cod. II. 1.4°. In: Hilg H, editor. Wiesbaden: Harrassowitz; 2007. p. 453.
34. "Regule generales de tempore pluvioso et humido, de tonitruis et corruscationibus, de minucionibus faciendis"; Wiedeń, Narodowa Biblioteka Austriacka, sygn. 4775, k. 57-65r.
35. Tabulae codicum manu scriptorum praeter graecos et orientales in Bibliotheca Palatina Vindobonensi asservatorum. Volumen III. Cod. 3501-5000. Vindobonae: Caroli Geroldi filius; 1869. p. 384.
36. "Tabulae de mediis et veris motibus planetarum super meridianum Cracoviensem"; Wiedeń, Narodowa Biblioteka Austriacka, rkp. 5245, k. 62-128r.
37. Tabulae codicum manu scriptorum praeter graecos et orientales in Bibliotheca palatina Vindobonensi asservatorum. Volumen IV. Cod. 5001-6500. Vindobonae: Caroli Geroldi filius; 1870. p. 72.
38. Pearn J. Bernard de Gordon (fl. 1270–1330): medieval physician and teacher. *Journal of Medical Biography*. 2013;21(1): 8-11.
39. Demaitre L. Doctor Bernard de Gordon, professor and practitioner. Toronto: Pontifical Institute of Mediaeval Studies; 1980. p. 51.
40. Pioreschi P. A History of Medicine. vol. 5 : Medieval medicine. Omaha: Horatius Press; 2003. p. 383.
41. "De urinarum iudiciis", Bartholomaeus de Montagna vel Zacharias de Feltris; Kraków, Biblioteka Jagiellońska, rkp. 786, k. 231v–238v.
42. "De urinarum iudiciis", Bartholomaeus de Montagnana; Kraków, Biblioteka Jagiellońska, rkp. 804, k. 28r–39v.
43. Kowalczyk M, Kozłowska A, Markowski M, Nowak L, Sołbańska A, Tatarzyński R, Włodek S, Zwiercan M. Katalog łacińskich rękopisów średniowiecznych Biblioteki Jagiellońskiej. T. 6. Kraków: Biblioteka Jagiellońska; 1996. p. 93, 5, 176, 247.
44. "De urinarum contentis"; Kraków, Biblioteka Jagiellońska, rkp. 817, k. 120.
45. "De coloribus urinarum"; Kraków, Biblioteka Jagiellońska, rkp. 786, k. 148v.
46. "Colores urinarum"; Kraków, Biblioteka Jagiellońska, rkp. 786, k. 158v.
47. de Montagna B. Tractatus de urinarum iudiciis iudicijis perutilis Bartholomei de Montegnana [Internet]. [Available from: <https://daten.digital-sammlungen.de/0006/bsb00068073/images/index.html?fip=193.174.98.30&id=00068073&seite=1>]
48. National Library of Medicine Current Catalogue. Bethesda: National Library of Medicine; 07-09.1987. p. 149.
49. „De urinis” Gallusa de Monte Sion (de Strahov); Kraków, Biblioteka Jagiellońska, rkp. 796, k. 49v-49r.
50. Kowalczyk M, Kozłowska A, Markowski M, Nowak L, Sołbańska A, Tatarzyński R, Włodek S, Zwiercan M. Katalog łacińskich rękopisów średniowiecznych Biblioteki Jagiellońskiej. T. 6. Kraków: Biblioteka Jagiellońska; 1996. p. 145-6.
51. Zajączkowski A, Lehistan Ā-iiSd. Influence of Avicenna's writings in Poland. *Rocznik Orientalistyczny*. 1956;20:15-20
52. Moosavi J. The place of avicenna in the history of medicine. *Avicenna J Med Biotechnol*. 2009;1(1):3-8
53. Wojciechowska B. Flebotomia i purgowanie czyli o leczeniu w wiekach średnich. Kielce: Wydawnictwo Uniwersytetu Jana Kochanowskiego; 2019. p. 102.
54. Wachholz L. Szpitale krakowskie 1220-1920. T. 1. Kraków: Towarzystwo Miłośników Historii i Zabytków Krakowa; 1921. p. 94.
55. Maciej z Miechowa 1557-1523 : lekarz, geograf, historyk, alchemik i dobroczyńca : wystawa 11.V. - 14.VI. In: Bularz-Różycka L, Lewińska B, editors. Kraków: Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego; 1998. p. 23-5.

56. Maciej z Miechowa : 1457-1523 : historyk, geograf, lekarz, organizator nauki. In: Barycz H, editor. Wrocław-Warszawa: Zakład Narodowy im. Ossolińskich Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk; 1960. p. 193.
57. Krakowiecka L. Maciej z Miechowa lekarz i uczonec Odrodzenia. Warszawa: Państwowy Zakład Wydawnictw Lekarskich; 1956. p. 87.
58. Jan z Grudziądza magister (identyczny z Janem synem Jakuba lub Janem synem Materna) [Internet]. Corpus Academicum Cracoviense (CAC); [Available from: https://cac.historia.uj.edu.pl/osoba/2021758_Jan_z_Grudzi%C4%85dza_magister_identyczny_z_Janem_synem_Jakuba_lub_Janem_synem_Materna]
59. Krukowski J. Nauczyciele szkół parafialnych Krakowa w XVI wieku. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej; 2007. p. 45.
60. Kot S. Szkolnictwo parafialne w Małopolsce XVI-XVIII w. Lwów: Krajowy Związek Nauczycielstwa Ludowego; 1912. p. 139.
61. [Traktat dotyczący maści *Secuntur ungenta ordinarie*]; Kopenhaga, Królewska Biblioteka w Kopenhadze, rkp. sygn. Ny Kgl. Saml. 84,
62. Sudhoff K. Neue Beiträge zur Vorgeschichte des „Ketham“. *Archiv für Geschichte der Medizin*. 1911;5(4/5):288
63. Norri J. Dictionary of medical vocabulary in English, 1375-1550 : body parts, sicknesses, instruments, and medicinal preparations. London-New York: Routledge; 2016. p. 614.
64. Three Receptaria from Medieval England: The Languages of Medicine in the Fourteenth Century. In: Hunt T, Benksin M, editors. Oxford: The Society for the Study of Medieval Languages and Literature; 2001. p. 74.
65. Rayer P. A theoretical and practical treatise on the diseases of the skin. In: Bell J, editor. Philadelphia: Carey and Hart; 1845. p. 493.
66. Zemanek A, Wasylkowa K. Historia botaniki i archeobotanika w poszukiwaniu danych o użytkowaniu roślin w średniowiecznym Krakowie. *Analecta – Studia i Materiały z Dziejów Nauki*. 1996;5(1):126.
67. Zemanek A, Wasylkowa K. Historia botaniki i archeobotanika w poszukiwaniu danych o użytkowaniu roślin w średniowiecznym Krakowie. *Analecta – Studia i Materiały z Dziejów Nauki*. 1996;5(1):127.
68. Zemanek A. Średniowieczne źródła do dziejów botaniki i ziołoznawstwa w zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej oraz Biblioteki Kapituły Krakowskiej na Wawelu. In: Kuźnicka B, editor. Z historii i etymologii polskich nazw roślin leczniczych. Warszawa: Instytut Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN; 1993. p. 26.
69. Głosy i teksty polskie w XV-wiecznym rękopisie lekarskim ze zbiorów Biblioteki Jagiellońskiej nr 132/50 akc. In: Wysocka F, editor. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk: Zakład Narodowy im. Ossolińskich - Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk; 1971.
70. Hajdukiewicz L. Maciej z Miechowa zwany Miechowitą. *Polski słownik biograficzny*. T. 19. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich - Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk; 1974. p. 28-32.
71. Maciej z Miechowa. *Conservatio Sanitatis*. Cracoviae: Hieronymus Vietor; 1522.
72. Krakowiecka L. Maciej z Miechowa lekarz i uczonec Odrodzenia. Warszawa: Państwowy Zakład Wydawnictw Lekarskich; 1956. p. 195.
73. Krakowiecka L. Maciej z Miechowa lekarz i uczonec Odrodzenia. Warszawa: Państwowy Zakład Wydawnictw Lekarskich; 1956. p. 189-95.
74. Norri J. Dictionary of medical vocabulary in English, 1375-1550 : body parts, sicknesses, instruments, and medicinal preparations. London-New York: Routledge; 2016. p. 942.
75. Skalski J. *Medycyna w Polsce : od czasów najdawniejszych do upadku I Rzeczypospolitej*. Warszawa: Wydawnictwo Lekarskie PZWL; 2016. p. 90, 92.
76. *Jodoci Ludovici Decii De Sigismundi regis temporibus liber : 1521*. In: Czermak W, editor. Kraków: Akademia Umiejętności; 1901. p. 26.
77. Skalski J. *Medycyna w Polsce : od czasów najdawniejszych do upadku I Rzeczypospolitej*. Warszawa: Wydawnictwo Lekarskie PZWL; 2016. p. 93-5.
78. Słoń M. *Szpital średniowiecznego Wrocławia*. Warszawa: "Neriton" : Instytut Historii PAN Polskiej Akademii Nauk; 2000. p. 22.

MATEUSZ ZIMNY

Faculty of History and Cultural Heritage, Pontifical University of John Paul II, Kraków, Poland

Correspondence: matzimny@gmail.com

ORCID: 0000-0003-4541-7400

Urodzony w 1988 r. w Krakowie, absolwent Uniwersytetu w Walencji (2013), doktorant na Wydziale Historii i Dziedzictwa Kulturowego Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie (od 2017). Prowadzi badania nad dziejami Zakonu Ducha Świętego de Saxia na ziemiach polskich. Do jego zainteresowań badawczych należą także archiwistyka i edytorstwo źródeł, biografistyka, historia sztuki.

Małgorzata Florianowicz^(a), Małgorzata Gorczewska^(a), Bartłomiej Siek^(b)

Przyplłynęły ze Szwecji, ocalały z Wilna i pozostały po hitlerowskiej pożodze – wybrane cymelia i kolekcje Biblioteki Głównej Gdańskiego Uniwersytetu Medycznego

Rare prints that survived the turmoil of history and wars – selected collections
of the Main Library of the Medical University of Gdańsk

a) Main Library, Medical University of Gdańsk, Poland

b) Department of History and Philosophy of Medical Sciences, Medical University of Gdańsk, Poland

Correspondence to: mgor@gumed.edu.pl

STRESZCZENIE: Zasoby Biblioteki Głównej Gdańskiego Uniwersytetu Medycznego zarówno pod względem chronologicznym, jak i merytorycznym wykraczają poza ramy istnienia uczelni, wychodzą też poza obszar tematyki medycznej. Trzy główne składowe kolekcje historycznych to zbiory przybyłe z Wilna, przejęte zbiory niemieckie oraz dary, które trafiły do biblioteki w ramach pomocy międzynarodowej. Obok typowych dokumentów bibliotecznych na uwagę zasługują także dowody unowocześniania kształcenia medycznego, jakimi są filmy poświęcone leczeniu wybranych schorzeń. W artykule zaprezentowane zostały najciekawsze – z perspektywy historii książki i bibliotek – obiekty ze zbiorów BG GUMed.

SUMMARY: The collections of the Main Library of the Medical University of Gdańsk both chronologically and in terms of content go beyond the University's existence and exceed the area of medical topics. The three main components of the historical collections are the prints that came from Vilnius, the acquired post-German collections and the gifts that went to the Library as part of international aid. Apart from typical library documents, the evidence of modernising medical education, such as films on the treatment of selected diseases, is also noteworthy. The paper will present the most interesting items from MUG's Library collections in the context of the history of books and libraries.

KEYWORDS: Medical University of Gdańsk, Gdańsk Medical Academy, Akademia Lekarska in Gdańsk, Main Library of the Gdańsk Medical Academy, Library of the Akademia Lekarska in Gdańsk, medical libraries, medical books, old books

This is an open access article under the CC BY-NC-ND license.

Złożoność struktury księgozbioru gdańskiej uczelni medycznej wynika przede wszystkim ze skomplikowanej historii dzisiejszego Gdańskiego Uniwersytetu Medycznego (GUMed). Na mocy statutu uczelnia nawiązuje do tradycji Katedry Medycyny i Anatomii Gdańskiego Gimnazjum Akademickiego (1564–1812) oraz Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie (1919–1939). Biblioteka powstała razem z powołaną w 1945 r. Akademią Lekarską w Gdańsku (ALG) [1]. Wraz z formą organizacyjną uczelni zmieniały się nazwy: w latach 1950–2009 istniała Akademia Medyczna w Gdańsku (AMG), a od 2009 r. funkcjonuje Gdański Uniwersytet Medyczny. Księgozbiór, budowany przez prawie 80

lat, zawiera zarówno pojedyncze dokumenty, jak i kolekcje obrazujące historyczny rozwój książki, przede wszystkim medycznej. Niewielką część zbiorów bibliotecznych (zwaną dawnym zasobem) stanowią materiały, które pozostały po przedwojennej uczelni nieuznawanej za poprzedniczkę GU-Med – niemieckiej Medizinische Akademie Danzig.

W pierwszych trzech powojennych latach podstawą tworzenia księgozbioru były dary, głównie od instytucji zagranicznych. Po zmianie sytuacji politycznej na początku lat 50. XX w. i zamknięciu się na współpracę z krajami Europy Zachodniej przeważały dublety z bibliotek polskich, dary od osób prywatnych i zakupy, także antykwaryczne¹

¹ Instytucje pomagające budować księgozbiór ALG: Komitet Zbiórki na potrzeby Dziecka i Młodzieży na Ziemiach Odzyskanych w Londynie, Konsul

Częścią hojnego programu pomocy rządu szwedzkiego – Sweden in Help za lat 1945–1947 były książki i czasopisma². W gdańskich zbiorach wyróżnić można dwie główne grupy książek szwedzkich: pierwsza związana jest z wizytami Jacka Adamsa-Raya (1904–1973), profesora Instytutu Karolinska w Sztokholmie, druga – z pomocą lekarzy ze sztokholmskiego szpitala Serafim i osobą profesora Philipa Sandbloma (1903–2001). Szwedzka pomoc to nie tylko dary w postaci literatury naukowej, ale również wsparcie wydawnicze: w 1947 r. w Sztokholmie wydrukowany został m.in. *Podręcznik okulistyki* prof. Ignacego Abramowicza (1890–1982). Egzemplarz tego polonicum znajduje się też w zbiorach BG GUMed (il. 1). Trudno oszacować liczbę darów szwedzkich, gdyż w sprawozdaniach z działalności biblioteki za lata 1946–1947 wielkość niektórych darów zagranicznych nie jest podawana w woluminach, ale określana liczbą przekazanych skrzyń: „Szwedzka Pomoc dla Europy (Oddział w Gdyni) (4 skrzynie różnych książek lekarskich starszych, jednak cennych)” [2].

Biblioteka powiększała swe zasoby także dzięki wymianie z instytucjami krajowymi. Na przykład za sprawą kontaktów naukowych prof. Tadeusza Bilikiewicza (1901–1980) [3-5] do Gdańska trafiły dublety z księgozbioru Uniwersytetu Jagiellońskiego. Choć liczbowo przeważały nadbitki artykułów, wśród przekazanych materiałów znalazło się także sporo druków zwartych.

Inną metodą pozyskania zbiorów były zakupy, również antykwareczne. Tak właśnie budowana była – w stosunkowo przeciętnej nowej bibliotece – kolekcja starych druków, obecnie obejmująca 47 woluminów (55 tytułów). Trafiły one do zbiorów bibliotecznych na różne sposoby. Co dość interesują-

ce, najczęściej były kupowane (24 woluminy, 26 tytułów), po 9 woluminów pozostało z dawnego zasobu (11 tytułów) lub zostało podarowanych bibliotece (12 tytułów), a w przypadku 5 woluminów (6 tytułów) nie udało się ustalić akcesji. Tak znacząca liczba zakupów wynika z zainteresowań naukowych pierwszego powojennego dyrektora biblioteki – dr. Adama Bocheńskiego (1897–1974) [6, 7].

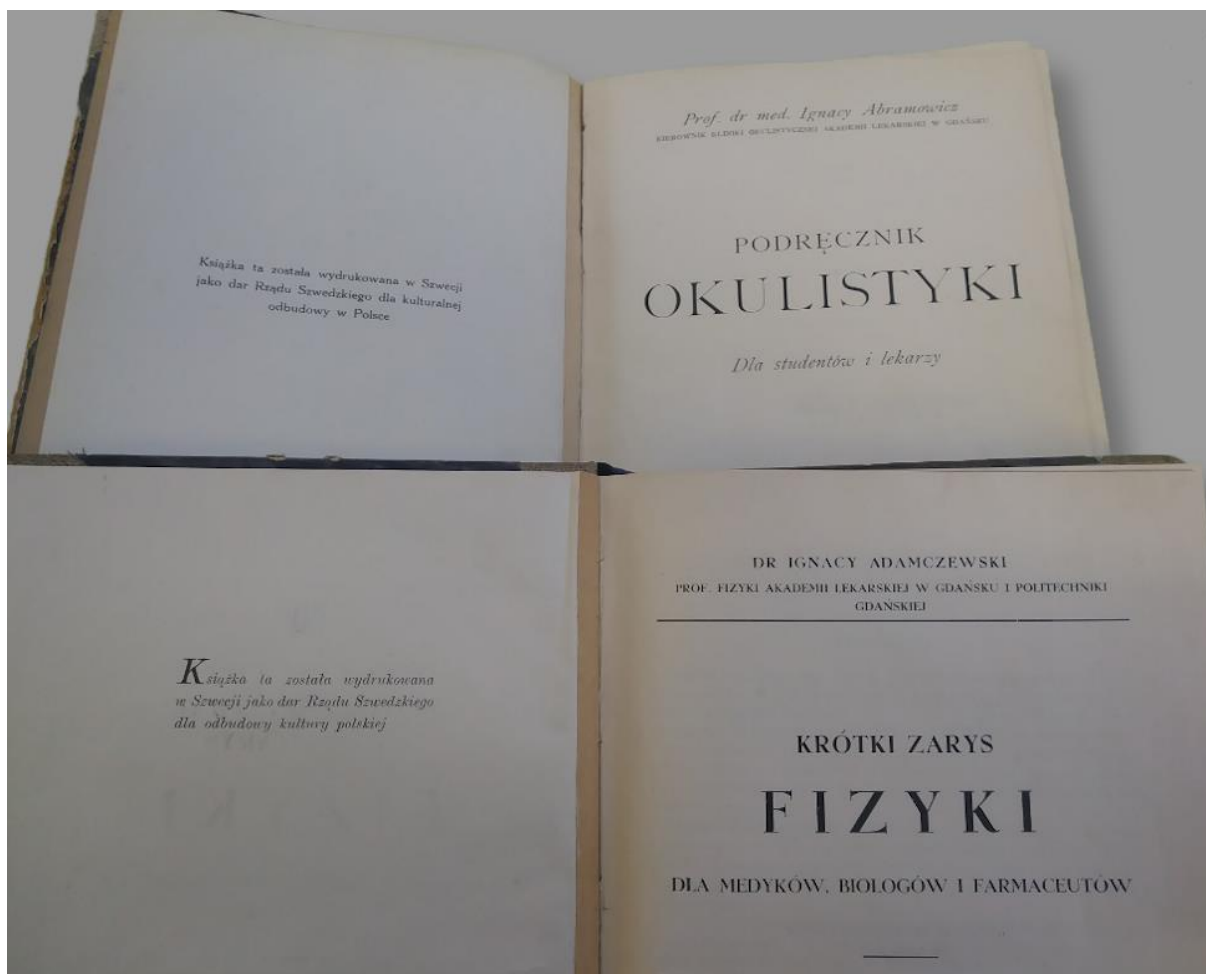
Wśród starych druków zdecydowanie przeważają druki XVIII-wieczne (37 woluminów, 42 tytuły), na wiek XVII przypada 6 woluminów (9 tytułów), a na XVI – 4 woluminy (4 tytuły). Rozkład nie jest zaskakujący: druki niemieckojęzyczne to 21 woluminów (26 tytułów), łańskie – 13 (16 tytułów), polskie – 12 (12 tytułów), a tylko jedna publikacja to druk francuski. Omawiane pozycje są drukami wydanymi w 26 różnych ośrodkach europejskich³. I tu, jak można było przewidywać, dominują ośrodki niemieckie. Wszystkie druki polskie pochodzą z 4 ośrodków (przy czym miejsca powstania jednej pozycji nie udało się ustalić), a 21 druków niemieckich – z aż 16 (tu także nie udało się ustalić miejsca powstania jednej pozycji). Zgromadzone stare druki pochodzą z 43 różnych oficyn⁴. W przypadku dwóch pozycji, jednej niemieckojęzycznej i jednej polskojęzycznej, nie udało się ustalić wydawcy. W przypadku druków polskojęzycznych po 2 tytuły (2 woluminy) wydrukowano w drukarni pijarów w Warszawie i w drukarni Ignacego Grebela w Krakowie. Pozostałe 7 książek pochodzi z drukarni Akademii Zamojskiej (Zamość), drukarni Piotra Dufoura (Warszawa), drukarni Michała Grölla (Warszawa), drukarni Tomasza Le Bruna (Warszawa), drukarni Józefy Pillerowej (Lwów), drukarni Andrzeja Piotrkowczyka (Kraków) i drukarni Bazylego Skalskiego (Kraków).

RP w Detroit za pośrednictwem Rady Polonii Amerykańskiej w Gdyni, Fundusz im. gen. Stefana Grota-Roweckiego, Ambasada Polska w Londynie, rząd Francji, American Book Centre za pośrednictwem Związku Bibliotekarzy i Archiwistów Polskich, Army Medical Library Washington, Ministerstwo Zdrowia, Ministerstwo Kultury i Sztuki, Główna Biblioteka Lekarska, biblioteki uczelniane i publiczne (np. dublety z Uniwersytetu Jagiellońskiego). Dane zebrano na podstawie sprawozdań dyrektora biblioteki oraz informacji w księgach inwentarzowych i książkach ze zbiorów.

² Szwedzki Państwowy Komitet Pomocy Międzynarodowej.

³ Miejsca wydania to (w nawiasie liczba woluminów/tytułów): Warszawa (5/5), Kraków (4/4), Bazylea (3/3), Gdańsk (3/3), Lipsk (3/3), Wiedeń (3/3), Berlin (2/2), Halle (2/2), Kolonia (2/2), Norymberga (2/5), Augsburg (1/1), Baden (1/1), Cologny (1/1), Erfurt (1/1), Erlangen (1/1), Getynga (1/1), Jena (1/1), Królewiec (1/3), Lejda (1/1), Lwów (1/1), Paryż (1/1), Ratyzbona (1/1), Reutlingen (1/1), Wittenberga (1/4), Wrocław (1/1), Zamość (1/1).

⁴ Wydawcy w kolejności alfabetycznej (w nawiasie miasto i liczba woluminów/tytułów): Drukarnia Akademii Zamojskiej (Zamość, 1/1), Johann Ludwig Baldinger (Baden, 1/1), Cornelius von Beughem (Gdańsk, 1/1), Johann Gottlieb Bierwirth (Halle, 1/1), Johann Christian Dieterich (Getynga 1/1), Piotr Dufour (Warszawa, 1/1), Johann Georg Fleischhauer (Reutlingen, 1/1), Thomas Fritsch (Lipsk, 1/1), Officina Frobeniana (Bazylea, 2/2), Johann Jacob Gebauer (Halle, 1/1), Johann Friedrich Gleditsch (Lipsk, 1/1), Johann Friedrich Gleditschen Handlung (Lipsk, 1/1), Ignacy Grebel (Kraków, 2/2), Michał Gröll (Warszawa, 1/1), Officina Hackiana (Lejda, 1/1), Johann Heinrich Hartung (Królewiec, 1/1), Haude und Spener (Berlin, 1/1), Martin Henckel (Wittenberga, 1/4), Michael Isingrinus (Bazylea, 1/1), Georg Adam Keyser (Erfurt, 1/1), Wilhelm Gottlieb Korn (Wrocław, 1/1), Christian de Launoy seel. Erben (Norymberga, 1/1), Tomasz Le Brun (Warszawa, 1/1), Johann Jacob Lotter (Augsburg, 1/1), Johann Meyers seel. Erben (Jena, 1/1), Montag- und Weissischen Buchhandlung (Ratyzbona, 1/1), Johann Emmanuel Friedrich Müller (Gdańsk, 1/1), Johann Jacob Palm (Erlangen, 1/1), Drukarnia J. K. Mci i Rzeczypospolitey u XX. Scholarum Piarum (Warszawa, 2/2), Józefa Pillerowa Wdowa (Lwów, 1/1), Andrzej Piotrkowczyk (Kraków, 1/1), Heinrich August Rottmann (Berlin, 1/1), Ruault (Paryż, 1/1), Johann Christian Schuster (Gdańsk, 1/1), Bazyl Skalski (Kraków, 1/1), Jacobus Stoer (Cologny, 1/1), Johann Thomas von Trattner (Wiedeń, 1/1), Leopold Voigt (Wiedeń, 1/1), Ignatius Dominicus Voigt (Wiedeń, 1/1), Georg Christoph Weber (Norymberga, 1/2), Adam Wolfgang Winterschmidt (Norymberga, 1/2), Ludwigs Woltersdorfs Witwe (Królewiec, 1/2), Lazarus Zetnerus (Kolonia, 2/2).

Il. 1. Podręczniki polskie drukowane w ramach powojennej pomocy rządu Szwecji

Za druk najważniejszy w kontekście dziejów medycyny gdańskiej należy uznać *Anatomische Tabellen, Nebst dazü gehörigen Anmerckungen und Kupffern, Daraus des gantzen Menschlichen Cörpers Beschaffenheit und Nutzen deutlich zu ersehen*, czyli zbiór tablic anatomicznych Johanna Adama Kulmusa (1689–1745). Jest to niezwykła z punktu widzenia historii nauki książka wybitnego uczonego. Wielokrotnie przekładana na języki europejskie, stała się też pierwszym podręcznikiem anatomii przetłumaczonym na japoński. W zbiorach Biblioteki Głównej GUMed znajdują się: jeden egzemplarz kompletny niemieckojęzycznego wydania z 1732 r. (il. 8, zob. na końcu artykułu) oraz jeden wybrakowany egzemplarz także niemieckiego wydania z 1722 r., obejmujący tylko opisy tabel, współoprawny z inną pracą anatomiczną: *Compendium anatomicum* (Nürberg, 1721) Wawrzyńca Heistera (1683–

1758), uważanego za ojca naukowej chirurgii w Niemczech. Klocek ten nosi nieczytelny wpis własnościowy z XVII w. i pieczęć własnościową z XX w. Dla historii księgozbioru gdańskiej uczelni medycznej egzemplarz pracy Kulmusa jest podwójnie interesujący – pochodzi bowiem ze zbiorów Ärztlicher Verein zu Danzig (AV), czyli przedwojennego Gdańskiego Towarzystwa Lekarskiego.

Księgozbiór AV trafił do Biblioteki Głównej jako całość w 1947 r. ze składnicy książek, która mieściła się w budynku obecnej Biblioteki Gdańskiej PAN. Zbiór został przyjęty razem z książkowym katalogiem⁵ pisanym pismem maszynowym z odręcznymi uzupełnieniami i z egzemplarzem katalogu drukowanego⁶ z 1903 r. Całość zbiorów podzielona jest na 19 działów (nominalnie 20, ale to najpewniej pomyłka osoby piszącej – po dziale XVII następuje od razu XIX)⁷. Katalog AV w dziale I

⁵ Księga o wymiarach 25 × 42 cm, obejmująca 352 liniowane strony, od 340. puste. Odręczne dopiski dotyczą pozycji wydanych w latach 1886, 1888, 1892, 1910, 1911, 1924, 1930, 1939.

⁶ *Katalog der Bibliothek des ärztlichen Vereins zu Danzig*. Danzig: A. Schrot, 1903. Istnieje także wcześniejsze wydanie: *Catalog der Bibliothek des ärztlichen Vereins zu Danzig*. Danzig: A. W. Kafemann, 1900. W obu drukowanych katalogach na początku umieszczono regulamin biblioteki.

⁷ Działy katalogu biblioteki Ärztlicher Verein: I Zeitschriften. Berichte. Verhandlungen; II Anatomie. Histologie. Mikroskopie; III Physiologie. Entwicklungsgeschichte. physiol[ogische] Chemie; IV Allgemeine u[nd] spezielle Pathologie u[nd] Therapie. Diagnostik. Infektionskrankheiten. Bakteriologie; V Neurologie. Psychiatrie; VI Kinderkrankheiten; VII Arzneimittellehre. Toxikologie. Ernährungstherapie; VIII Balneotherapie.

zawiera odręczne zapiski bibliotekarzy BG, datowane na lata 1948, 1952, 1959, 1964, informujące o włączeniu części przejętych zbiorów pod istniejące sygnatury do zbiorów własnych i o przekazaniu części zasobu do Głównej Biblioteki Lekarskiej. W kolejnych działach katalogu brak podobnych dopisków. Oszacowanie liczebności zasobu AV jest niemożliwe – przede wszystkim z dwóch powodów. Po pierwsze: podstawę kontrolowania kompletności zasobu stanowi historyczny inwentarz, w którym niekonsekwentnie wprowadzano zapisy o wyłączeniu części dokumentów bibliotecznych i przeniesieniu do innych inwentarzy. Po drugie: kontrolowanie jest bardzo utrudnione wskutek przenoszenia części zbiorów AV [8]. Stopniowe wchłanianie księgozbioru nie pozwala na prowadzenie badań nad biblioteką AV jako kolekcją.

Biblioteka Gdańskiego Towarzystwa Lekarskiego powstawała od początku XX w. i gromadziła druki publikowane od drugiej połowy wieku XIX. Nie zawiera więc spektakularnych obiektów typowo historycznych, z wyjątkiem jednej pozycji – omówionego wyżej wydania tablic anatomicznych Kulmusa. Jako biblioteka fachowa lekarzy praktyków jest jednak cennym źródłem informacji dotyczących historii medycyny i kultury intelektualnej gdańskiego środowiska lekarskiego przełomu XIX i XX w.

Obok tabel anatomicznych Kulmusa za jeden z bardziej interesujących starych druków należy uznać *Naukę o morowym powietrzu na czwory księgi rozłożone* Piotra Umiastowskiego (1575–1591). Ten piękny XVI-wieczny druk krakowski (opuścił drukarnię Piotrkowczyka w 1591 r.) jest nie tylko źródłem do historii rozumienia chorób zakaźnych, ale także zabytkiem piśmiennictwa polskiego. Do zbiorów gdańskich został zakupiony w roku 1950. Na przykładzie egzemplarza *Nauki o morowym powietrzu* można też omawiać dzieje książki historycznej jako przedmiotu materialnego, który wymaga oprawy, bywa oznaczany przez właściciela, ulega uszkodzeniom. Gdański egzemplarz jest wybrakowany: brakuje części pierwszej składki (zachowany blok rozpoczyna się od strony A3r), a strony noszą ślady zalania i zaplamienia, najpewniej atramentem. Druk zawiera nieliczne marginalia w języku polskim (na 35 z 264 stron) i pojedyncze w języku niemieckim (na 3 stronach). Wtórna oprawa jest nietypowa, jako materiał inroligatorski posłużyła bowiem pergaminowa karta pokryta hebrajskim rękopisem, który zawiera 14 rozdział Księgi Liczb⁸. Tom opatrzony jest na drugiej stronie okładki wklejką z grafiką Giulia Bonasone (ok. 1500–1574) z cyklu poświęconego

Junonie. Niewykluczone, że miała ona pełnić funkcję ekslibrisu, nie została jednak w żaden sposób zindywidualizowana.

Il. 2. Druga strona okładki dzieła Piotra Umiastowskiego „Nauka o morowym powietrzu” z wklejką z grafiką Giulia Bonasone

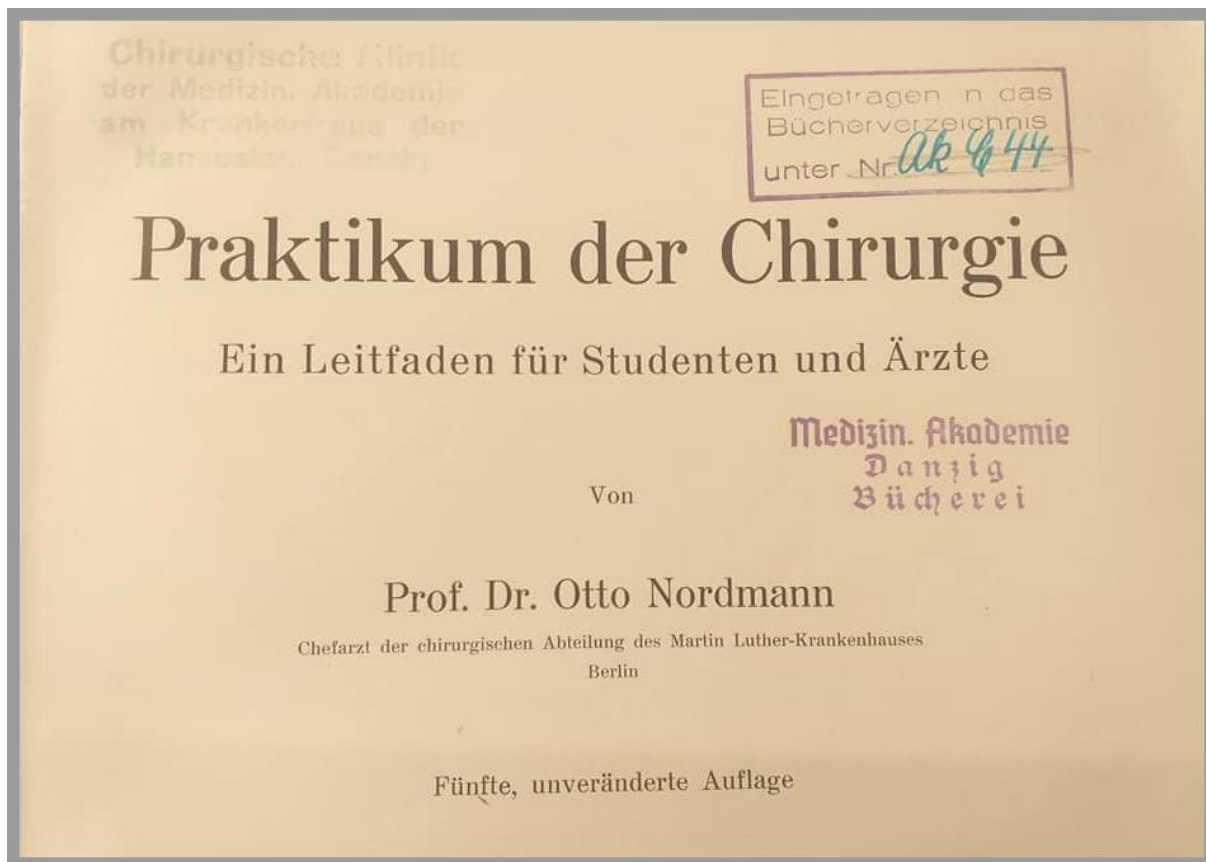
Niewielką częścią pierwszych zbiorów Biblioteki ALG były niemieckie książki i czasopisma medyczne, które nie uległy zniszczeniu podczas działań wojennych i zostały odnalezione na terenie miasta, zwłaszcza w przejętych budynkach szpitalnych, ale także na Politechnice Gdańskiej. Wśród zachowanych zbiorów niemieckojęzycznych przeważają książki i czasopisma z Medizinische Akademie Danzig (Akademii Medycznej w Gdańsku), która powstała w 1940 r. po przekształceniu Staatliche Akademie für praktische Medizin (Państwowej Akademii Medycyny Praktycznej) w pełnoprawną uczelnię medyczną. Przekształcenie to pociągnęło za sobą konieczność stworzenia księgozbioru na potrzeby kształcenia w zakresie nauk podstawowych (przedmiotów dwóch pierwszych lat studiów). W okresie międzywojennym i wojennym do biblioteki niemieckiej uczelni trafiły również książki ze zbiorów prywatnych. Do dzisiaj w zbiorach BG GUMed znajdują się książki pochodzące z prywatnej biblioteki prof. Wernera Spalteholza (1861–1940), anatoma z Uniwersytetu w Lipsku i au-

Elektrotherapie; IX Chirurgie. Orthopädie. Unfallheilkunde; X Geburtshilfe. Gynäkologie; XI Haut-, Harn-, und Geschlechtskrankheiten; XII Ohren-, Nasen-, Hals- u[nd] Mundkrankheiten; XIII Augenheilkunde; XIV Öffentliche Gesundheitspflege. Hygiene; XV Gerichtliche Medizin. Medizinalwesen; XVI Statistik. Geschichte d[er] Medizin. Standesangelegenheiten; XVII Gemischte Schriften; XIX Sportsmedizin; XX Fachkataloge. W katalogach drukowanych znajduje się jedynie 17 działów (brak dwóch ostatnich).

⁸ Za rozpoznanie tekstu na oprawie autorzy składają podziękowania pani prof. Annie Ryś z Katedry Filologii Klasycznej Uniwersytetu Gdańskiego.

tora jednego z najpopularniejszych niemieckich atlasów anatomicznych [9]. Nie był on gdańskim uczonym, ale współpracował z dyrektorem gdańskiego Instytutu Anatomicznego –

prof. Rudolfem Spannerem (1895–1960) [10], po którym również pozostało kilka książek.

Il. 3. Strona tytułowa podręcznika chirurgii z pieczętkami kliniki Medizinische Akademie Danzig

Zbiorem nietypowym – bo nie medycznym – ale konsekwentnie tworzoną niemal od początku istnienia biblioteki jest księgozbiór Działu Oświatowego, gromadzący literaturę piękną. Dział ten został powołany w strukturze Biblioteki Akademii Medycznej w Gdańsku 8 grudnia 1957 r. Wcześniej sporadycznie gromadzone tytuły literatury pięknej włączano do księgozbioru podstawowego⁹. W roku 1950 nastąpiła reorganizacja biblioteki i wydzielono Bibliotekę Związkową Związku Pracowników Służby Zdrowia Akademii Medycznej w Gdańsku. W październiku 1956 r. powstał projekt połączenia księgozbiorów: Biblioteki Związkowej Pracowników AMG i Centrali Księgozbioru Ruchomego Zarządu Okręgowego Związku Zawodowego Pracowników Służby Zdrowia w Gdańsku. Powstała wówczas jednostka nazwana Działem Oświatowym Biblioteki AMG [11]. Po roku działalności księgozbiór opracowany liczył 5283 woluminy i był udostępniany pracownikom AMG i ich rodzinom, ale – co ciekawe – nie studentom. Po roku ta zasada została zmieniona [12]. Podobnie jak w przypadku księgozbioru naukowego, i tu znaczny odsetek stano-

wiły dary. W wielu przypadkach są to książki o bardzo złożonej historii, poświadczonej szeregiem pieczęci lub wpisów własnościowych. Na przykład, losy związane z działaniami wojennymi na wschodnich ziemiach polskich, a potem przemieszczaniem się ludności w ramach nowych granic odczytać można z oznaczeń własnościowych książki *Przygody świerszcza* Ernesta Candèze'a (1827–1898), wydanej w 1913 r. Na podstawie pieczęci da się stwierdzić, że była ona częścią księgozbioru biblioteki Ligi Katolickiej Parafialnej we Lwowie, w parafii św. Wincentego, do której została najprawdopodobniej zakupiona w księgarni St. Kryhler (nazwa ulicy nieczytelna). Parafia św. Wincentego we Lwowie mieściła się przy ul. Teatyńskiej (obecnie Krywonosa 1a), gdzie – na południowych stokach Wysokiego Zamku – znajdowały się szpital i klasztor założone w 1714 r. przez siostry szarytki [13]. Z kolei Liga Katolicka funkcjonująca przy parafii rozpoczęła działalność w 1920 r. i zajmowała się budzeniem katolickiej świadomości m.in. przez popieranie prasy i wydawnictw, czuwanie nad duchem szkolnictwa i ustawodawstwa [14].

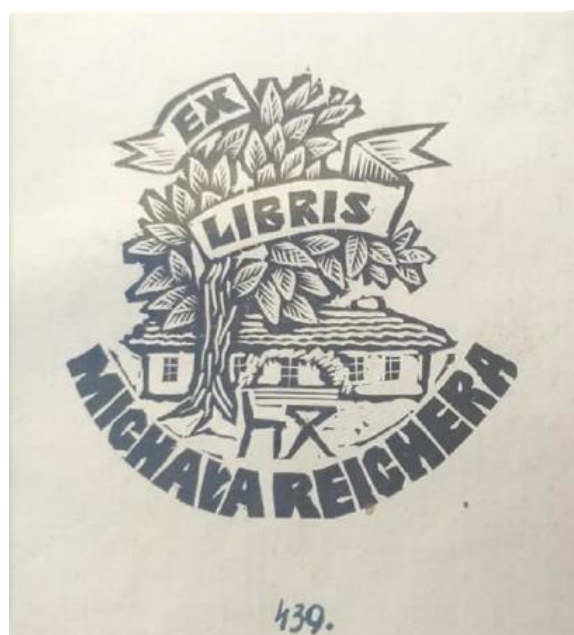
⁹ Na przykład w 1947 r. zakupiono trzy tytuły dzieł Stefana Żeromskiego, także trzy Arkadego Fiedlera, po jednym Jerzego Andrzejewskiego i Kazimierza Brandysa.

Najprawdopodobniej *Przygody świerszcza* wypożyczono ze wspomnianej biblioteki, a działania wojenne uniemożliwiły oddanie książki na czas lub została ona celowo oddana, jak wiele innych, na przechowanie. Po wojnie – jak można przypuszczać – w bagażach osób przesiedlonych dotarła do Gdańska, gdzie najpierw trafiła do Księgarni A. Krawczyńskiego (Gdańsk-Wrzeszcz, ul. Grunwaldzka 66), następnie została zakupiona do zbiorów Związku Zawodowego Pracowników Służby Zdrowia, a w ostatnim etapie – włączona do księgozbioru Działu Oświatowego Biblioteki AMG (wpisana do księgi inwentarzowej 25 marca 1957 r.).

Za wyjątkowo ciekawy przykład z historii i książki, i czytelnictwa należy uznać pochodzący z księgozbioru beletrystycznego pierwszy tom *Pism* Juliusza Słowackiego (1809–1849). Książka ta, wydana w Warszawie przez Gebethnera i Wolfa w 1900 r., zawiera poczynione przez czytelnika odręczne krytyczne notatki o skreśleniach carskiego cenzora i uzupełnienia usuniętych fragmentów. Na odwrocie strony tytułowej zanotowano: „oto przykład cenzora bez pojęcia i inteligencji”, na stronie 291 zapisano: „cenzor wysoce nieintelig[entny], nie można się tu niczego doszukać”. W omawianym tomie czytelnik w ośmiu miejscach¹⁰ uzupełnił ołówkiem fragmenty tekstu, które cenzor usnął jako niebezpieczne lub oszczercze wobec władzy carskiej, i osobiste uwagi krytyczne co do ważności usuniętych fragmentów. Na sześciu stronach wypisał numery strof pominiętych ze względu na cenzurę¹¹. Wszystkie uwagi i dopiski czytelnika odnoszą się do opuszczeń w *Beniowskim*, choć w całym tomie cenzor ingerował także (choć w niewielkim stopniu) w treść innych utworów: *Żmija. Romans poetyczny z podań ukraińskich w sześciu pieśniach* (dwa razy), *Lambro. Powstańca grecki. Powieść poetyczna w dwóch pieśniach* (dwa razy), *Wacław* (raz) i *W Szwajcaryi* (raz).

Dary cenne z punktu widzenia zarówno dziejów książki, jak i historii medycyny trafiły do BG GUMed także już w XXI w. Prof. Jerzy Dybicki (1923–2015) [15] w roku 2013 przekazał do biblioteki egzemplarz opracowania *Mózg Józefa Piłsudskiego* (Wilno 1938). Teka fotografii stanowiła wcześniej własność prof. Stanisława Hillera (1891–1965) [16], teścia prof. Dybickiego, związanego z Wydziałem Lekarskim USB. Pozycja wpisywała się w kult Marszałka i została starannie wydana. Oprawa miała oddawać wyjątkowość publikacji, dlatego klamry zamykające tekę fotografii mają kształt nawiązujący do polskiego godła. Stosunkowo rzadko biblioteki posiadają oba elementy omawianego wydawnictwa, czyli i tekę ilustracji, i pierwszy tom opracowania, przygotowany przez prof. Maksymiliana Rose (1883–1937) [17]. Egzemplarze książki były nu-

merowane, gdański nosi nr 10. Tom drugi nigdy nie powstał (na przeszkodzie stanęła śmierć prof. Rose w 1937 r., a następnie wybuch II wojny światowej), sam mózg zaginął w trakcie wojny. Zastosowane w *Mózgu Józefa Piłsudskiego* rozwiązanie edytorskie polegające na wklejaniu na planszach odbitek fotograficznych preparatów neuroanatomicznych mózgu Marszałka nie oznacza niestety, że ilustracje mają dla współczesnych badaczy wartość naukową. Problem stanowi brak skali na fotografiach. Nie ma to jednak wpływu na zainteresowanie czytelników tą pozycją, która cieszy się powodzeniem za każdym razem, kiedy jest eksponowana na wystawach przygotowywanych przez bibliotekę.

Il. 4. Ekslibris prof. Michała Reichera z numerem porządkowym w obrębie zbioru

Za nietypowy dar należy uznać księgozbiór prof. Michała Reichera (1888–1973) [18, 19]. Jest to kolekcja, która łączy gdańską uczelnię medyczną z jej wileńską poprzedniczką. Księgozbiór został przekazany do Biblioteki Głównej przez Katedrę Anatomii GUMed w ramach prac porządkowych w 2011 r. Współtworzył zatem system biblioteczny uczelni, jeszcze zanim oficjalnie trafił do Biblioteki Głównej. Obok druków samodzielnych wydawniczo i licznych nadbitek artykułów zawierał także posyty księgi inwentarzowej (obejmującej tylko część zbiorów) i katalog alfabetyczny nadbitek. Książki ujęte w księgach inwentarzowych księgozbioru Katedry Anatomii zostały uporządkowane i włączone do księgozbioru BG GUMed. Księgozbiór prof. Reichera wyodrębniono na podstawie ekslibrisów i, po uporządkowaniu, pozostawiono do dalszego opracowania. Książki opatrzone ekslibrisami mają nadane ko-

¹⁰ Strony: 264–265, 292, 298 (dwa miejsca), 299, 310, 316, 334.

¹¹ Strony: 291, 298, 300, 309, 310, 318.

lejne numery. Spis przyjętych materiałów obejmuje 341 woluminów książek i czasopism. Jedynie część księgozbioru jest numerowana (zakres sygnatur od 333 do 1895, bez zachowania kompletności numeracji). Należy więc sądzić, że do biblioteki trafiła tylko część biblioteki profesora. Zbiór czasopism obejmuje 105 zeszytów różnych periodyków – razem 18 tytułów czasopism, wydawanych w 5 językach.

Il. 5. Przykładowa strona rękopisu obserwacji agrarnych ze zbioru prof. Michała Reichera

W kontekście historii medycyny za bardzo cenne można uznać egzemplarze *Anatomii człowieka* Bochenka i Reichera (wyd. 5 z 1953 r.) z odręcznymi poprawkami i uzupełnieniami profesora i jego współpracownicy – prof. Heleny Szostakiewicz-Sawickiej (1919–1991) [20]. Z punktu widzenia dziejów instytucji symboliczne znaczenie mają książki z pieczęciami wileńskimi¹² i egzemplarze z dedykacjami od współpracowników z Uniwersytetu Stefana Batorego. Z perspektywy historii bibliotek na uwagę zasługuje książka z pieczętką Biblioteki Rapperswilskiej, której zbiory po przeniesieniu do Polski w 1927 r. uległy całkowitemu zniszczeniu w trakcie II wojny światowej. Wart uwagi jest również bogato ilustrowany rękopis obserwacji rolniczych (*Landwirtschaftlicher-Beobachtungen. 1ter Theil*) z lat 80. XVIII w. Rękopis został najpewniej zakupiony w czasie studiów Michała Reichera w Zurychu, podobnie jak dwa klocki obejmujące przede wszystkim broszury naukowe z drugiej połowy XVII i z XVIII w. (łącznie 97 pozycji).

¹² Na przykład na jednym z tomów „Pamiętnika Wileńskiego Towarzystwa Lekarskiego i Wydziału Lekarskiego Uniw. Stefana Batorego” znajduje się pieczętka Zakładu Anatomii Opisowej USB.

Oba klocki o wymiarach 18 × 20 cm wycofano z biblioteki Naturforschende Gesellschaft in Zürich (Towarzystwa Przyrodniczego w Zurychu) – na pierwszej stronie opraw znajdują się skasowane supereklibrisy.

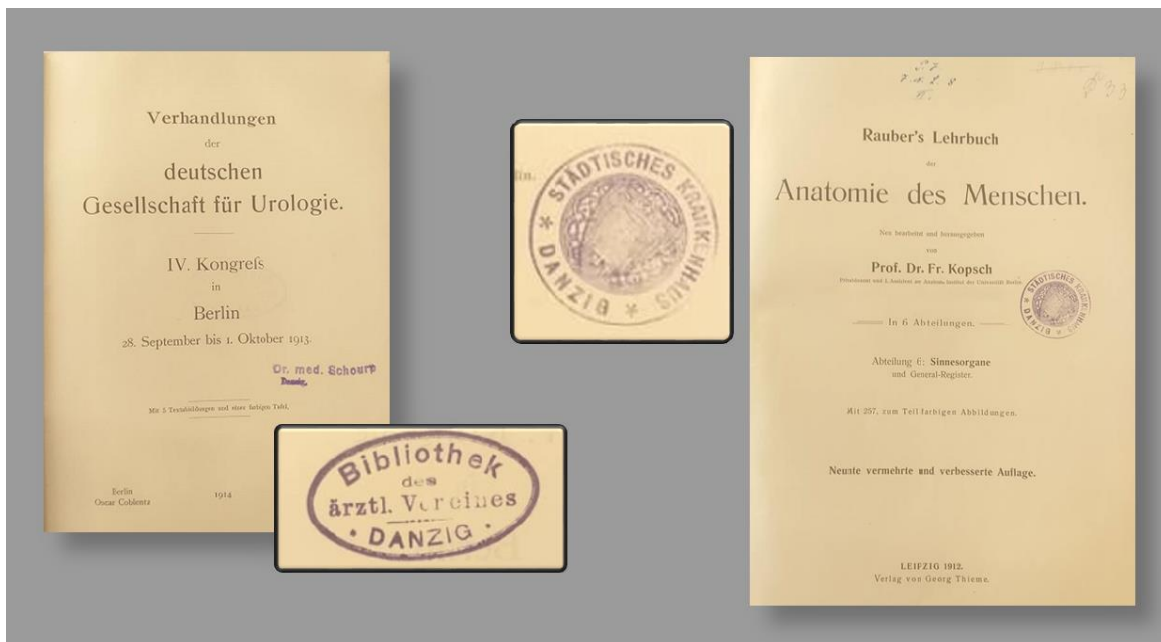
Specyficzną grupą zbiorów już historycznych, choć powszechnie za historyczne nieuważanych, są przechowywane w bibliotece filmy dydaktyczne, poświęcone leczeniu konkretnych chorób. Stanowiły one część zbiorów specjalnych, obok taśm magnetofonowych i płyt. Udostępniane były bibliotekom oraz instytucjom województwa i miasta (ok. 40 takich instytucji). Z omawianych materiałów korzystały przede wszystkim zakłady i studia AMG, studium podyplomowe, studia zawodowe, jednostki wojskowe itp. Najczęściej wypożyczano filmy dotyczące pierwszej pomocy i podstawowych zabiegów chirurgicznych. Zachowane w zbiorach filmy 8 mm (54 egzemplarze) i 16 mm (392 egzemplarze), przeźrocza (38 egzemplarzy) i kasety wideo (39 egzemplarzy) to bardzo cenne świadectwo rozwoju medycyny i nauki. Obrazują też – już niestosowane – sposoby filmowego dokumentowania i wykorzystywania filmów w dydaktyce. Zbiory audiowizualne gromadzono od roku 1956, kiedy otrzymano w darze ok. 30 tytułów filmów 16 mm, potem nastąpiła przerwa, a od 1960 do 1993 r. w miarę regularnie wpływało do biblioteki po kilkanaście tytułów rocznie. Filmy 16 mm to głównie tytuły polskie, otrzymywane w darze lub (od roku 1972) jako „przydział” (nie udało się ustalić instytucji centralnej, która owym przydziałem kierowała). Od roku 1989 sporadycznie pojawiały się filmy kupione albo otrzymane w darze. Filmy w formacie 8 mm zgromadzone w latach 1969–1972 podzielić można na dwie grupy: brytyjskie przekazane w darze i amerykańskie z przydziału. Kasety wideo, które zastąpiły filmy 16 mm, nabywano w latach 1993–1998. Były to głównie filmy amerykańskie, otrzymywane jako dary; filmy polskie, zdecydowanie mniej liczne, pozyskiwano na drodze zakupu. Warto podkreślić, że te „młode” zabytki narażone są na większe niebezpieczeństwo utraty i zniszczenia niż zabytki starsze i książkowe, ponieważ ich znaczenie historyczne bywa często lekceważone. Istotne dla dokumentacji polskiej nauki jest podjęcie starań o cyfrowe opracowanie kolekcji filmów – zarówno w Bibliotece GUMed, jak i w innych placówkach.

Przykład gdańskiej biblioteki medycznej dowodzi, że fachowy charakter księgozbioru nie ogranicza możliwości ukształtowania się kolekcji o wyraźnej wartości historycznej. Nie jest to zjawisko o takiej skali jak w ośrodkach akademickich, w których tradycja kształcenia w zakresie medycyny (i nie tylko) nie została przerwana przez wojny i przemiany polityczne. Jed-

nak za sprawą osób rozumiejących fenomen książki naukowej (m.in. dr. Adama Bocheńskiego) i za sprawą użytkowników biblioteki, którzy poza celami naukowymi i dydaktycznymi mieli też potrzeby czytelnicze, w Bibliotece Akademii Lekarskiej w Gdańsku medyczna (i nie tylko) książka historyczna od samego początku funkcjonowała obok najnowszej literatury przedmiotu.

Zbiory BG GUMed wymagają coraz większej uwagi. Oprócz pozycji bezspornie cennych z punktu widzenia historii książki,

historii bibliotek i historii czytelnictwa (jak przywoływane publikacje Umiastowskiego lub Słowackiego) na opracowanie czekają bowiem fachowe XIX-wieczne kolekcje medyczne i spora część zbiorów XX-wiecznych, które współtworzą historię nauki, choć nie zawsze tak spektakularną jak w przypadku *Mózgu Józefa Piłsudskiego*. Zadanie to wymaga współpracy bibliotekarzy z reprezentantami wybranych dziedzin nauki.

II. 6. Pieczęcie przedwojennych gdańskich bibliotek medycznych: Bibliothek des ärztlichen Vereines zu Danzig i Städtisches Krankenhaus zu Danzig

II. 7. Przykładowe pieczątki i znaki własnościowe z książek dawnego zbioru Działu Oświatowego BG GUMed

Il. 8. Strona tytułowa i przedtytułowa tablic anatomicznych Johanesa Adama Kulmusa z egzemplarza BG GUMed

REFERENCE LIST

1. Kamiński Z, Rybitw B. Z dziejów Biblioteki Głównej Gdańskiego Uniwersytetu Medycznego. *Annales Academiae Medicae Gedanensis*. 2013;43:183-95.
2. Bocheński A. Sprawozdanie z działalności Biblioteki za 1946-1947 (maszynopis). *Archiwum BG GUMed*.
3. Konieczna S. Profesor Tadeusz Bilikiewicz, psychiatra, filozof, historyk medycyny : życie, działalność, dokonania. In: Supady J, editor. *Szkice z historii medycyny*. Łódź: Wojskowa Drukarnia; 2010. p. 267-73.
4. Bilikiewicz A. Rys biografii profesora Tadeusza Bilikiewicza. *Psychiatria Polska*. 2002;36(6, suppl):15-9.
5. Sierkowski E. Tadeusz Bilikiewicz (1901-1980)- historyk medycyny i filozof. *Kwartalnik Historii Nauki i Techniki*. 1981;26(2):435-48.
6. Bugno M. Dr fil. Adam Bocheński (1897-1974) : dyrektor Biblioteki Głównej Akademii Medycznej w Gdańsku w latach 1946-1969. *Annales Academiae Medicae Gedanensis* 1975; 5:513-7.
7. Hałasz J. Bocheński Adam Klemens (1897-1974). In: Machaliński Z, editor. *Ludzie Akademii Medycznej w Gdańsku*. Gdańsk: Akademia Medyczna; 2007. p. 23-45.
8. Grygorowicz A. Dofinansowanie dla projektu BG. *Gazeta AMG*. 2016;26(12):9.
9. Williams D. The history of Werner Spalteholz's Handatlas der Anatomie des Menschen. *Journal of Audiovisual Media in Medicine*. 1999;22(4):164-70.
10. Tomkiewicz M, Semków P. Profesor Rudolf Spanner 1895-1960 : naukowiec w III Rzeszy. Gdynia: Wydawnictwo Róża Wiatrów; 2010.
11. Bocheński A. Sprawozdanie GUS za rok 1957 (formularz). *Archiwum BG GUMed*.
12. Wszelaki K. Sprawozdanie Działu Oświatowego Biblioteki Akademii Medycznej w Gdańsku za rok 1959 (maszynopis). *Archiwum BG GUMed*.
13. Rąkowski G. Lwów. Przewodnik po Ukrainie Zachodniej cz. IV. Pruszków: Rewasz Oficyna Wydawnicza; 2008.

14. Jeżyna K. Akcja Katolicka w II Rzeczypospolitej. Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL; 1996.
15. Zadrozny D. Jerzy Dybicki (1923-2015), prof. dr hab., kierownik I Kliniki Chirurgii Ogólnej Akademii Medycznej w Gdańsku w latach 1970-1994. *Annales Academiae Medicae Gedanensis*. 2016;46(1):173-5.
16. Rębała K, Hering D, Kamiński Z. Hiller Stanisław Kazimierz (1891-1965). In: Machaliński Z, editor. *Ludzie Akademii Medycznej w Gdańsku : praca zbiorowa*. Gdańsk: Akademia Medyczna w Gdańsku; 2004. p. 49-61.
17. Pekacka-Falkowska K, Owecki MK, Pekacka AM. Maksymilian Rose (1883-1937). *Journal of Neurology*. 2017;264(12): 2509-10.
18. Krajewski P, Siek B. Księgozbiór profesora Michała Reichera : struktura zasobu. *Annales Academiae Medicae Gedanensis*. 2017;47:130-49.
19. Lewicki K, Bukowski M. Profesor Michał Reicher, twórca gdańskiej szkoły anatomicznej. In: Szarszewski A, Siek B, editors. *Joachim Oelhaf i jego następcy*. Gdańsk: Gdański Uniwersytet Medyczny; 2013. p. 215-26.
20. Konieczna S, Szmuda M. Szostakiewicz-Sawicka Helena Janina (1919-1991). In: Machaliński Z, editor. *Ludzie Akademii Medycznej w Gdańsku*. Gdańsk: Akademia Medyczna; 2006. p. 148-54.

MAŁGORZATA FLORIANOWICZ

Main Library, Medical University of Gdańsk, Poland

Correspondence: m-florianowicz@gumed.edu.pl

ORCID: 0000-0002-7031-4553

Starszy bibliotekarz w Bibliotece Głównej Gdańskiego Uniwersytetu Medycznego, od 2009 r. w Oddziale Czasopism, obecnie w Oddziale Udostępniania Zbiorów.

MAŁGORZATA GORCZEWSKA

Main Library, Medical University of Gdańsk, Poland

Correspondence: mgor@gumed.edu.pl

ORCID: 0000-0002-3842-0444

Kustosz w Bibliotece Głównej Gdańskiego Uniwersytetu Medycznego. Przez 17 lat pracowała jako kierownik Oddziału Udostępniania Zbiorów, obecnie prowadzi wypożyczalnię międzybiblioteczną. W 1990 r. była jedną z inicjatorek powołania Stowarzyszenia Amnesty International i przez trzy kolejne kadencje pełniła funkcje w zarządzie. Aktualnie jest wolontariuszką w Centrum Wsparcia Imigrantów i Imigrantek w Gdańsku.

BARTŁOMIEJ SIEK

Department of History and Philosophy of Medical Sciences, Medical University of Gdańsk, Poland

Correspondence: bartlomiej.siek@gumed.edu.pl

ORCID: 0000-0003-4950-4771

Doktor nauk humanistycznych, historyk i bibliotekarz, adiunkt w Zakładzie Historii i Filozofii Nauk Medycznych Gdańskiego Uniwersytetu Medycznego. Z Biblioteką Główną GUMed związany od 2005 r. (w latach 2005–2017 zatrudniony w Pracowni Bibliograficznej). Zajmuje się głównie zagadnieniami związanymi z trwaniem tradycji antycznych w historii europejskiej nauki i literatury, a także mechanizmami obiegu informacji medycznej.

Małgorzata Frackowiak, Kamila Machowina

Goście zagraniczni w Bibliotece Głównej Gdańskiego Uniwersytetu Medycznego

Foreign visitors in the Main Library of the Medical University of Gdańsk

Main Library, Medical University of Gdańsk, Poland
Correspondence to: małgorzata.frackowiak@gumed.edu.pl

STRESZCZENIE: W sprawozdaniu przedstawiono przebieg wizyty dwóch pracownic Biblioteki Uniwersytetu Pavla Jozefa Šafárika w Koszycach, które odwiedziły Bibliotekę Główną Gdańskiego Uniwersytetu Medycznego w dniach 4–6 czerwca 2019 r. w ramach programu Erasmus+.

SUMMARY: The report presents course of the visit by two women employees from the Library of the Pavel Jozef Šafárik University in Košice, who visited the Main Library of the Medical University of Gdańsk over the period 4-6 June 2019 as part of the Erasmus+ programme.

KEYWORDS: Erasmus Košice, Pavel Jozef Šafárik University in Košice, mobility programme, programme of the visit, Main Library of the Medical University of Gdańsk

This is an open access article under the CC BY-NC-ND license.

ERASMUS – PROGRAM WYMIANY DOŚWIADCZEŃ

W 2019 r. program Erasmus obchodził 32. urodziny. W Polsce realizowany jest od 1998 r. Pierwotnie pomyślany jako program wymiany studentów szkół wyższych, systematycznie się rozwija, oferując niezliczone możliwości nauki zarówno studentom czy nauczycielom akademickim, jak i innym pracownikom uczelni. Służy wymianie doświadczeń naukowych i zawodowych, ale również życiowych, uczy tolerancji wobec innych kultur, współpracy, a także otwartości na drugiego człowieka i na zmiany.

KOSZYCE W GDAŃSKU

Na początku czerwca 2019 r., po raz pierwszy w historii biblioteki Gdańskiego Uniwersytetu Medycznego, w ramach programu Erasmus+ księżnica gościła Panie pracujące w Bibliotece Uniwersytetu Pavla Jozefa Šafárika w Koszycach: Evę Matušovičová i Juditę Samuelisová. Należy wspomnieć, że przyjazd poprzedziły akceptacja umów o mobilności (Mobility Agreement. Staff Mobility for Training) obu koleżanek po fachu przez dyrekcję biblioteki oraz weryfikacja spełnienia wymogów przez naszą uczelnię.

Koszycy, drugie pod względem ludności miasto na Słowacji, położone w centralnej części Karpat Wschodnich, są miastem o nietuzinkowej historii, łączącym cechy wielu kultur i naro-

dowości. W 1988 r. jako jedno z trzech miast na świecie zostały uznane przez ONZ za Miasto Pokoju, a w 2013 r. pełniły zaszczytną funkcję Europejskiej Stolicy Kultury. W mieście działają trzy uczelnie wyższe: Technická univerzita, Univerzita veterinárskeho lekárstva a farmácie oraz wspomniany Uniwersytet Pavla Jozefa Šafárika. Ten ostatni jest spadkobiercą tradycji Universitas Cassoviensis, uczelni założonej przez biskupa Egeru Benedikta Kišdyego w 1657 r.

Obecnie Uniwersytet Pavla Jozefa Šafárika kształci studentów na pięciu wydziałach: nauk przyrodniczych, prawa, administracji publicznej, filozoficznym i (najstarszym) medycznym.

NASI GOŚCIE

Eva Matušovičová, która na co dzień zarządza działem informacji naukowej w Bibliotece Uniwersyteckiej, odpowiada za usługi biblioteczno-informacyjne, prowadzi szkolenia i seminaria z wyszukiwania źródeł informacji w bazach danych i w internecie. Z kolei Judita Samuelisová zajmuje się realizacją wypożyczeń międzybibliotecznych w bibliotece lekarskiej Wydziału Medycznego.

Obie panie rozumieją język polski, co znacznie ułatwiło komunikację. Wyjazd do Gdańska w ramach programu Erasmus+ nie był ich pierwszym tego typu doświadczeniem.

Il. 1. Wydział Medyczny Uniwersytetu Pavla Jozefa Šafárika w Koszycach¹

Wybór biblioteki w Gdańsku podyktowany był przede wszystkim chęcią poznania sposobu pracy w bibliotece o podobnym profilu gromadzonych zbiorów i zbliżonej strukturze organizacyjnej. Istotne były także podpisane umowy międzyuczelniane oraz, jak się później okazało, bliskość morza, za którym panie bardzo tęskniły.

Il. 2. Eva i Judita w Czytelnicy Biblioteki Głównej GUMed (fot. Małgorzata Frąckowiak)

Wśród zagadnień poruszanych w trakcie wizyty, wynikających z programu mobilności (Proposed Mobility Programme) opracowanego przez uczestniczki wymiany, znalazły się m.in.: doświadczenie w tworzeniu repozytorium i biblioteki cyfrowej oraz prowadzeniu digitalizacji; doświadczenie w najnow-

szych technologiach informacyjno-komunikacyjnych w szkolnictwie wyższym; doświadczenie w edukacji informacyjnej, nie tylko w obecnej formie, ale również w przygotowaniu zaplecza technicznego i technologicznego do prowadzenia kursów e-learningowych; działalność wydawnicza biblioteki; specyficzne potrzeby użytkowników; informacje o wyposażeniu biblioteki; doświadczenie w public relations – poprawa wizerunku i rozwój biblioteki w wielofunkcyjne i wielokulturowe centrum; nabywanie książek elektronicznych oraz inicjowanie korzystania z nich; podobieństwa i różnice między obiema bibliotekami w zakresie świadczenia usług dla studentów i pracowników; planowanie alternatyw mających na celu poprawę jakości i ogólny rozwój.

PROGRAM WIZYTY

W harmonogramie pierwszego dnia wizyty znalazły się spotkanie z kierownictwem biblioteki GUMed i zapoznanie ze strukturą instytucji, szczególnie z Oddziałami: Gromadzenia Wydawnictw Zwartych, Opracowania Zbiorów, Czasopism, Udostępniania Zbiorów oraz Informacji Naukowej i Promocji.

W drugim dniu panie zwiedziły Gdański Uniwersytet Medyczny. Obejrzały – jako przykład harmonii kontrastów – kompleks nowej i starej architektury budynków medycznych. Dopełnieniem planu dnia były wizyta w Bibliotece Uniwersytetu Gdańskiego i spotkanie z dyrektorem biblioteki. W tajne zakamarki gdańskiej księżnicy uniwersyteckiej wprowadziła gości ze Słowacji zastępca pani dyrektor. Eva i Judita mogły podziwiać niebanalne usytuowanie pokoi nauki oraz poznać pracę Oddziału Digitalizacji Zbiorów i Oddziału Konserwacji Książki. Aktywnie uczestniczyły w prezentacji Bazy Wiedzy UG. Drugi dzień wizyty, pełen wnikliwych obserwacji i wymiany doświadczeń zawodowych, zakończył się długim nadmorskim spacerem.

Biblioteka Akademii Sztuk Pięknych w Gdańsku była pierwszym punktem trzeciego i zarazem ostatniego dnia pobytu

¹ Źródło: <http://medycynakoszycy.pl/universytet-medyczny-w-koszycach>, dostęp z 2 października 2019 r.

naszych gości. Wspomniana księżnica mieści się w zabytkowym gmachu Wielkiej Zbrojowni – dziś Zbrojowni Sztuki, położonej w samym sercu Starego Miasta. Po bibliotece (i po całym budynku) oprowadzał jej kierownik. Panie z koszyckiego uniwersytetu były pod wrażeniem nie tylko historii i piękna gmachu uczelni, ale także możliwości bezpośredniego obcowania ze sztuką, zwłaszcza z rzeźbami i obrazami autorstwa studentów i absolwentów ASP. Z zawodowym zainteresowaniem podziwiała dostosowanie przestrzeni bibliotecznej do warunków lokalowych, jak również rozwiązania ułatwiające czytelnikom codzienne korzystanie z zasobów księżnicy. Miały też okazję zwiedzić Archiwum ASP, mieszczące się w zabytkowym Domu Angielskim. Na zakończenie wizyty wysłuchały krótkiego koncertu organowego w wykonaniu kierownika biblioteki.

Po powrocie Eva i Judita zapoznały się jeszcze z pracą naszej Wypożyczalni Międzybibliotecznej, a ostatni punkt wizyty stanowiło spotkanie z dyrektorem Biblioteki Głównej GUMed, podsumowujące trzy dni wyjątkowej pracy i wspólnych dyskusji.

SUMMA SUMMARUM

Wizyta pracownic koszyckiej biblioteki była dobrą okazją do wymiany cennych doświadczeń zawodowych i poznania różnych rozwiązań czy niejednokrotnie odmiennych sposobów organizacji pracy na podobnych stanowiskach. Niewykluczone, że spotkanie zaowocuje wdrożeniem pomysłów i realizacją planów, które powstały podczas wspólnie spędzonych dni. Ponadto miałyśmy okazję posłuchać o bogatej słowackiej kulturze i tradycji. Miłym akcentem pożegnalnym były prezenty, promujące nasze biblioteki i uczelnie, oraz materiały dotyczące Gdańska i Koszyc.

Wymiany wśród bibliotekarzy zagranicznych w ramach programu Erasmus+ cieszą się coraz większą popularnością, jednak w środowisku bibliotek medycznych w Polsce nie są zbyt częste. Tym bardziej cieszy nas, że koleżanki z Biblioteki Uniwersytetu Pavla Jozefa Šafárika w Koszycach zdecydowały się na pobyt w Bibliotece Głównej Gdańskiego Uniwersytetu Medycznego.

BIBLIOGRAPHY

1. Visit Košice [Internet]. [cited 10.09.2019.] Available from: <http://www.visitkosice.org>
2. Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach [Internet]. [cited 11.02.2019.] Available from: <https://www.upjs.sk>
3. Biskup Benedikt Kišdy založil pred 360 rokmi Studium generale [Internet]. školské.sk; [cited 12.09.2019.] Available from: <https://www.skolske.sk/clanok/32848/system-nemazat>

4. Uniwersytet medyczny w Koszycach [Internet]. Medycyna Słowacja.pl; [cited 02.10.2019.] Available from: <http://medycynakoszyce.pl/uniwersytet-medyczny-w-koszycach/>
5. Vrzgula M. „Ci pana, ta co v tych Košičoch zrobili?“ Siedma časť seriálu o slovenských mestách [Internet]. inzine.sk; [cited 11.09.2019] Available from: <http://web.archive.org/web/20120206185641/http://www.inzine.sk/article.asp?art=9199>
6. Erasmus w Polsce. Polska w Erasmusie : Publikacja wydana z okazji 25-lecia programu. Warszawa: Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji; 2012 [cited 11.09.2019]. Available from: <http://czytelnia.frse.org.pl/erasmus-w-polsce-polska-w-erasmusie/>
7. W centrum uwagi: Erasmus + poszerza horyzonty [Internet]. European Commission; [cited 11.09.2019.] Available from: https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/anniversary/spotlight-erasmus-opens-your-mind_pl

Monika Kubiak

Literary heritage of medicine – post-conference considerations

Piśmiennicze dziedzictwo medycyny – rozważania pokonferencyjne

Medical Library, Collegium Medicum of the Nicolaus Copernicus University, Bydgoszcz, Poland

Correspondence to: biblio@cm.umk.pl

SUMMARY: "Literary heritage of medicine – post-conference considerations" is a report from the 37th Problem Conference of Medical Libraries, organized by the Medical Library of the Collegium Medicum in Bydgoszcz of the Nicolaus Copernicus University in Toruń, held on September 16–18, 2019 in three locations: Bydgoszcz, Pelplin and Toruń. The article presents scientific and social considerations of this three-day conference, with particular emphasis on delivered, very interesting lectures. The article serves as the summary of the main subject matter of the conference, posing a question whether all the related issues have been sufficiently discussed.

STRESZCZENIE: Artykuł stanowi relację z 37. Konferencji Problemowej Bibliotek Medycznych, zorganizowanej przez Bibliotekę Medyczną Collegium Medicum w Bydgoszczy Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, która odbyła się w dniach 16–18 września 2019 r. w trzech lokalizacjach: Bydgoszczy, Pelplinie i Toruniu. Tekst zawiera omówienie wydarzeń naukowych i towarzyszących każdego dnia zjazdu, ze szczególnym uwzględnieniem bardzo interesujących prelekcji i wystąpień sponsorskich. Autorka podsumowuje tematykę poruszoną w trakcie konferencji, jednocześnie zastanawiając się, czy wyczerpano wszystkie związane z nią zagadnienia.

KEYWORDS: medical libraries, old medical books, literary heritage of medicine

This is an open access article under the CC BY-NC-ND license.

On 16–18.09.2019, the 37th Problem Conference of Medical Libraries was held. After 11 years the event returned to Bydgoszcz, although this time it had three locations: Bydgoszcz, Pelplin and Toruń.

The conference "Literary Heritage of Medicine" was organized by the Medical Library of Collegium Medicum of the Nicolaus Copernicus University (Joanna Słomkowska, MA, Deputy Director of the University Library for Medical Library), cooperating with the University Library in Toruń (Krzysztof Nierzwicki, PhD, Director of the University Library of the Nicolaus Copernicus University in Toruń) and the Diocesan Library in Pelplin. For the first time, the main focus of medical libraries conference was placed on an old medical book – analyzed both in the context of collection, storage and development, as well as... appreciation.

The conference was held under the honorary patronage of Prof. Grażyna Odrowąż-Sypniewska, vice-rector of the Nicolaus Copernicus University for Collegium Medicum, and the media patronage was held by EBIB, an information service

for librarians. The Programme Council was composed of: Anna Grygorowicz, M.Sc., Dagmara Budek, MA, Renata Birska, MA, Danuta Dąbrowska-Charytoniuk, MA, Krzysztof Nierzwicki, PhD, Ewa Nowak, MA, Irmina Utrata, MA and Witold Kozakiewicz, M.Sc.

The substantive and administrative side of the conference organization, with the support of the whole team of the Medical Library of Collegium Medicum of the Nicolaus Copernicus University, was supervised by Joanna Słomkowska, MA, Deputy Director of the University Library for Medical Library, in close cooperation with Teresa Krzyżaniak, MA, Head of the Information and Bibliography Department, and Małgorzata Slesar, MA. Monika Kubiak, MA, was responsible for the graphic design, and Krzysztof Brzeziński, MA, was responsible for the IT support. The list of sponsors included companies that have cooperated with Polish medical libraries for years: EBSCO, ABE, Elsevier, Web of Science Group, Wolters Kluwer, Aleph Polska, ProQuest, PWN (IBUK Libra), as well as BMJ, SAGE, Ovid, Edra, BonaSoft, HAN, Thieme Publishers, Splendor and McGraw-Hill.

THE FIRST DAY

Preceded by the Conference of Directors of Academic Libraries of Medical Universities, the 37th Problem Conference of Medical Libraries commenced on 16 September 2019 with a solemn welcome to participants in the conference room of the Holiday Inn Hotel in Bydgoszcz. Invited guests and supporters of the libraries were welcomed by Joanna Słomkowska, MA, and a representative of the university authorities – Prof. Adam Buciuński, Rector's Plenipotentiary for Education of Collegium Medicum in Bydgoszcz. Other speakers included Dagmara Budek, MA, newly elected Chairperson of the Council of Directors of Academic Libraries of Medical Schools, and Krzysztof Nierzwicki, PhD, Director of the University Library of the Nicolaus Copernicus University in Toruń.

Il. 1. The inaugural lecture

The inaugural lecture "Hand colored trepanation, i.e. medicine in the XV–XVIII century graphics" delivered by Prof. Arkadiusz Wagner aroused great interest. As the author highlighted himself, the aim of the lecture was to guide the participants through the history of medicine as seen through the prism of graphic art and to present the evolution of engraving techniques: from woodcut, through gravure and painting effects of mezzotint and aquatint, to experiments with color graphics. The spectacular and enthusiastically delivered

inaugural lecture strongly encouraged more than 80 conference participants to attend subsequent scientific sessions, although the programme of the first day was extremely tight.

Session I, conducted by Anna Grygorowicz, MSc., and Dagmara Budek, MA, began with a speech by Wojciech Ślusarczyk, PhD, from Collegium Medicum of the Nicolaus Copernicus University, introducing the history of the Library of the Pharmacy Museum of the "Pod Łabędziem" Pharmacy in Bydgoszcz, which has volumes devoted to medicine and pharmacy – both books used in the former medical and pharmaceutical practice, which today have the value of historical sources, as well as historiographic studies.

The next speaker was Anna Soborska-Zielińska, MA, from the Chełmno Land Museum who recalled the silhouette of Ludwik Rydygier, with particular emphasis on the Chełmno period in the life of the professor – the clinic run at that time and the scientific achievements of that period.

Bartłomiej Siek, PhD from the Medical University of Gdańsk, presented the "life after life" of the Gdańsk medical and pharmaceutical specialist book collections: the library of Ärztlicher Verein zu Danzig (Gdańsk Medical Society), the book collection of the Pharmacy Museum Chamber at the Gdańsk Branch of the Polish Pharmaceutical Society and the book collection of Professor Michał Reicher, an outstanding anatomist and anthropologist.

Dominika Ludwig, MA, from the Main Medical Library in Warsaw, in her speech entitled "From the bestiary to the atlas of anatomy, i.e. the phenomenon of the body", reviewed examples of the body representation (especially female one) in selected old prints from the collection of the Old Medical Book Department of the Main Medical Library.

At the end of session I, the Library of the Medical University of Gdańsk took the floor, namely Małgorzata Florianowicz, MA, who, on behalf of herself and two co-authors of the lecture (Małgorzata Gorczewska MA and Bartłomiej Siek, PhD), made a presentation about selected cimelia and collections of her mother library. The speech was entitled "They came from Sweden, survived Vilnius and remained after the Nazi fire".

On behalf of sponsors, Luke Turnell from British Medical Journals spoke briefly about the news, presenting the possibilities of BMJ Best Practice and BMJ Learning educational platforms.

The lunch break helped the conference participants to regenerate so they could listen with revived enthusiasm to the lectures given in the course of session II, led by Scholastyka Baran, PhD, and Renata Birska, MA.

The session was inaugurated by a speech by Joanna Stawińska, MA, from the Medical University of Łódź: "A stopover in

Łódź or London...? Former medical books collections in two European cities". The lecture presented the Information and Library Centre in Łódź against the background of medical institutions operating in London (among others, the Royal Society of Medicine and London School of Hygiene & Tropical Medicine Library).

Anna Zbijowska, MA, from Collegium Medicum of the Jagiellonian University in Kraków, presented a historical, unique collection of journals from the Library of Collegium Medicum of the Jagiellonian University in Kraków, initiated at the turn of the 18th and 19th century, as well as a project carried out there in the field of popularization of science, under which medical journals from the 19th and early 20th century are maintained, rebound and bound.

A slightly different topic was taken up by Agnieszka Czarnecka, MA (co-author of the lecture: Irmina Utrata, MA) from the Medical University of Warsaw. The speaker focused not only on former medical collections from the years 1611–1923 (history of publications, biographies of authors or the editorial and artistic side), but above all on digitization works carried out within the Digital Library of the Medical University of Warsaw.

Session II was summarized by the lecture of Ewa Nowak, MA, from the Medical University of Silesia: "An old medical book in a modern academic library", demonstrating both brighter and darker sides of storing and developing historical sources in medical libraries.

At the end of the session, the latest news about medical databases was presented successively by representatives of EBSCO (Damian Piera), Elsevier (Michał Krupa) and PWN (Jakub Meller).

After the afternoon coffee, the last, third session of the first day of the conference, led by Danuta Dąbrowska-Charytoniuk, MA, and Irmina Utrata, MA, was commenced with the memory of the outstanding directors of medical libraries who have contributed significantly to Polish librarianship: Aniela Piotrowicz from the former Medical Academy in Poznań and Józefa de Laval from the former Medical Academy in Gdańsk, warmly and in a broader perspective presented by Anna Grygorowicz, MA, the current director of the Main Library of Gdańsk Medical University.

Another, less personal recollection of Anna Uryga, MA, from the Medical Library of Collegium Medicum of the Jagiellonian University referred to 20 years of good cooperation on the creation of the National Catalogue of Scientific Libraries NUKAT (co-authors: Elżbieta Bohatkiewicz, MA, Jolanta Cieśla, MA, Mariusz Ligenza, MA, Grzegorz Zajac, PhD). The speaker discussed the atmosphere accompanying the construction of the framework cooperation of scientific libraries on co-

cataloguing and reminded about the people who have made a huge contribution to this work.

At the end of the session, representatives of the Medical University of Gdańsk addressed the audience for the fourth time. Natalia Wiśniewska, MA, and Agnieszka Milewska, MA, discussed the first in Poland open research data from medical libraries which jointly implement the project "Polish Medical Platform – portal for knowledge and research potential management".

Witold Kozakiewicz, M.Sc., took the floor for a few minutes; he shared the latest news about the European Association for Health Information and Libraries and the EAHIL conference which will be organized by the Information and Library Centre of the Medical University of Łódź in 2020.

Sponsorship speeches were presented by representatives of Ovid (Katarzyna Czerwińska) and Thieme Publishers (Uwe Stehle).

The culmination of the first day of the conference was a gala dinner at the Maestra restaurant in the Opera Nova building, preceded by a lovely walk on the banks of the Brda River and a walk through the Old Town of Bydgoszcz.

THE SECOND DAY

The subsequent day passed partly on the trip: coaches took the conference participants to the Bishop Jan Bernard Szlaga Diocesan Library in Pelplin. One could admire the only fully preserved copy of the Gutenberg Bible (il. 2) which was presented with great knowledge by Krzysztof Nierzwicki, PhD, from the University Library in Toruń, visit the Diocesan Museum with a beautiful collection of sacred sculptures, and even – despite the renovation works still in progress – the Cathedral of the Assumption of the Blessed Virgin Mary.

Apart from the pleasure for the eye and the spirit, the scientific part was not neglected. The first on that day, and the fourth in turn, session, conducted by Dominika Sidorska, MA, and Witold Kozakiewicz, M.Sc., within hospitable walls of the Diocesan Library, was initiated by a lecture by Anasztazja Śniechowska-Karpińska, PhD (written together with Renata Birska, MA) from the Main Library of the Medical University of Lublin concerning the outline of healing arts, i.e. historical medical collections in the resources of the Lublin Virtual Library. It is a collective undertaking of institutions from the Lublin and Zamość regions: The City of Lublin, the City of Zamość, three universities in Lublin – John Paul II Catholic University of Lublin, Maria Curie-Skłodowska University and Medical University of Lublin, as well as H. Łopaciński Regional Public Library in Lublin and H. Łopaciński Municipal Public Library in Lublin and S. K. Zamoyski Library.

Il. 2. Fully preserved copy of the Gutenberg Bible in the Bishop Jan Bernard Szlaga Diocesan Library in Pelplin

The speech by Mateusz Zimny, MA, from the John Paul II Pontifical University in Krakow, about the Code of the Holy Spirit Nuns from the collection of the Jagiellonian Library, concerning the treatment of body and spirit in hospital at Wola Duchacka, Krakow, turned out to be extremely interesting and scientifically valuable. It is the oldest and one of the few manuscripts remaining from this monastery.

Equally (if not more) interesting was the discussion of the most interesting medical prints from the XV and XVI century from the collection of the Library of the Higher Theological Seminary of the Warmia Metropolis "Hosianum", presented by priest Tomasz Garwolinski PhD – the director of the library which has definitely good reasons to boast about. It has in its collections the incunabula *Regimen sanitatis* composed by Maino de Maineri and XVI century prints of works by Hippocrates, Pliny the Elder, Girolam Fracastor, Jean-François Fernel and Andreas Vesalius.

We learned more about the XVI century Vesalius's treatise from the lecture of a subject matter expert – Krzysztof Nierzwicki, PhD, from the Nicolaus Copernicus University Library in Toruń. The presentation of "Andreas Vesalius's treatise on the construction of the human body – *De humani corporis fabrica*" focused on the presence in Polish libraries of the first two editions of the work, printed in 1543 and 1555 in the typographical office of Johannes Oporinus in Basel (in Poland there are 19 copies of the work).

Extremely vivid, mainly because of the illustrations, was the speech of Patrycja Kurowska, MA in Pharmacy, from the Main Medical Library in Warsaw (co-author: Wojciech Giermaziak, PhD in Natural Sciences), devoted to herbariums over the centuries and to curiosities and mysteries hiding behind these compendia of medical knowledge. The speaker presented stories about strange and hilarious measures which will cause disgust rather than hope to relieve ailments in today's audience.

Aneta Cybulska, MA (co-author of the lecture: Magdalena Jonko, MA) referred to special collections of the Library of the Medical University of Wrocław in her lecture "From the work of the court physician of King Zygmunt I – A. Gazio to the exlibris of the pioneer of thoracic surgery – W. Bross" presenting not only 19th century magazines and books in Polish and German, but also manuscripts, old prints and exlibrises.

Subsequently, Piotr Paluchowski, PhD, from the Medical University of Gdańsk, presented the history of combating smallpox in eighteenth-century Gdańsk, taking into account the then publications on variolization and their public perception.

The Pelplin session was concluded with speeches of the sponsors: Clarivate (Marcin Kapczyński), ProQuest (Agnieszka Studencka) and McGraw-Hill (Aleksandra Starzyk).

After lunch – and an extraordinary meal in the former refectory of the monastery – and a visit to the Cathedral of the Assumption of the Blessed Virgin Mary with perfectly prepared, committed guides, the conference participants began their journey back to Bydgoszcz. On their way they stopped for a rustic dinner at the Gazdówka tavern.

THE THIRD DAY

The third day of the conference was organized in the University Library in Toruń. The morning session, chaired by Anna Uryga, MA, and Ewa Nowak, MA, was unusually started by sponsorship lectures – prepared by representatives of Elsevier (Małgorzata Warmińska-Marczak), UpToDate (Krzysztof Rudziński) and BonaSoft (Piotr Marcinkowski).

The first scientific presentation was a lecture by Maria Michalska, PhD, from the Gdańsk Library of the Polish Academy of Sciences on making historical books available on the example of medical collections from Heinrich Schwartzwald's collection.

Written sources of information in the field of occupational medicine – the magazine of "Medycyna Pracy", published in print (for 70 years now) and in electronic form, playing a special informative and integrating role in the Polish medical community – was presented by Jolanta Przyłuska, PhD from the Institute of Occupational Medicine in Łódź.

While focusing on Polish periodicals, Scholastyka Baran, PhD (co-author of the lecture: Anna Bujko, PhD) from the University of Warmia and Mazury in Olsztyn discussed the problem of human health in "Przegląd Weterynaryjny", a scientific journal published in the years 1886–1939 in Lviv and touching, apart from veterinary issues, also topics concerning the human health situation.

Addressing veterinary issues, Julia Możdżeń, PhD, presented historical veterinary literature in the collections of the University Library of the Nicolaus Copernicus University in Toruń (16th–18th century) – for example, the 16th-century edition of the *Farm Books* by Italian author Piotr Crescentyn living in years 1233–1320 (this is the first farm guide published in Polish) or the first edition of *Hippika* by Krzysztof Monwid Dorohostajski from 1603.

The last, fifth session of the conference was closed with a lecture by Marta Czyżak, PhD, from the University Library of the Nicolaus Copernicus University in Toruń. The speech re-

ferred to one of the oldest manuscripts in the library's collection – *Prognostica Gallieni*, a code from the first quarter of the 13th century, coming from the book collection of the former Cistercian abbey in Pelplin. The speaker made a substantive and provenance analysis of the work.

However, the end of the scientific sessions did not mean the end of the conference. The participants could still enjoy a special exhibition entitled "Medicine in an Old Book", which was hosted by Andrzej Mycio, PhD, and Julia Możdżeń, PhD, from the University Library of the Nicolaus Copernicus University in Toruń, and which consisted mainly of old prints and several manuscripts (including two medieval ones) on medical and veterinary subjects.

The unusual location of the conference in three cities – Bydgoszcz, Pelplin and Toruń – although more difficult logistically, turned out to be a good idea. The solemn summary of the 37th Problem Medical Libraries Conference did not go without thanks, flowers and congratulations to the organizers, but – despite the three days of the meeting – the participants felt a certain crave for more. In 2019, for the first time, issues related to the literary legacy of medicine were discussed, which are still worth returning to. There should definitely be enough research material in Polish medical libraries.

II. 3. The Diocesan Museum in Pelplin

II. 4. The special exhibition "Medicine in an Old Book"

II. 5. The solemn summary of the 37th Problem Medical Libraries Conference

W dniach 16–18.09.2019 r. odbyła się 37. Konferencja Problemowa Bibliotek Medycznych. Wydarzenie po 11 latach powróciło do Bydgoszczy, choć tym razem miało aż trzy lokalizacje: Bydgoszcz, Pelplin i Toruń.

Organizatorem konferencji „Piśmiennicze dziedzictwo medycyny” była Biblioteka Medyczna Collegium Medicum Uniwersytetu Mikołaja Kopernika (mgr Joanna Słomkowska, zastępca dyrektora Biblioteki Uniwersyteckiej ds. Biblioteki Medycznej), współpracująca z Biblioteką Uniwersytecką w Toruniu (dr Krzysztof Nierzwicki, dyrektor Biblioteki Uniwersyteckiej UMK w Toruniu) oraz Biblioteką Diecezjalną w Pelplinie. Po raz pierwszy tematem przewodnim konferencji bibliotek medycznych stała się dawna książka medyczna – analizowana zarówno w kontekście gromadzenia, przechowywania czy opracowywania, jak i... docenienia.

Patronat honorowy nad konferencją objęła prof. dr hab. Grażyna Odrowąż-Sypniewska, prorektor UMK ds. Collegium Medicum, a patronat medialny sprawował EBIB, serwis informacyjny dla bibliotekarzy. W Radzie Programowej zasiedli: mgr inż. Anna Grygorowicz, mgr Dagmara Budek, mgr Renata Birska, mgr Danuta Dąbrowska-Charytoniuk, dr Krzysztof Nierzwicki, mgr Ewa Nowak, mgr Irminda Utrata oraz mgr inż. Witold Kozakiewicz. Merytoryczną i administracyjną stroną organizacji konferencji, przy wsparciu całego zespołu Biblioteki Medycznej CM UMK, zajęła się mgr Joanna Słomkowska, zastępca dyrektora Biblioteki Uniwersyteckiej ds. Biblioteki Medycznej, w ścisłej współpracy z mgr Teresą Krzyżaniak, kierownikiem Działu Informacyjno-Bibliograficznego, i mgr Małgorzatą Slesar. Za oprawę graficzną odpowiadała mgr Monika Kubiak, a za opiekę informatyczną – mgr inż. Krzysztof Brzeziński. Wśród sponsorów znalazły się firmy od lat współpracujące z polskimi bibliotekami medycznymi: EBSCO, ABE, Elsevier, Web of Science Group, Wolters Kluwer, Aleph Polska, ProQuest, PWN (IBUK Libra), jak również BMJ, SAGE, Ovid, Edra, BonaSoft, HAN, Thieme Publishers, Splendor czy McGraw-Hill.

DZIEŃ PIERWSZY

Poprzedzona Konferencją Dyrektorów Bibliotek Akademickich Uczelni Medycznych, właściwa 37. Konferencja Problemowa Bibliotek Medycznych rozpoczęła się 16 września 2019 r. uroczystym powitaniem uczestników w sali konferencyjnej hotelu Holiday Inn w Bydgoszczy. Zaproszonych gości i sympatyków bibliotek witali mgr Joanna Słomkowska oraz przedstawiciel władz uczelni – prof. dr hab. Adam Buciuński, pełnomocnik rektora ds. kształcenia Collegium Medicum w Bydgoszczy. Głos zabrali także mgr Dagmara Budek, nowo wybrana przewodnicząca Rady Dyrektorów Bibliotek Akademickich Uczelni

Medycznych, i dr Krzysztof Nierzwicki, dyrektor Biblioteki Uniwersyteckiej UMK w Toruniu.

Wygłoszony przez prof. dr. hab. Arkadiusza Wagnera wykład inauguracyjny „Trepanacja ręcznie kolorowana, czyli o medycynie w grafice XV–XVIII wieku” spotkał się z dużym zainteresowaniem. Jak zaznaczył sam autor, celem wykładu było poprowadzenie uczestników konferencji przez historię medycyny widzianą przez pryzmat sztuki graficznej i przybliżenie ewolucji technik rytowniczych: od drzeworytu, przez wklęsłodruki i malarskie efekty mezzotinty i akwatinty, po eksperymenty z grafiką kolorową. Barwny i wygłoszony ze swadą wykład inauguracyjny zdecydowanie zachęcił ponad 80 uczestników konferencji do udziału w kolejnych sesjach naukowych, chociaż program pierwszego dnia był wyjątkowo napięty.

Il. 1. Wykład inauguracyjny

Sesję I, prowadzoną przez mgr inż. Annę Grygorowicz i mgr Dąmę Budek, rozpoczęło wystąpienie dr. Wojciecha Ślusarczyka z Collegium Medicum UMK, przybliżające zebrany historię Biblioteki Muzeum Farmacji Apteki „Pod Łabędziem” w Bydgoszczy, która posiada woluminy poświęcone medycynie i farmacji – zarówno książki używane w dawnej praktyce medycznej i farmaceutycznej, mające dziś walor źródeł historycznych, jak i opracowania o charakterze historiograficznym.

Jako kolejna wystąpiła mgr Anna Soborska-Zielińska z Muzeum Ziemi Chełmińskiej, która przypomniała sylwetkę Ludwika Rydygiera, ze szczególnym uwzględnieniem chełmińskiego okresu życia profesora – prowadzonej wówczas kliniki i powstałego wtedy dorobku naukowego.

Dr Bartłomiej Siek z Gdańskiego Uniwersytetu Medycznego przedstawił „życie po życiu” gdańskich księgozbiorów fachowych z zakresu medycyny i farmacji: biblioteki Ärztlicher Verein zu Danzig (Gdańskiego Towarzystwa Lekarskiego), księgozbioru Izby Muzealnej Farmacji przy Oddziale Gdańskim Polskiego Towarzystwa Farmaceutycznego oraz księgozbioru prof. Michała Reichera, wybitnego anatoma i antropologa.

Z kolei mgr Dominika Ludwig z Głównej Biblioteki Lekarskiej w Warszawie w wystąpieniu zatytułowanym „Od bestiariusza do atlasu anatomii, czyli fenomeny ciała” przyjrzała się przykładom reprezentacji ciała (zwłaszcza kobiecego) w wybranych starodrukach ze zbiorów Działu Starej Książki Medycznej GBL.

Na koniec I sesji powróciła Biblioteka Uniwersytetu Medycznego w Gdańsku, a konkretnie – mgr Małgorzata Florianowicz, która w imieniu swoim i dwójki współautorów referatu (mgr Małgorzaty Gorczewskiej i dr. Bartłomieja Sieka) opowiedziała o wybranych cymeliach i kolekcjach swojej macierzystej biblioteki. Wystąpienie nosiło tytuł „Przypłynęły ze Szwecji, ocalały z Wilna i pozostały z hitlerowskiej pożogi”.

W imieniu sponsorów z krótkim omówieniem aktualności wystąpił Luke Turnell z British Medical Journals, który przedstawił możliwości platform edukacyjnych BMJ Best Practice i BMJ Learning.

Przerwa obiadowa pomogła uczestnikom konferencji zregenerować siły, mogli więc z nowym zapałem wysłuchać referatów wygłaszanych podczas sesji II, prowadzonej przez dr inż. Scholastykę Baran i mgr Renatę Birska.

Sesję zainaugurowało wystąpienie mgr Joanny Stawińskiej z Uniwersytetu Medycznego w Łodzi: „Przystanek Łódź czy Londyn...? Dawne księgozbiory medyczne w dwóch europejskich miastach”. Prelekcja ukazała Centrum Informacyjno-Biblioteczne w Łodzi na tle instytucji medycznych działających w Londynie (m.in. The Royal Society of Medicine i London School of Hygiene & Tropical Medicine Library).

Mgr Anna Zbijowska z Collegium Medicum Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie zaprezentowała historyczną, unikatową kolekcję czasopism Biblioteki CM UJ, zapoczątkowaną na przełomie XVIII i XIX w, oraz realizowany tamże projekt z zakresu działalności upowszechniającej naukę, w ramach którego konserwacji, przeprowie i oprawie poddaje się czasopisma medyczne pochodzące z XIX i początku XX w.

Nieco odmienny temat podjęła mgr Agnieszka Czarnecka (współautor referatu: mgr Irmina Utrata) z Warszawskiego Uniwersytetu Medycznego. Prelegentka skupiła się nie tylko na dawnych zbiorach medycznych z lat 1611–1923 (historii publikacji, biografiach twórców czy stronie wydawniczej i artystycznej), ale przede wszystkim na pracach digitalizacyjnych prowadzonych w ramach Biblioteki Cyfrowej WUM.

Sesję II podsumował referat mgr Ewy Nowak ze Śląskiego Uniwersytetu Medycznego: „Stara książka medyczna we współczesnej bibliotece akademickiej”, pokazujący zarówno jaśniejsze, jak i ciemniejsze strony przechowywania i opracowywania źródeł historycznych w bibliotekach medycznych.

Na koniec sesji najnowsze wieści o bazach medycznych zaprezentowali kolejno przedstawiciele firmy EBSCO (Damian Piera), Elsevier (Michał Krupa) oraz PWN (Jakub Meller).

Po popołudniowej kawie ostatnią, trzecią sesję pierwszego dnia konferencji, prowadzoną przez mgr Danutę Dąbrowską-Charytoniuk i mgr Irminę Utratę, rozpoczęło wspomnienie o wybitnych, zasłużonych dla polskiego bibliotekarstwa dyrektorkach bibliotek medycznych: Anieli Piotrowicz z dawnej Akademii Medycznej w Poznaniu oraz Józefie de Laval z dawnej Akademii Medycznej w Gdańsku, ciepło i w szerszej perspektywie przedstawione przez mgr inż. Annę Grygorowicz, obecną dyrektorkę Biblioteki Głównej Gdańskiego Uniwersytetu Medycznego.

Kolejne, już mniej osobiste wspomnienia mgr Anny Urygi z Biblioteki Medycznej CM UJ dotyczyły 20 lat dobrej współpracy nad tworzeniem Narodowego Katalogu Bibliotek Naukowych NUKAT (współautorzy: mgr Elżbieta Bohatkiewicz, mgr Jolanta Cieśla, mgr Mariusz Ligenza, dr Grzegorz Zajęc). Prelegentka opowiedziała o atmosferze towarzyszącej budowie ramowej współpracy bibliotek naukowych nad współkatalogowaniem i przypominały o ludziach, którzy wnieśli ogromny wkład w to dzieło.

Pod koniec sesji wystąpili po raz czwarty przedstawiciele Gdańskiego Uniwersytetu Medycznego. Mgr Natalia Wiśniewska i mgr Agnieszka Milewska omówiły pierwsze w Polsce biblioteczne otwarte dane badawcze pochodzące z bibliotek medycznych, które realizują projekt „Polska Platforma Medyczna – portal do zarządzania wiedzą i potencjałem badawczym”.

Na kilka minut głos zabrał mgr inż. Witold Kozakiewicz; przekazał on najnowsze wieści o European Association for Health Information and Libraries oraz konferencji EAHIL, którą w 2020 r. organizuje Centrum Informacyjno-Biblioteczne Uniwersytetu Medycznego w Łodzi.

Wystąpienia sponsorskie zaprezentowali przedstawiciele firm Ovid (Katarzyna Czerwińska) i Thieme Publishers (Uwe Stehle).

Il. 2. Zachowany w całości egzemplarz Biblii Gutenberga w Bibliotece Diecezjalnej im. Biskupa Jana Bernarda Szłagi w Pelplinie

Ukoronowaniem pierwszego dnia konferencji stała się uroczysta kolacja w restauracji Maestra w gmachu Opery Nova, poprzedzona uroczym spacerem nad brzegiem Brdy i przejściem przez bydgoskie Stare Miasto.

DRUGI DZIEŃ

Kolejny dzień upłynął częściowo w podróży: autokary zabrały uczestników konferencji do Biblioteki Diecezjalnej im. Biskupa Jana Bernarda Szłagi w Pelplinie. Można było podziwiać jedyny zachowany w całości egzemplarz Biblii Gutenberga (il. 2), o którym z wielkim znanstwem opowiadał dr Krzysztof Nierzwicki z Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu, zwiedzić Muzeum Diecezjalne z przepiękną kolekcją rzeźb sakralnych, a nawet – mimo wciąż trwających, choć będących na ukończeniu prac remontowych – katedrę Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny.

Prócz przyjemności dla oka i ducha nie zapomniano o części naukowej. Pierwszą w tym dniu, a czwartą z kolei sesję, prowadzoną przez mgr Dominikę Sidorską i mgr. inż. Witolda Kozakiewicza w gościnnych progach Biblioteki Diecezjalnej, zapoczątkował referat dr Anastazji Śniechowskiej-Karpińskiej (napisany wraz z mgr Renatą Birska) z Biblioteki Głównej Uniwersytetu Medycznego w Lublinie, traktujący o rysie sztuk leczenia, czyli o historycznych zbiorach medycznych w zasobach Lubelskiej Biblioteki Wirtualnej. Jest to wspólne przedsięwzięcie instytucji z Lubelszczyzny i Zamojszczyzny: Miasta Lublin, Miasta Zamość, trzech lubelskich uniwersytetów – Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego im. Jana Pawła II, Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej i Uniwersytetu Medycznego w Lublinie, a także Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej im. H. Łopacińskiego w Lublinie i Miejskiej Biblioteki Publicznej im. H. Łopacińskiego w Lublinie oraz Książnicy Zamojskiej im. S. K. Zamojskiego.

Niezwykle ciekawe i cenne naukowo okazało się wystąpienie mgr. Mateusza Zimnego z Uniwersytetu Papieskiego Jana

Pawła II w Krakowie o *Kodeksie mniszek Ducha Świętego* ze zbiorów Biblioteki Jagiellońskiej, dotyczącym leczenia ciała i ducha w duchackim szpitalu w Krakowie. To najstarszy i jeden z niewielu rękopisów, jakie pozostały po owym klasztorze.

Równie (jeśli nie bardziej) zajmujące było omówienie najciekawszych druków medycznych z XV i XVI w. ze zbiorów Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego Metropolii Warmińskiej „Hosianum”, zaprezentowane przez ks. dr. Tomasa Garwolińskiego – dyrektora biblioteki, która zdecydowanie ma się czym pochwalić. Posiada bowiem w swoich zbiorach inkunabuł *Regimen sanitatis* Maino de Mainieriego czy XVI-wieczne druki dzieł Hipokratesa, Pliniusza Starszego, Girolama Fracastora, Jean-François Fernela i Andreasa Vesaliusa.

Więcej o XVI-wiecznym traktacie Vesaliusa dowiedzieliśmy się z wykładu znawcy tematu – dr. Krzysztofa Nierzwickiego z Biblioteki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Wystąpienie „Andreasa Vesaliusa traktat o budowie ciała ludzkiego – *De humani corporis fabrica*” koncentrowało się na obecności w bibliotekach polskich dwu pierwszych edycji dzieła, wydrukowanych w 1543 i 1555 r. w oficynie typograficznej Johanna Oporinusa w Bazylei (w Polsce przechowywane jest 19 egzemplarzy).

Niezwykle barwne, przede wszystkim ze względu na ilustracje, było wystąpienie mgr farm. Patrycji Kurowskiej z Głównej Biblioteki Lekarskiej w Warszawie (współautor: dr n. przyr. Wojciech Giermaziak), poświęcone zielnikom na przestrzeni wieków oraz ciekawostkom i tajemnicom, które skrywają owe kompendia wiedzy medycznej. Prelegentka zaprezentowała opowieści o środkach dziwnych, zabawnych i takich, które w dzisiejszym odbiorcy wywołają raczej wstręt niż nadzieję na uśmierzanie dolegliwości.

O kolekcji zbiorów specjalnych Biblioteki Uniwersytetu Medycznego we Wrocławiu opowiedziała mgr Aneta Cybulska (współautor referatu: mgr Magdalena Jonko) w prelekcji „Od dzieła lekarza nadwornego króla Zygmunta I A. Gazio do eks-

librisu pioniera torakochirurgii W. Brossa”, omawiającej nie tylko XIX-wieczne czasopisma i książki w językach polskim i niemieckim, ale także rękopisy, starodruki i ekslibrisy.

Następnie dr Piotr Paluchowski z Gdańskiego Uniwersytetu Medycznego zajmując przedstawiał dzieje walki z ospą w XVIII-wiecznym Gdańsku, uwzględniając ówczesne publikacje na temat wariolizacji i ich społeczny odbiór.

Sesję pelplińską zakończyły wystąpienia sponsorów: Clarivate (Marcin Kapczyński), ProQuest (Agnieszka Studencka) oraz McGraw-Hill (Aleksandra Starzyk).

Po obiedzie – a niecodziennie jada się w byłym refektarzu klasztoru – i zwiedzaniu katedry Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny z doskonale przygotowanymi, zaangażowanymi przewodnikami uczestnicy konferencji rozpoczęli podróż powrotną do Bydgoszczy. Po drodze zatrzymano się na rustykalną kolację w karczmie Gazdówka.

TRZECI DZIEŃ

Trzeci dzień konferencji zorganizowano w Bibliotece Uniwersyteckiej w Toruniu. Poranną sesję, prowadzoną przez mgr Annę Urygę i mgr Ewę Nowak, nietypowo rozpoczęły prelekcje sponsorskie – przygotowane przez przedstawicieli firm Elsevier (Małgorzata Warmińska-Marczak), UpToDate (Krzysztof Rudziński) i BonaSoft (Piotr Marcinkowski).

Pierwszym wystąpieniem naukowym była prelekcja dr Marii Michalskiej z Biblioteki Gdańskiej PAN, traktująca o udostępnianiu księgozbiorów historycznych na przykładzie zbiorów medycznych z kolekcji Heinricha Schwartzwalda.

Piśmiennicze źródła informacji z zakresu medycyny pracy – czasopismo „Medycyna Pracy”, ukazujące się drukiem (już od 70 lat) i w formie elektronicznej, odgrywające w polskim środowisku medycznym szczególną rolę informacyjną i zarazem integracyjną – przybliżyła dr Jolanta Przyłuska z Instytutu Medycyny Pracy w Łodzi.

Pozostając przy polskich periodykach, dr inż. Scholastyka Baran (współautor referatu: dr Anna Bujko) z Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie omówiła problem zdro-

wia człowieka na łamach „Przeglądu Weterynaryjnego”, czasopisma naukowego wydawanego w latach 1886–1939 we Lwowie i poruszającego, prócz kwestii weterynaryjnych, także tematy dotyczące sytuacji zdrowotnej człowieka.

Nie odchodząc od zagadnień weterynarii, dr Julia Możdżeń przedstawiła historyczne piśmiennictwo weterynaryjne w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej UMK w Toruniu (XVI–XVIII w.) – przykładowo XVI-wieczne wydanie *Ksiąg o gospodarstwie* żyjącego w latach 1233–1320 włoskiego autora Piotra Crescentyna (to pierwszy wydany w języku polskim poradnik gospodarczy) czy pierwsze wydanie *Hippiki* Krzysztofa Monwida Dorohostajskiego z 1603 r.

Ostatnią, piątą sesję konferencji zamknął wykład dr Marty Czyżak z Biblioteki Uniwersyteckiej UMK w Toruniu. Wystąpienie dotyczyło jednego z najstarszych rękopisów w zbiorach biblioteki – *Prognostica Gallieni*, kodeksu z pierwszej ćwierci XIII w., pochodzącego z księgozbioru dawnego opactwa cystersów w Pelplinie. Prelegentka dokonała analizy treściowej i proveniencyjnej dzieła.

Zakończenie sesji naukowych nie oznaczało jednak końca konferencji. Na uczestników czekała jeszcze, złożona głównie ze starych druków i kilku rękopisów (w tym dwóch średniowiecznych) o tematyce medycznej i weterynaryjnej, wystawa okolicznościowa „Medycyna w dawnej książce”, po której oprowadzali dr Andrzej Mycio i dr Julia Możdżeń z Biblioteki Uniwersyteckiej UMK w Toruniu.

Nietypowe rozlokowanie konferencji w trzech miastach – Bydgoszczy, Pelplinie i Toruniu – choć trudniejsze logistycznie, okazało się dobrym pomysłem. Uroczyste podsumowanie 37. Konferencji Problemowej Bibliotek Medycznych nie obyło się bez podziękowań, kwiatów i gratulacji składanych na ręce organizatorów, jednak – mimo trzech dni obrad – uczestnicy odczuwali pewien niedosyt. W 2019 r. po raz pierwszy pochyłono się bowiem nad zagadnieniami związanymi z piśmienniczym dziedzictwem medycyny, do których warto jeszcze powrócić. Materiału badawczego w polskich bibliotekach medycznych zabraknąć nie powinno.

II. 3. Muzeum Diecezjalne w Pelplinie

II. 4. Wystawa okolicznościowa "Medycyna w dawnej książce"

II. 5. Uroczyste podsumowanie 37. Konferencji Problemowej Bibliotek Medycznych

ABOUT THE JOURNAL

„Medical Library Forum” (MLF) is a specialist, peer-reviewed scientific journal, issued since December 2018 by the Main Library of the Warsaw Medical University. The idea of its establishment was created during the Conference of Directors of Libraries of Academic Medical Universities during the 24th Problem Conference of Medical Libraries, organized on June 2006, in Lublin. The first publisher of MLF was the Information and Library Center of the Medical University of Lodz, which published the journal in 2008-2017. The current MLF is a semi-annual, and only appears in the electronic version. From 2018, all research is published in open access, under a CC-BY-NC-ND license.

„Medical Library Forum” serves to consolidate the results of the scientific activity of the libraries of medical universities and related institutions. The main assumptions are to create a forum for the exchange of ideas, experiences, and solutions developed in individual centers, as well as care for the continual development of academic librarianship – not just medical.

The journal issues publications devoted above all: library science – contemporary and historical – with particular emphasis on medical library science; new technologies in libraries, and automation of library processes; scientific information: information management, processing, and sharing – with particular emphasis on scientific databases; bibliographic issues and methods of evaluating the publishing scientific achievements; book – published contemporary and analyzed in historical terms, with particular emphasis on the medical book; documentation of the achievements and cooperation of the medical library environment; the contemporary publishing market.

Since 2012 „Medical Library Forum” is shown on the list of scientific journals kept by the Ministry of Science and Higher Education in Poland. In the lists for the years 2012-2014, the indicator was 3 points, and from 2015 to 2018 - 7 points of the Ministry of Science and Higher Education.

PEER REVIEW PROCESS

The research received by the editors are subject to a review procedure in the open peer review model – it is a transparent content assessment made by scientists with knowledge and experience in a given field. Reviewing scientific papers serves to maintain a high standard of learning while maintaining the integrity and respect of ethical standards specific to this process. Based on the review, the editors decide to accept the work, direct it for improvement or rejection.

The selection of reviewers procedure used in the journal is in line with the recommendations of the *Ministry of Science and Higher Education Good practices in reviewing procedures* published in 2011:

- A reviewer (or reviewers) with relevant knowledge and skills in the field of work is assigned to each paper.

- The reviewer and author are not related to kinship or business dependency.
- There is no conflict of interest between the author and the reviewer.

A multi-stage process of work evaluation:

1. An initial formal and substantive evaluation carried out by the editor-in-chief or its assistant (*editor peer review*) – on its basis, work is directed to an external evaluation or is rejected. Reasons for rejection may be: the low substantive value of the text, inadequacy of subject matter to the profile of the journal, violation of ethical principles (e.g., plagiarism) or non-adaptation of the text to the necessary requirements, described in the *Editorial Requirements* tab. After initial acceptance with the author, a contract is signed.
2. External evaluation, carried out by at least one reviewer, in an open model (*open peer review*) – the identity of the reviewers and authors is public, and the content of the review is subject to social control (the editorial provides a review at the request of the reader).
3. Handing over the results of the evaluation to the author – if corrections need to be made, the corrected version of the research is subject to verification again.
4. The final decision of publishing an article in the journal – undertaken by the editor-in-chief.

ETHICS

Bearing in mind reliability and honesty as an elementary basis of science, the editorial board of the „Medical Library Forum” strongly opposes the abuses concerning the publication of scientific papers, i.e.: appropriating someone else's work (plagiarism) in whole or in part, omitting the authors responsible for the creation of the work (ghost authorship) on the list of authors, and pointing out as authors of people who did not contribute to the creation of the work (guest authorship).

The editorial office use guidelines developed by the international organization Committee on Publication Ethics (COPE), which contain a detailed description of the conduct in case of suspected unethical activities. COPE is an organization associating publishers and editors of scientific journals. The standards it has developed help the editors in the following situations: suspicion of plagiarism, suspicion of unnecessary publication, suspicion of fabricating data, suspicion of an ethical problem, suspicion of an undisclosed conflict of interest, suspicion of appropriation by the reviewer of the author's idea or data. COPE diagrams also present the conduct recommended in the event of a request to make changes on the list of authors and suspicion of a ghost-writer or guest author.

EDITORIAL REQUIREMENTS

The editorial office of the "Medical Library Forum" journal accepts only previously unpublished research, developed in a computer format, appropriate for MS Word, sent to the e-mail address: fbm@wum.edu.pl.

The research should contain information about all persons responsible for its creation – none of the people who meet the criteria of authorship can be omitted. Full name, surname, and affiliation in English are required. One should also indicate the correspondence with the author and provide the e-mail address. A biographical note about the first author of the research and ORCID numbers of all authors are welcome.

Submitted research should contain: title in Polish and English; keywords in English; summary in Polish and English, each containing about 800-1000 characters with spaces; bibliography – in the Latin alphabet – developed in a Vancouver-style numerical system (for detailed guidelines, including examples, see mlf.wum.edu.pl).

Studies are published in Polish, in English or in both language versions. The editors help English-speaking authors translate the title and abstract to Polish.

The editorial staff does not charge for publishing the work, nor does it pay royalties.